

ERDÉLY MAGYARSÁG

VI. ÉVFOLYAM
1995. JANUÁR, FEBRUÁR
MÁRCIUS

Üzenet
Temesvárra

Rések
Trianon falán

Gyűlölet
minden
mennységben

Moldova,
vágyaink
országa

21

A kisebbségi elnyomatásban élő magyar tömegek szempontjából aligha zárható az 1994-es esztendő valamilyen elégedettséggel. Csak akkor pálhatjuk a jól végzett munka sikerélményével a kezünket, ha *fojtamatot* zártunk sikerrel. Sajnos, az elcsatolt területek magyarsága 1995-re is kénytelen „átmenekíteni” – nemzeti öntudatával egyetemben – saját *megmaradásának* gondjait.

Az egységes nemzetállamok avitt, megkésett agyrémmel megvert szomszédok folyamatosan gondoskodnak arról, hogy nyugta ne legyen a nagyhatalmilag alárendelt magyarságnak Szlovákiában, Romániában, a „háborúba ájult Szerbiában”-. Csak nyugtalansággal figyelhetjük a Meclar-féle visszarendeződést, nem feledve országulásának előző, dicstelen idejét. A Felvidéken,

szerte az újszülött országban megtúrt idegenként kezelik hivatalosan is a többszázézernyi magyarságot otthonában, *ezerszáz esztendő szülőföldjén*. És még mindig *ez van*. Falvak, városok tömegei viselik magyar nevüket titokban, künni, kiejteni azt nyilvánosan vétek.

Akár a Római Birodalomban az őskerestények, kötény, suba alatt menekíti, csempészi át magyarságát a magyar a kisebbségben.

Az 1994-es romániai oktatási törvény nyíltan és paragrafusokban rögzítetten próbálja vissza- és kiszorítani a több mint két és félmilliós magyar tömeget az oktatásból, az anyanyelvi kultúra megszereshetőségéből. Miközben tüzes lelkületű román pártvezérek és szenátorok fölényesen oktatják ki emberséges nemzetiségi törvényekből (a román példát tartva élébük!) például az Egyesült Államokot, ujjal mutogatván a több évszázados indiánirtásokra.

Keleti szomszédunk, ahol saját hirdtetményei szerint világszinten is példa a kisebbségek joghelyezete, minden napra tart meglepetést.

Az említett szenátorok és vezérek végighajtották a romániai fórumokon az „*idegen*” himnuszok és zászlók használatának szigorú betiltását. Ezek szerint nem szabad Bolívia zászlaját, kokárdáját kitenni, szigorúan tilos az angol himnuszt énekelni vagy hangszeren játszani. De ki visel Erdélyben, Romániában bolíviai kokárdát? Az ország nemzeti ünnepén ki tűzi ki Bolívia zászlaját ősi háza homlokára? És éneklie Konstanzán meghatottan és

magyarság nemzeti megnyomortásával.

Nem halotti beszédek mondani emelkedtünk szólasra lapunkban most, akár ezelőtt öt esztendővel. Amíg vagyunk, s ha még leszünk, az t cselekedjünk amit vállaltunk: csakis a kisebbségben nyomorgó magyarok hitét és nemzet-tudatát *ébredtetni*, illetve *megtartani*. Hiszen életre születtünk mindannyian!

Azon a napon, 1994. szeptember 26-án, mikor Szarazaj-tán az ötven évvel azelőtt lefejezett, kivégzett magyar parasztokra emlékeznél gyűltünk össze. Csikszeredában fölszentelték a város történetében először a román ortodox egyház püspökségét. Ott, ahol 1916-ig, a román betörésig, román nem tartott számon a székel város.

Aligha vannak véletlenek a történelemben. Ez az egybeesés sem volt az. De – örökre emlékeztető jelkép, s immár egyházi bizonyítója is annak, hogy a háború elvonulása után hogyan mészárolták le a magyarok százait a visszatérő románok Transzilvániában.

Am mind Szlovákiában, mind Romániában, s délen is azt hangoztatják, hogy a magyarságnak különlegesen jó helyzete van ott. De még annyira sem haladtak az emberjogi kérdésekben, mint a kis ország, Szlovénia.

Keserűre sikeredett az elmult esztendő is. Engedtetsek meg nekünk, hogy a *Szózat* szerzőjének szavaival éljünk nagy reménykedéseinkben és küzdelmünkben, nem mások ellen, hanem magunkért: „*És mégis, mégis fáradozni kell!*” És abban is reménykedünk, hogy a *Szózat* hangjait nem tiltják el a szánk elöl, ahogy a *Himnuszéit* próbálták, próbálják.

Fáradozni, hogy újeszten-dei számvetéseinkben valamikor, s tán nemsokára, elégedetebben pálhassuk föl-tört kezünket, férfimunkát végezvén.

Bizakodó számvetés

sírva az angol kisebbség az angol himnuszt?

Egyértelműen a magyarság újabb megalázása, magyar léténc tagadása ez, immár állami szinten. Az oktatási Drá-kó-törvény alapjaiban akarja megrendíteni a magyarság létét, a zászlós, himnuszos hisztéria pedig az anyanyelvezethez való tartozást, a megtartó bizakodást *túlja*.

Törvényeket vajúdnak naponta az európai szabadoságban. De jogállam és törvények hálózata valójában csak ott létezik, ahol a törvényeket betartják és betartatják. Mai Európa-anyánkban ez még nincs. A szétomlott konglomerátum, Jugoszlávia mai napig is szállítja erre a példát. Egymillió ember pusztult eddig, csupán a szerb *bullterrier* nemzetállamának képtelensége miatt. Ott a menekülés vagy a fegyveres halál változatai maradtak meg a nem szerb lakosság számára. És az egykor dúsgazdag magyar Bácska, Újvidék történelmének legnélyebb nyomorúságát éli. Ugyanakkor ezt cícomázza föl naponta a szerb uralom a

Az 1994. december 13-15-i, az 1989-es temesvári forradalomra emlékező nemzetközi értekezlet résztvevőinek

FELHÍVÁSA

Ézsaiás 61:11

„Mert mint a föld megtermi csemetéit,
és mint a kert kisarjasztja veteményeit,
akként sarjasztja ki az Úr Isten
az igazságot s a dicsőséget minden nép előtt.”

Öt esztendő telt el azóta, hogy a Temesvári Református Egyházközség hívei kiálltak hitük és protestáló lelkészüik, Tökés László mellett, s amikor melléjük állt Temesvár népe, kezdetét vette a zsarnokság elleni lázadás, melynek eredményeképpen megdőlt Kelet- és Közép-Európa legvéresebb diktatúrája.

A szolidaritás temesvári mintája nemcsak elindítója volt a romániai forradalomnak, hanem – s ezt ma, öt év távlatából világosan látjuk – arra is figyelmeztet, hogy a forradalom szellemiségének tovább kell élnie az igazság kimondása melletti elkötelezettségben és a közélet tisztaságáért érzett felelősségben. Ma már civiltársadalmi tapasztalat is, hogy a temesvári forradalom eszmeiségének továbbéltetése nélkül elszabadul a politikailag szított intolerancia, az etnikai indíttatású gyűlölet, mely a régi rendszer híveinek és módszereinek kedvez restaurációs terveik megvalósításában.

A temesvári forradalom szelleme azonban él, s mindaddig nem lophatják el, amíg vannak emberek és csoportok, akik, amelyek hiszik és hirdetik, hogy a forradalom valóban FORRADALOM volt, s a maguk közvetlen környezetében nemet tudnak mondani a gyűlöletkeltésre és a közélet hazugságaira, a korrupcióna.

Ki kell jelentenünk: **Temesvár** ma is kötelez. Olyan név ez, amely igazságtételt és megbékélést jelent, etnikumok és felekezetek összefogását a jogszerűség, a társadalmi igazságosság a nemzeti méltányosság és méltóság jegyében.

Újólag felhívjuk demokratikus közvéleményünk figyelmét, hogy a forradalom eszmeiségében megfogalmazott javaslatunk, melyek az interetnikus és felekezetközi kapcsolatok javítását, a politikai közéletben a Temesvári Kiáltvány érvényesítését célozták, még mindig időszerűek.

Felhívással fordulunk tehát egyházainkhoz, híveinkhez, minden igazságot és szabadságot tisztelő és kívánó embertársunkhoz, hogy:

- támogassák a nemzeti közösségek, különböző etnikai csoportok és felekezetek közeledését szorgalmazó **baráti társaságok** megalakulását és működését, és tiltakozzanak az ilyen kezdeményezések kétes politikai haszonból vagy vélt államérdekből történő kisajátítása ellen;
- álljanak ki egy **felekezetközi vegyes bizottság** létrehozása mellett, mely az etnikumközi kapcsolatok feülvizsgálását, a konfliktusos helyzetek megelőzését és kezelését vállalja fel;
- forduljanak, velünk együtt, a jelentős világegyházak vezetőihez, hogy támogassák egy olyan **felekezetközi központ** Temesváron való felállítását, amely elősegítené az egyházak fokozott szerepvállalását a kelet- és közép-európai nemzetek és országok európai integrációjában.

Temesvár, 1994. december 15.

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle
A határainkon túll magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: Köteles Pál
VI. évfolyam 21. szám
1995. január, február, március
Megjelenik: negyedévenként

Főszerkesztő: **MÁTYÁS B. FERENC**
Felelős szerkesztő: **JÓZSA PÉTER**
Olvasószerkesztő: **CZEGŐ ZOLTÁN**

Szerkesztőség címe:

Levélcím: Mátyás Ferenc
1158 Budapest, Apolló u. 54.
Telefon/Fax: 202-3933
Szerkesztőségi fogadónap
minden szerdán 9-13 óra között
a PRIMOR KIADÓBAN

Kiadja a **PRIMOR KIADÓ**
H-1016 Bp., Naphegy utca 29. IV. em. 3.
Tel.: 156-8465
Felelős kiadó: **ATZÉL FERENC** üggy. 1g.

HU ISSN 0865-6819

Készült a TERVÁL Lap- és
Könyvkiadó gondozásában

**KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKÉKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA AZ
ÍRÁSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.**

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és
a regionális részvénytársaságok.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a
Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR), 1900 Budapest XIII., Lehel utca 10/A.,
valamint postautalványon, és közvetlenül az
Alapítvány és a szerkesztőség címén.
Forintszámunk: MHB 222-21489
Előfizetési díj egy évre: 624 Ft

Külföldiek számára előfizethető:
pénzesutalványon Az Erdélyi Magyarságért
Alapítvány címén: H-1016 Budapest,
Naphegy utca 29. IV/3. vagy a képviselőteken.
Devizaszámunk: Magyar Hitel Bank Budapest
218-1602-351 és 218-1607-351

Előfizetési díj:
20 USA dollár légipostaköltséggel együtt.
Külföldi képviselőink címjegyzékét a 64. oldalon
közöljük.

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK

**?
JELENIK MEG**

TARTALOM

- Czegő Zoltán: Számvetés
- A temesvári forradalomra emlékező nemzetközi értekezlet felhívása

VALÓSÁG

- Fodor Sándor: Miért nem lesz magyar-román alapszerződés 2
- Tőkés László: Nálunk nem nyertek 4
- Gelu Pateanu: Üzenet Temesvárra 7
- Méray Tibor: Az idő nem sűrget 9
- Beke György: Rések Trianon falán 11
- Botlik József: Gyűlölet minden mennyiségben 16
- Kretzinger István: Kettős állampolgárságot! 18
- Czegő Zoltán: Késél emlékmű Szárazajtán 20

MÉRLEG

- Cúth János: A magyar nyelv felterjesztése eredeti rangjára 21
- Mátrai Béla: Megemlékezés egy profétáról 23
- Lázár László: Rekviem 2800 erdélyi magyar orvosért .. 24
- Gazda József: Közös nagy bajunk 26

SZÉPMÍVÉSSÉG

- Pomogáts Béla: Marosvásárhely 28
- Böződi György: Az eltűnt marosvásárhelyi szobrok .. 28

VISSZAPILLANTÓ

- Nagy-Sivó Zoltán: Délvidéki székelyek 30
- Drágffy Kamilla: Erdély újkori sorsa 33
- Nagy-Tóth Ferenc: Örökségünk - megmaradásunk .. 35
- Vécsei Károly: A dákoromán eredet mítosz 36

FÓRUM

- Borbáth Erzsébet: Csángó gyermekek kétnyelvűsége . 39
- Vasas Samu: Az önkéntes halálbamenekekért. 42
- Zalányi Sándor: Élve vagy halva 43
- Ercsey Gyula: Farkasok árnyékában 45
- Atzél Ferenc: A római katolikus egyház - Erdély '94 .. 48
- Báró Atzél Ede emlékezete 52
- Mikó István: A templom azé, aki építette 53
- Bogdan P. Nistor: Moldova, vágyaink országa! 55

FIGYELŐ

- Vasas Samu: Szellemidézés 58
- Józsa Péter: Ki védi meg az ügyvédnőt? 58
- Varga Imre: Eurovirgács a kisebbségeknek 59
- Bágyi Bencze Jakab: Funarkó 59

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 60

HÍREK-POSTABONTÁS 62

Híd a jövőbe (Felhívás)
Temesvár '89

E lapszámunkat Makoldy József 1920-ban angol nyelven megjelent „Pictures of Transylvania” című kötetének anyagával illusztráltuk.

Miért nem lesz magyar-román alapszerződés?

A címhez – attól tartok – nyugodtan hozzátehetném a magyar-szlovák, sőt talán a magyar-jugoszláv alapszerződést is, egyformán megkérdőjelezve valamennyit. Az ok ugyanis – többé-kevésbé – azonos.

Maradjak azonban a magam portáján. Nyilatkozzanak a magyar-szlovák, a magyar-jugoszláv államközi alapszerződések esélyeiről a Szlovákiában és Kis-Jugoszláviában élő magyarok – és nem magyarok.

Nekünk, Romániában élő magyaroknak, létérdekünk lett volna – és lenne –, hogy a két ország közötti viszony mennél kedvezőbbé, ha lehetne, mielőbb barátságos alakuljon. Ehhez, a két szomszédállam kapcsolatainak a gyökeres jóvá fordulásához lett volna – lenne – az első döntő lépés az alapszerződés megkötése. Nem én találtam ki ezt, és nem is az első vagyok, aki szóvá teszi. Nemcsak rólunk, kisebbségben élő magyarokról van szó: a jó viszony mindkét ország érdekeit, mindkét nép javát is szolgálná és jelentős lépés lenne a régió biztonságát útján. Újabb kaput nyitna nemcsak Románia és Magyarország között, de mindkét ország számára Európa felé is. Ezért, azt hiszem, én lennék a legboldogabb, ha pesszimista jóslatomra rácafolnának az elkövetkező hónapok-esztendő.

A két ország közötti alapszerződés gondolata nem most merült fel, sem az egyik, sem a má-

sik oldalon. Már az előző magyar kormány is napirenden tartotta, a rendszerváltás utáni román kormányok pedig mindig készeknek mutatkoztak a tárgyalásra. Annak idején – látszólag – a magyar fél makacsságán rekedt meg a dolog. Az előző kormány külügyminisztere ugyanis semmiképp se akarta leszögezni az alapszerződésben a román (és a többi szomszéd ország) egyik alapvető követelését: a felek ismerjék el a jelenlegi országhatárokat sérthetlenségét. Ehelyett egyfajta süketek párbeszéde alakult ki: a román fél ezt és így kívánta, a magyar pedig azt hangoztatta, hogy a kérdést már tisztázta a Helsinki-i záróokmány egyfelől, másfelől pedig Magyarország nem törekszik a határok erőszakos megváltoztatására. Hogy ez utóbbi kijelentés mennyire semmitmondó, az akkor világlik ki, ha a fordítottjára gondolunk: mi lenne, ha törekednék? Ha kiadná a parancsot a honvédségnek: Előre, az ezeréves határokig!

Még viccnek is rossz. Még aztán abban, hogy nem törekszik a határok erőszakos megváltoztatására, benne van az is, hogy a békés határrendezésről nem mondana le. Románia azonban (Szlovákiával és Kis-Jugoszláviával együtt) ezzel szemben *mindenfajta* határmegváltoztatási kísérlet ellen kívánt-kíván biztosítékot.

A magyar külpolitika álláspontja ebben a kérdésben akkor vált számomra teljesen érthetlenné, amikor megkötötték a magyar-ukrán alapszerződést. Abban ugyanis szerepel a határok sérthetlenségére vonatkozó passzus, de Magyarország akkori külügyminisztere kijelentette: Ez nem lehet példaértékű a többi szomszéd állammal kötendő alapszerződés esetében. Nos, ilyen „eset” aztán nem is fordult

elő többé. Több alapszerződés nem született. A Magyarország és Románia közötti kapcsolatok pedig – mindkét ország politikusainak időnkénti derűlátó nyilatkozatai ellenére – lassan romlanak.

Az új magyar kormány sietett – és siet – a szomszédállamok magyarsága érdekében kiköszörülni a csorbát, végre jó kapcsolatokat teremteni a szomszédos országokkal, köztük Romániával is, jelezve, hogy igenis, hajlandó lenne bevenni az alapszerződésbe a határok sérthetlenségére vonatkozó cikkelyt. Valamiről azonban – nyilvánvalóan – a magyar kormány se mondhat le. Ez pedig a kisebbségben élő magyarság megmaradása, a megmaradást szolgáló művelődési és egyéb intézmények és egyéb feltételek biztosítása, kulturális autonómiájuk, területi önkormányzatuk megeremtése. Itt aztán újabb vég nélküli viták következnek.

A román állam ugyanis azt vallja, hogy a nemzeti kisebbségek – köztük a romániai magyar kisebbség kérdései is – az európai normák szerint rendezni. Ilyenek pedig még csak az Európa Tanács kisebbségi Chartájában vannak (és nem kötelezőek) – úgy egyébként azonban nincsenek. Mi ugyanis a finnországi svédek, a déltiroli németek, vagy a dániai németek, a spanyolországi katalánok, a gallegók autonómiájára hivatkozunk. Ők – mármint a románok – a francia-

országi provanszálók, vagy a görögországi románok (elvégre mindkét ország Európa!) helyzetére hivatkoznak. Görögországban (és több más balkáni államban) a két világháború között a királyi Románia által fenntartott iskoláik és középiskoláik is vol-

tak, ma pedig a templomban sem imádkozhatnak anyanyelvükön, akár a moldvai csángók. Ez is európai „norma”, ugye.

Az Európa Tanács ajánlásai megkerülhetőek-kijátszhatóak. Európai normák tehát nincsenek, vagy ha vannak, akkor ezek országonként változnak a kisebbségeknek biztosított teljes körű autonómiától egészen az anyanyelv használatát tiltó intézkedésekig, kiváltképpen a „nemzetállamokban”.

Abba se megy majd bele a román fél, hogy Magyarország felelősen kísérje figyelemmel sorunk alakulását, jogaink tiszteletben tartását, hogy – adott esetben – a két állam közötti

kapcsolatban, vagy nemzetközi fórumokon szót emeljen érdekünknél. A kisebbségek ügye – Románia belügye, hangzik a Ceausescutól örökölt álláspont.

Az elmúlt 40 év alatt, a szomszéd szocialista országok megszokták, hogy a „bűnös” Magyarországgal nem tárgyalni kell – hanem feltételeket diktálni neki. Ezért tartok attól, hogy nem lesz olyan felelős magyar kormány, amely a határain kívül élő magyarok gondját feladva megkösse az alapszerződést – alapszerződéseket. De még van valami.

A felelős román politikusok jóindulatú megnyilatkozásaival párhuzamosan, mindig a román-magyar tárgyalások idejére esnek a romániai magyarság elleni, intézményes provokációk, mint a kétnyelvű feliratok eltüntetése vagy legutóbb ('94 novemberében) a Kolozs megyei RMDSZ elnök, Molnos Lajos ellen kiadott letartóztatási parancs. A szélsőséges román nacionalista erőknél ugyanis – nem kell alapszerződés. Itt a bevált, bármikor előrángatható, vilálmháritóként felhasználható és feszültségeket levezető magyar ellenségkép. Jól hangzik, a tömegek szívesen odafigyelnek – és teljesen veszélytelen. Kár lenne egy alapszerződés kedvéért lemondani róla. És – nagyon tartok tőle – nem is mondanak le.

FODOR SÁNDOR
Kolozsvár

Nálunk nem nyertek. . .

Beszélgetés Tőkés László református püspökkel

- Püspök urat a református zsinat ismét megválasztotta, így újabb négy esztendőn át állhat a Királyhágómelléki Református Püspökség élén. Úgy tudjuk, akadtak néhányan akik - finoman szólva - nem kívánták az ön újraválasztását, s ennek érdekében tettek is néhány barátságtalan lépést. Igaz ez?

- Őszinte nagyrabecsülőim, másfelől a választások utáni törleszkedők széttárták a karjukat, és azt mondták: ez nem is történhetett másként, az csak természetes, hogy téged választottunk. Viszont ez egyáltalán nem természetes. Hogy egészen plasztikus képet nyújtsak, olyan ez, mint amikor egy ismert profi focicsapat megnyeri a mérkőzést, s azután azt mondják, hogy ez természetes, nem is történhetett másként. De a győzelemért keményen kell dolgozni, és tudjuk, hogy győzelemért előre lejátszott mérkőzések. Kétségtelen, dokumentálható tény, hogy az elmúlt négy évben égi és földi erők mindent megpróbáltak, hogy kibillentse, lejárássanak, tönkregyenek, aláaknázzanak. A tények részben ismertek, de e törekvések háttere mélyebb annál, ami felszínre került, ami látható. A választások által esélyt nyertem a további elkecseregetett küzdelemre, önironikusan mondván, lehetőségét nyertem arra, hogy tovább gyalázzanak.

- Mire törekszik, mit szeretne elérni?

- Szeretném visszafordíthatatlanná tenni azt, ami az elmúlt négy évben elkezdődött. Ha a következő négy esztendő során ezt el tudjuk érni, akkor elégedett leszek. Mindenesetre elmondhatjuk, hogy nálunk - képletesen szólva - nem nyert az MSZP és nem nyert az SZDSZ sem. Sikerült megőriznünk a '89-ben kivívott helyzetünket, sőt többre jutottunk és erkölcsi téren is komoly javulás tapasztalható.

- Ez azt jelenti, hogy politikai és egyházi viszonylatban Romániában sok minden progresszívra tehető?

- Országos és nemzetközi politikai összefüggésekben nyilvánvaló, hogy kis tétel a királyhágómelléki református egyházkerület. De azért kiválik

abból a képből, ami általában jellemzi térségünket. Ezt az MSZP-SZDSZ-hasonlaltal az imént kifejeztem, tehát nem ebbe az irányba fejlődnek a romániai viszonyok. Az egyházi viszonyok sem. Magam az egész romániai református egyház zsinatának az elnöke vagyok, és nyilvánvaló, hogy egyházkerületünknek meghatározó ereje van a romániai református egyház egészére nézve, ám a romániai összképre nem ez a jellemző. Azt sem akarom mondani, hogy a Romániai Magyar Demokrata Szövetség vagy az erdélyi egyházkerületben egészen más a helyzet. Csak a Jöisten tudná megmondani, hogy ha itt nem így menne, akkor másutt hogyan módosulna a kép.

Eltűzött békülési óhajok

- A magyarországi belpolitika alakulása miként hat a romániai folyamatokra?

- Úgy gondolom, és a véleményembe némi jóhiszeműség is keveredik, hogy a magyarországi uralkodó politikai erők nem akarnak közvetlenül beavatkozni a romániai helyzetbe. Csupán megfelelő közeget biztosítanak a romániai magyar politikai viszonyok átalakítása érdekében. Az MSZP és az SZDSZ nem tudja elérni azt, hogy Romániában megerősítse a magyar MSZP-t és a magyar SZDSZ-t. Ennek tudatában vannak, és nem kívánnak beavatkozni, viszont olyan körülményeket biztosítanak, amelyek kedveznek az itteni hasonszórú erők fellépésének, és mintegy közvetett biztatást sugallnak, hogy itt az ideje a felszólalásnak, a fellépésnek. Ez leginkább a romániai magyar autonómia-törekvések kapcsán mérhető le. A voluntarista módon felpörgetett alapszerződés-kötési szándékok - ha akarjuk, ha nem - az autonómia-törekvések ellen hatnak. A túlzott megbékélési óhajok, bejelentések gyengítik a mi pozícióinkat. Viszont mind ez ideig nem tudok olyan lényeges torzulásról vagy elmozdulásról, amely azt mutatná, hogy az RMDSZ politikájában a magyarországi alapszerződés-politika káros változásokat idézett volna elő. Egyelőre keményen tartjuk magunkat, olyannyira, hogy maga Horn Gyula és a magyarországi uralkodó politikai erők voltak kénytelenek az alapszerződés kérdésében kissé visszatáncolni. Persze ez nemcsak nekünk tulajdonítható, hanem annak a realitásnak is, amivel szembe találták magukat, például a miniszterelnök szlovákiai látogatása vagy a román kapcsolatokat vonatkozásában. Továbbá az is megfigyelhető, hogy az említett pártok hatalomra kerülése - akaratunk ellenére - nagyfokú, közvetett hatással volt egyes környező országok magyar szervezeteinek belső viszonyaira. Gondolok a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségén

belüli szakadásra vagy a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség megoszlására. Noha a Magyarok Világszövetségét vádolják egyesek azzal, hogy elősegítette a délvidéki megoszlást, a konfliktus kialakulását, szerintem azonban ez is az új hatalmi átalakulások közvetett hatásának köszönhető.

- A mai magyar kormány kereste már önnel a kapcsolatot?

- A Romániai Magyar Demokrata Szövetség többrendben vette fel a kapcsolatot a mai magyar kormánnyal, s mint az RMDSZ tiszteletbeli elnöke, magam is találkoztam a külügyminiszterrel. Itt jegyzem meg, hogy a román külügyminisztériumban tett látogatáson is részt vettem. Kapcsolatba kerültem a Határon Túli Magyarok Hivatalával, illetve Tabajdi Csaba államtitkárral, és értesítést kaptam, hogy hamarosan sor kerülhet egy találkozásra Horn Gyula miniszterelnökkel és Göncz Árpád államelnökkel. Hangsúlyozom, hogy függetlenül bármely nézeteltéréstől, illetve az utóbbi időben kialakult képtől, mi nem engedhetjük meg magunknak azt a fényűzést, hogy a mai magyar kormányt ne tekintsük Magyarország kormányának, és mint ilyenhez, ne közeledjünk felé pozitív módon. Számunkra természetesen nem a kormány pártállása az elsődleges, hanem az a tény, hogy ma ezzel a kormánnyal kell szót értenünk, s ha lehet, még többet elernünk, mint amit a megelőző kormányoktól kapott ez az elárvult magyarság.

A kisebbség helyzete drámai

- A magyarországi sajtó érdeklődik-e püspök úr személye, tevékenysége iránt?

- Mostanában nem jellemző, hogy túlságosan érdeklődnének. Nemrég más erdélyi notabilitásokkal együtt ott voltam a médiahajón, ahol a Duna Tv megkeresett. A jó békesség kedvéért ragaszkodtam hozzá, hogy elmenjek. Érdekes viszont, hogy a visegrádi várban az alapszerződés témájával kapcsolatban rendezett kerekasztal meghívottai között nem szerepeltem, miként Duray Miklós sem, de végül is mindkettőnket meghívtak erre a rádió által egyenes adásban közvetített beszélgetésre, úgyhogy kifejhettük véleményünket.

- Mit vár a Horn Gyulával, illetve a Göncz Árpáddal folytatandó tárgyalásokról?

- Főképpen azért tartom fontosnak ezt a két találkozót, mert hozzájárulhat a kedvezőtlen Tökés-kép megváltoztatásához. Nemegyszer próbáltak úgy beállítani, mintha nacionalista, s nem megfelelő tárgyalópartner volnék. Ez egy rosszindulatú beállítás, hiszen amíg például Horn Gyula nem ment el Szegedre, hogy ott a román neoko-

munnista párt elnökével tárgyaljon, s amíg nem volt okom emiatt bírálatot mondani, addig ő járt nálunk Váradon, meglátogatta Tempfli atyát, és meglátogatott bennünket. Én is jártam az MSZP hívótagozatának a gyűlésén, tehát mondhatom, hogy nem került a felszínre semmilyen ellentét vagy konfliktus. Nem szeretném, ha most annak az ürügyén akarnának mellékpályára taszítani, hogy nincs kivel beszélni. Ezért is jó, hogy találkozunk. Az ügy érdemi részét tekintve magam is szeretném övni a miniszterelnök urat és az államelnök urat a nyugati konjunktúrát kihasználó román és szlovák politika által szorgalmazott békekötési túlbuzgóságtól. Szeretném megkérni a Michal Kováccsal már-már békebeli jó időket idéző találkozáson részt vevő Göncz Árpád elnök urat, hogy nem mondjon olyasmit: egyesek dramáztatják a kisebbségi helyzetet. Kérem, a helyzet drámai. Minden román békülési szándéknak, nyilatkozatnak, az alapszerződésben követett politikájuknak szögesen és minden esetben ellentmond az a politikai gyakorlat, amit velünk szemben alkalmaznak. Az úgynevezett békepolitika nagyon emlékeztet minket a hajdani hidegháborús korszak egyházi békepolitikájára, a békepapi időkre. Emlékeztet az ökumenikus protokollarizmusra, amelynek híg a leve, de nincs tartalma. Ebbe az irányvonalba illenek a buzgólkodó, a maguk módján tisztességes kézfogásos és ölelkezési akciók, gondolok itt a gyulai és az aradi találkozókra vagy a brassói polgárfórumra, ahol megint megleckézette a jóhiszemű és balek magyarokat Iliescu elnök, aki durván beletaposott az egészbe. Isten őrizzen attól, hogy a jogos békeóhajunk elvakítson bennünket, és ne legyen elég tisztánlátásunk a valódi politikai helyzetnek és partnereink mibenlétének a felismeréséhez.

- Ez a találkozó elősegítheti azt, hogy püspök úr mintegy a híd szerepét töltsse be a két ország között?

- Szigorúan és kívülről nézve a helyzetet, úgy érzem, nemigen illek bele abba a politikai képbe, amely

az alapszerződés körül kialakult, és amelyet a magyar-román kapcsolatok deklarált szándéka jellemez. De részben az RMDSZ és a határon túli magyarság legitím és fajsúlyos szervezetei sem illenek bele. Ilyenformán nem hiszem, hogy járható hid volnék. Persze amennyiben valóban volna erre irányuló szándék, természetesen szívesen vállalnék ilyen szerepet, mert akkor azt mondanám: inkább hozzám alkalmazkodjanak, mint a román partnerhez.

A felekezeti oktatás biztos halála

- **Püspök úr hathatós segítségének is köszönhetően itt, Nagyváradon újraindult a Lorántffy Zsuzsanna Gimnázium és a Sulyok István Főiskola. . .**

- Ki is egészenem, hogy összesen három gimnáziumunkat indítottuk újra: a szatmári református gimnáziumot, amelynek jogutódja lett a Kölcsey Ferenc Gimnázium – amely most is magyar iskola –, azután a zilahi híres Wesselényi gimnáziumot, s végül az említett Lorántffy Zsuzsanna Gimnáziumot. Teljesen új alapítású a Sulyok István Főiskola. Ma ez az egyetlen tisztán magyar nyelvű felsőoktatási intézmény Romániában. A Bolyai egyetem újraengedélyezése híján ez a főiskola bizonyos többletfeladatokat is magára vállal, például nyelvtanárképzést, egyetemi fokú szociálismunkás-képzést és jogászképzést. .

- **Tekinthejtük-e mindezt az itt élő magyarság sorsában bekövetkező jobbra fordulás kezdetének?**

- Kezdetnek még nem tekinthető, legfeljebb ígéretnek, illetve a jobbra fordulás zsenyéjének. Ugyanis éppen e zsenge tanintézmények létét fenyegeti az új román tanügyi törvény, amely a felekezeti oktatás biztos halálát jelentheti. Szélesebb értelemben a magyar nyelvű oktatás is veszélyben van. A szenátus által már elfogadott új tanügyi törvény kimondja az egykor egyházi tulajdonban volt tanintézmények újraállamosítását, s ezzel egy törvénytelen aktust legalizál immár a demokrácia. Az idevonatkozó cikkely

félreérthetetlen. Szomorú példaként említem, hogy megtörtént az a szörnyőség, hogy a püspöki székházunkat odaadták a nagyváradi román egyetemnek, csak azért, hogy azt is mint tanügyi intézményt, mint a tanügyi minisztérium kezelésében lévő épületet, szintén elvehessék.

- **Mire számíthat a felekezeti oktatás?**

- A törvény csupán állami és magánoktatást engedélyez, így a felekezeti oktatás csak ez utóbbinak a keretén belül lehetséges. Tehát tétélesen megszűntetik a felekezeti oktatást, holott 1948-ig ezeröttszáz iskolája volt az egyházainknak.

VÖDRÖS ATTILA - BÁNÓ ATTILA

(Megjelent a Pest Megyei Hírlapban, 1994. október 21-én.)

Üzenet Temesvárra

az 1989. decemberi események ötödik évfordulóján megtartott kerekasztal értekezlet résztvevőjéhez és sokan másokhoz

Hölgyeim és Uraim, elnézésüket kérem fizikai elmaradásomért. Ennek okai semmiképp nem az udvariasságban vagy a részvétel őszinte kívánságának hiányában keresendők, hanem olyan körülményekben, amelyeknek felemlítését itt nem látom célszerűnek.

Az asszimiláció, integráció, együttélés, párhuzamos társadalmak, nacionalizmus, és kisebbségi kérdés problematikája immár öt évtizede foglalkoztat és köt le. Mivel pedig idevágó végső következtetéseimet már sokszorosan rögzítettem különböző írásaimban (például a kolozsvári Korunk jóvoltából is) itt most elegendőnek tartok egy egészen rövid összefoglalót – méghozzá a szerintem talán legfontosabb tárgykörre vonatkozóan.

Véleményem szerint e kerekasztal tanácskozás tárgyát képező kérdéskör megoldásához elsődlegesen a kultúra gyűjtőnév alatt ismeretes személyi és közösségi tulajdonság szükséges. Így hát megkísérelvén a román kultúra kritikai meghatározását, arra törekszem, hogy önképet állítsam elébe – de úgy, amint az európai szintről látható. Abból indulnék ki tehát, hogy a kulturális hagyomány minden egyes nép számára a szellemi lét legmagasabb fokú és hatóerejű tényezője. Azonban a „legmagasabb fokú” nem mindig jelenti az adott körülmények között lehetséges legmagasabb minőségi tel-

jesítményt. Ha pedig ez a megfogalmazás leszűkítő jellegű vagy legalább is annak tűnik, akkor kénytelen vagyok pontosítani: a hagyományokba módfelett bele-rögződött román gondolkodásmód sajátosan merev magatartásba csúszott át. Ezért a hagyománytisztelet a románság számára már réges-régen sokkal inkább fékező hatás, mint mozgató erő. Sajnálatosan nagy számú példa bizonyítéka szerint az őszintős román tradicionalizmus a hatalom érdekeihez idomuló szélsőséges nacionalista manipulációt és ideológiai indoktrinációt szolgálja. Úgy érzem: a román hagyományosságnak már alig van esélye a progresszív építő cselekvésre. A románok (és nem csupán az úgynevezett egyszerű emberek, de az értelmiségiek többsége is) állandó büszkesége, hogy mennyire jó románok – holott már ideje volna legalább felerészben európainak lenniük. Márpedig ez a büszkélkedés épp a hagyományok megdermedésétől ered, a réges-régen meghaladott szintekhez való ragaszkodásból. A román kulturális hagyomány számára Európa valóban még ma is főleg Bizáncot jelent. Emlékeztetőül jelezném, hogy párizsi előadásai-ban Iorga a huszas években egyenlőségi jelet tett a keleti latinság és a Bizánc utáni Bizánc közé. . .

Bevallom őszintén: az ilyenfajta gondolataim számos benső és külső konfliktusos vívódás eredményei. Ám tűnjön akár irodalmi gógnak, én Önök előtt is kijelentem: elsődlegesen európai vagyok és csak azután román. Népem hagyományai számomra nem láncok és hörgonyok. Már egészen fiatalon lázadtam fel a fixizmus és egyoldalúság ellen, mert számomra a kulturális és a társadalmi tapasztalatok egyaránt meghatározó erejük vol-

tak. Többek között Caragiale-tól tanultam meg a tisztánlátást, valamint azt, hogy mit jelent egy kultúra számára az álhagyományokba való süppedés. Az álhagyomány talaja a szellem számára mocsár és halál. Ami pedig a társadalmi tapasztalatokat illeti, mind az etnikai, mind a politikai magatartás viszonylatában üdvös példák egész sorát nyújtotta nekem nem csupán az erdélyi románság általában, hanem a szülői ház is, ahol – számtalan más tősgyökeres erdélyi román család uzusához hasonlóan – a magyar meg a német nyelv mindennapos volt a román mellett, amiért aztán mindazok, akik 1919-ben (Bratianu szavaival élve) „erdélyiek nélküli Erdélyt” szerettek volna, bennünket „magyar kultúrával fertőzöttnek” tekintettek, s persze nem látták be, hogy több kultúrát ismerni nem szégyen, hanem haszon. Lám meddig sodor a fixizmus, az idegengyűlölet és a szétugrasztásra épített hatalomvágy. Nehezen elviselhető magatartás ez; s ha nem akarsz cinkosa lenni, akkor szembe kell állnod vele és harcolnod ellene. Normális ésszerintem, nem képes elviselni és elfogadni ilyen helyzetet; a változás tehát múlhatatlanul szükséges. Az első ilyen irányú lépés lehetne a román-magyar kölcsönös megismerés minden vetületű kiszélesítése, és e vetületek között a kulturális, valamint a gazdasági a legkézenfek-

Alsónépkösz. Egykori Bethlen-vár. (4)

vőbb. Gyakorlatilag e lépést megtenni (talán legeredményesebben) személyi kapcsolatok szálain lehetne; minden nagyképű és hangzatos szervezési csinnadratta mellőzésével, egyszerűen, embertől emberig. Ami engem illet, mint íróember is megpróbálkoztam e kiszélesítéssel, amennyiben magyar irodalmat fordítottam románra, saját írásaimat pedig szinte kivétel nélkül a reális közeledéshez feltétlenül szükséges fogalomtisztázás szolgálatába állítottam. Szülőföldemen mindez sajnos csupán a perifériára való kiszorítást vagy a semmibe vevést eredményezte, valamint azt a vádat, hogy nem vagyok jó román – bár, szíves engedelmeükkel, én úgy érzem: sokkal románabb vagyok azoknál, akik a „romanizmus” gondolatát többé-kevésbé eszesen szocialista internacionalizmusba csomagolt imperiaalista reflexekkel próbálták hirdetni.

Szerencsére, volt elegendő erkölcsi és szellemi lehetőségem ellenállni a szocializmus felőrlő hatásának – annál is inkább, mivel én a szocializmust soha el nem ismertem érvényes gondolkodási formának, hiszen az is ál-elitét termelt ki, amely – bárki bármit is mondana – szintén nem a szellem elitje volt és ma sem az.

A valódi szellemi elitet ugyanis is az igazság keresése és elfogadása jellemzi, még akkor is, ha

az az igazság nem hízog. Ilyen magatartásra törekedtem, és büszke vagyok, hogy megvalósíthattam. Mert nélküle az öntudat és a nemzeti tudat – az identitás, ha úgy tetszik – hamissá válik, vagy eleve az marad. Viszont a román nép tudatosodási folyamatát kétszázötven esztendeje tisztán politikai hatalmi érdekek irányítják károsan és kórosan, s még azzal sem törődnek, hogy a román népet egy Európán kívülré ástott nyomorú sáncban erőszakkal megtartani tulajdonképpen szellemi népirtást jelent.

Emlékeztetnék ilyen vonatkozásban Bratianu választékos francia nyelven megírott hírhedt levelére a két dunai fejedelemség egyesítése előkészületeinek időszakából, amelyben III. Napóleon császárnak a támogatás fejében a leendő Romániát Franciaországnak „európai gyarmat” gyanánt ajánlja fel.

Románia központosított monopólium-politikája sajnos továbbra sem veszi tekintetbe, hogy egy állam külpolitikája – tehát nemzetközi boldogulása – igen nagy mértékben belpolitikájától függ. S amíg ez utóbbi nem hajlandó szembenézni a vitathatatlan valósággal (amilyen például Románia többnemzetiségű mivolta és az ebből következő összes *előnyök*), nos, számára mindaddig egy valóságos európai integráció esélyei a nullával egyenlők.

Azt hiszem, ütött a tizenkettedik óra, amikor a román értelmiség még megértheti, hogy a nemzet és az állam vonatkozásában táplált egészséges felfogás alapvető feltétele a hozzáférhetőség, s hogy ennek megvalósításáért teljes fordulattal a smink nélküli

igazság és realitás oldalára kellene átállnia ahelyett, hogy a saját hatalmát sívóhomokra építő politika érdekeit továbbra is hagyományosan kiszolgálja.

A román értelmiség képes, tehát egyben köteles más társadalmi rétegek javára is gondolkodni, de nem szabad azt hinnie, hogy azok *helyett* gondolkodhat és főleg cselekedhet. Ez az egyetlen lehetőség az elembertelenítő hatalommal való szembeállásra.

Az egyetlen lehetősége a román civil társadalom megteremtésének és a „román kérdés” európai módon történő megoldásának.

Egy népnek önmaga által kell nagykorúvá lennie; egy igazi román civil társadalom a demokratikus nemzeti tudat kikovácsolásának műhelye lehetne. Jól tudom: nagyon hosszú ez az út. Mégis remélni szeretném, hogy minden buktató dacára végigjárható. A tengődéses létből ki kell törni.

Meglehet: mindez amolyan kétségbeesett prófétai szózat gyanánt hangzik. Ám én nem vagyok próféta, csak kétségbeesett. És mélységesen vágyódom arra, hogy románnak lenni ne kinos és nyomasztó lelkiállapotot jelentsen.

GELU PATEANU

Az idő nem sűrget

Ezúton kérem az illetékeseket: ne dőljenek be annak, hogy Magyarország addig nem lehet tagja az Európai Uniónak, amíg nem köt alapszerződést Romániával és Szlovákiával. Hadd mondjam ki kereken: az Európai Unió tagságának és az alapszerződéseknek semmi közük sincs egymáshoz.

Amikor a nyáron egy cikk keretében (*Népszabadság*, 1994. augusztus 17.) meg merészeltem kockáztatni azt a véleményt, hogy a mai körülmények között az úgynevezett alapszerződéseknek semmi értelmét sem látom – egyetlen, felületes alapszerződés helyett inkább konkrét és alapos szerződések sorát próbáljuk meg tető alá hozni szomszédainkkal –, akkor többen, beavatott és felelőségteljes politikusok, azt mondták nekem: még ha osztanák is az álláspontomat, azt tudnom kell, hogy a Nyugat részéről komoly nyomás nehezedik rájuk az alapszerződések megkötését sürgetve.

Nos, először is azt kellene tisztázni: mi az, hogy „a Nyugat”. A fogalom meglehetősen tág. Az Európai Unióról lévén szó, „a Nyugat” jelenleg tizenkét országot jelent, 1995. január elsejétől talán tizenhatot. Azért „talán”, mert Ausztria és Finnország belépése már biztos, Norvégiaé és Svédországé még a közeljövőben megrendezendő népszavazásaitól függ. Az Európai Unióba a tagállamok egyhangú jóváhagyásával kerülhet be új ország, a mi felvételünkhöz tehát tizennégy-tizenhat ország szavazatára lesz majd szükség. Mármost aligha valószínű, hogy a kisebb, de a szavazásban a nagyokkal egyenrangú országok, például Ausztria, Dánia, Portugália, Írország, Hollandia vagy Belgium szavazatát befolyásolná az, vajon kötöttünk-e alapszerződést a szomszédainkkal vagy sem. Az is elég valószínűtlen, hogy ez a kérdés Angliát, Olaszországot és Spanyolországot túlságosan foglalkoztatja. Úgy fest, hogy Németország szívesen venne, ha az alapszerződések létrejönnének, és ezt leginkább Franciaország kívánja.

Magyarország 1956-ban és 1989-ben annyit tett Európáért, az európai egységért, mint De

Gaulle és Adenauer történelmi kézfogása óta egyetlen más ország sem. Mi emelt fővel tárgyalhatunk – így kell tárgyalnunk –, készséggel elfogadhatunk jó tanácsokat, de senkitől sincs szükségünk leckékre, kioktatásra, külpolitikai feltételek megszabására. Kevés visszataszítóbb és veszélyesebb jelenség van, mint a nacionalista gőg, de az öntudat és az önérzet nem nacionalizmus. Nem nyugodhatunk bele abba – és ezt minden komplexus nélkül közölhetjük franciákkal, németekkel, angolokkal, olaszokkal –, hogy *mások megrögzött, primitív nacionalizmusa miatt ne kerülnünk hátrányos helyzetbe.*

Legyen végre világos: az alapszerződésekre nem nekünk van szükségünk, hanem északi és még inkább keleti szomszédunknak. Nem azért, mintha a határaikért aggódnának – nagyon jól tudják, hogy semmiféle magyar veszedelem nem fenyegeti őket –, hanem azért, hogy a gyors aláírás kikényszerítésével a kisebbségek megoldatlan kérdését egész Európa szeme láttára és a mi közreműködésünkkel (!) a szőnyeg alá söpörjék, és ezzel a *saját* felvételük elől elhárítsák az esetleges fő akadályt az Európai Unióba. Nehezen tudok olyan magyar kormányt elképzelni, amelyik ehhez az átlátszó manőverhez könnyelműen, a kisebbségi magyarok kárára asziszisztálna. A nyugati nyomás ér-

véről már szoltam; egy másik érv úgy hangzik, hogy csak így tudnánk ténylegesen segíteni a határokon túli magyaroknak. De ha Marosvásárhelyen és Pozsonyban az ottani magyarság vezetői és tömegei nem így látják a dolgot, miért gondolja Budapest, hogy ő jobban meg tudja ítélni a helyzetet, mint azok, akik ott élnek és akiknek a jövőjéről van szó?

Az embernek az a benyomása, hogy a jelenlegi kormány fordított előjellel hibázott, mint ahogy azt annak idején az Antall-kormány tette. Akkor a „lélekben tizenötmillió magyar” jelszava beváltatlan reményeket keltett, és semmit sem javított a kisebbségi magyarok helyzetén – sőt érvként és ürügyül szolgált az ellenpropagandához és az ellenintézkedésekhez. A mostani vezetés nem mondta ki, de érzékelte: majd ő gyorsan sínre rakja az alapszerződések ügyét – nem úgy, mint az elődei. Erre utalt a miniszterelnök pozsonyi villámlátogatása és a román külügyminiszter nagy szívéllyességgel történt fogadtatása Budapesten. Az eredmény? Konkrétan egyelőre semmi. És még ha Szlovákia esetében lehetett is azzal érvelni, hogy igyekezzünk megtámogatni azokat a pozsonyi politikusokat, akik a többiekénél kevésbé nacionalisták (sajnos, nem nagy sikerrel, amiként ezt a mostani szlovákiai választások megmutatták), Románia esetében fennáll az a veszély, hogy „aláját-

szunk” az ottani vigyorpolitikának. Melescanu külügyminiszter budapesti látogatása – nyilván véletlenül – alig egy nappal előzte meg Juppé francia külügyminiszter bukaresti látogatását; a román diplomata már azzal nyugtatgathatta francia kollégáját, hogy Budapesten komoly előrelépést ért el. Juppé gratulált neki, de azért érzékelte, hogy nem dőlt be: hangsúlyozta, hogy Romániának rendeznie kell a magyar kisebbség helyzetét. Csupa mosoly volt Iliescu elnök is az Európa Tanács október 4-i parlamenti közgyűlésén; kifejtette, hogy Magyarországgal, „amellyel annyi közös érdek fűzi össze Romániát, a viszony a jószomszédi kapcsolatok és a baráti együttműködés felé tart”. Tette ezt rövid két héttel azután, hogy honvédelmi államtitkára, bizonyos Mircea Pascu kifeccsegte, vagy fenyegetésként kiszivárogtatta: miniszteriuma, illetve a román hadsereg átfogó tervet dolgozott ki arra az esetre, ha az országban élő nemzeti kisebbségek erőszakos akciókkal (!) próbálnának meg érvényt szerezni követeléseiknek. Szerencsére Strasbourgban sem ültek fel Iliescu mosolyoffenzívájának: kérdések sora firtatta Románia kisebbségi politikáját. Még az ötödik éve börtönben sínylődő, marosvásárhelyi Cseresnyés Pál ügyét is felvetették, és a román elnök válasza, miszerint neki nincs joga kegyelmet gyakorolni, nemigen talált hitelre.

Az új román kormánytaktika: úton-útfélen azt hirdetni, hogy a román-magyar viszony szinte felhőtlen. Bár így volna! De nincs így. S ehhez a meghamisított helyzetképhez a magyar illetékesek nem lehetnek „partnerek”. A különböző nemzetközi fórumokon tárgyilagosan ismertetniük kell, mi az, ami javult, és mi az, ami nem javult vagy éppen séggyel romlott a magyar-román és a magyar-szlovák viszonyban. Az első ilyen jelentős alkalom október 31-én lesz Luxembourgbán, ahol az európai tizenhatok (a tizenkét tag és a négy kandidátus) megkezdik a hat közép-európai országgal azt a tárgyalási sorozatot, amelyre ezentúl évente kétszer sor kerül majd, s amely tulajdonképpen út az egyes országok felvételének az előkészítése felé.

Az idő sürget, szokták mondani. Nos, ami az alapszerződéseket illeti, az idő nem sürget. Minket nem. A mai román és szlovák parlament összetétele úgyis olyan, hogy egy szerződést, amely a magyar kisebbségeknek az alapvető egyéni és kollektív jogokat biztosítaná, lehetetlen volna velük ratifikáltatni. Továbbmenően: az Európai Unióba való felvételünk legkorábban 2000 körül várható. Még ha ehhez feltétel volna is az alapszerződések megkötése – mégpedig nem az –, akkor is volna rá öt-hat évünk. Azalatt annyi minden történhet! Például: alakulhatnak jobb, megértőbb, tágabb látókörű kormányok a szomszédainknál. Nem mellékes az sem, hogy – mint említettem – 1995. január elsejétől Ausztria és Finnország és tagja lesz az Európai Uniónak. Mindkét ország a barátunk – az osztrákok a „sógoraink”, a finnek a legnagyobb lélekszámú nyelvrokonaink. Érdekes lesz majd megfigyelni, hogy ennek a két országnak – Ausztriának, amelyik széles körű jogokat harcolt ki a dél-tiroli osztrákoknak, és Finnországnak, amelyik széles körű jogokat biztosít a saját svéd kisebbségének – hogyan tudják majd elmagyarázni a bukaresti és a pozsonyi politikusok, hogy a magyar kisebbségek náluk hasonló, kedvező helyzetben élnek.

Kétezerig ne is tárgyaljunk? Dehogynem! Igyekezzünk meg-egyezni mindenben, amiben

Rések Trianon falán

csak lehet, Romániával is, Szlovákiával is, és majd Szerbiával is. De állítsuk a talpára azt a gúlát, amelyik most a csúcán áll: egy alapszerződés, ha egyáltalán megkötötték, nem felvételi vizsga, hanem érettségi bizonyítvány. Nem a kezdete, hanem a betetőzése lehet az időközben aláírt és életbe lépett sok-sok hasznos részlet-szerződésnek. A magyar miniszterelnöknek igaza van, hogy nem tekinti magát másnak, mint ami: tíz és fél millió magyar miniszterelnökének; ezeknek a többsége választotta meg őt, nekik köszönheti tisztét és elöttük felelős. De ahogy a kisebbségben élő magyarok nem felejtik el, hogy a Budapest iránti „előlegezett bizalmatlanság”, a finnyáskodó előítélet vagy a magyarországi pártokhoz való kötődés többet árt nekik, mint amennyit használ – éppen úgy sem a magyar miniszterelnök, sem a kormánya nem tévesztheti szem elől azt, hogy bármilyen összetételű legyen is a parlamenti többség a Duna partján, áttételesen mégis érvényes Arkhimédész tétele: a határainkon belüli tíz és fél millió annyit veszítene a súlyából, mint amennyit a határainkon kívüli három és fél millió érdekeiből feláldozna.

(Szerkesztett változat a Nép-szabadság nyomán.)

MÉRAY TIBOR
Pártzs

A Dunántúl egyik leggazdagabb főura iskoláztatta a jobbágyfiút. *Tinódi*, a diák *Török Bálint* szigetvári udvarában tűnik fel először. Aztán ott van ura mellett a csatákban, egy izben bal karján meg is sebesül. Címerében, amelyet maga tervezett, három ujjú, csonka kéz tartja a kardot. Csonka a lelke is, bánatában *Török Bálint* után, de egy évre Buda török kézre kerülésétől már új gazdát talál, *Istvánffy Imrét* Baranyában, és énekel tovább. Csak ezután kerül el Nagyszombatra, majd sorra járja a végvárakat, amelyek a Drávától elindulva félkörben ívelik át Magyarországot, a Balaton vidékét, a Felvidék déli szegélyét, a Tiszántúlt, le a Temes-közéig. Követi a harcok és egyezkedések útját, éneklí a harcot és a reményt. A históriának „magyar ritmusokba való ékes foglalásáért” nemességet kap. Megjárja Kolozsvárt is, hogy *Hoffgreff György* sajtóján kinyomtassa énekgyűjteményét, a *Cronicát*. Buda elfoglalása után még 15 évig énekel, tüzel a harcra, buzdít és dicsér vitézi tetteket, egészen élete végéig, mikor is „megvetvén már ezt a halandó muzsikát, elment a mennybéliekhez, hogy ott az angyalok között sokkal jobbat tanuljon”.

Ha csak a gyász élt volna a magyar szívekben Mohács után, akkor nincs *Ilosvai Selymes Péter*, nincsenek históriás énekek, nincs magyar reneszánsz udvari kultúra, nincs erdélyi fejedelemség, nincs Balassi katonalírája, nincs *Pázmány Péter* stílisművészete és egyeteme. Csak gyász van, megtört lelkek, reménytelenség. Nemzethalál.

Minden történelmi drámánál legnagyobb nemzeti veszély a beletörődés, a remény feladása. Hajlik erre a sebzett lélek, az egész nép hangulata, érzelemlágya. Atavisztikussá nőhet a fé-

Meddig tartott Mohács gyásza? Mi lett volna, ha 1541, Buda várának eleste után Tinódi Lantos Sebestyén eldobja lantját és világgá bújosdik? Hiszen ura, védelmezője, Török Bálint, a Mohács utáni belső pártharcok egyik főszereplője a törökök foglya, és nem is szabadul ki soha a Héttoronyból, Isztambul hírhedt börtönerődjéből.

lelem, hogy a végén az ember megnevezni sem meri a veszedelmet, amelyik szinte babonás erőt kap, legyőzhetetlen, hát megküzdeni sem érdemes vele. Nem tudhatni, hogy *Petőfi Sándor* – ha nem esik el a segesvári csatában – a rettenetes bukás, Világos és Arad utáni, vesz-e még lantot a kezébe. Tinódi példája ezúttal aligha alkalmazható, hiszen Mohács és Buda eleste nem jelentette a nemzet teljes lelki legyőzését, szinte azonnal megkezdődtek a végvári küzdelmek. Világos és Arad után a letaglózott nemzet mély hallgatása következett. Elveszett a belső biz-

tonságérzetünk. *Vörösmarty Mihály* alig néhány verset ír élete utolsó hat esztendejében. Igaz, hogy ezek megrázó költemények, az *Előszó* vagy *A vén cigány*. Kozmikus arányokban jelenik meg a bukás tragédiája, ég-föld remeg, kísért a pokol, de a fegyvertörés, az aradi sortűzek és bitók után öt évvel már felvillan a versben a jövő szép víziója is.

Nemcsak a bécsi önkény törte meg a nemzet lelkét, a belső meghasonlás még inkább. Éppen *Vörösmarty* átkozza el, áru- lózza le *Görgey Artúrt*, az utókor ítélete szerint igaztalanul. Önmarcangoló viták folynak a magyar tudatok mélyén, hogy nem volt-e tévedés a szabadságharc. Egymást vádolják a jó hazafiak. *Széchenyi* beleőrül a nemzetfél- tésbe. Ez is különbség a Mohácsot követő időkhöz képest, mi- kor a kardot elsősorban nem egymás ellen fordították, hanem szembe a törökökkel. Igaz, hogy akkor is felcsapott vilák vihara, pápisták a kálvinistákat, kálvi- nisták a pápistákat okolták a mohácsi veszteséért, de a fonto- sabb, a megtartó érzés és erő mégis az ellenállás volt a külső ellenséggel szemben.

Trianon – csak ilyen történel- mi mélyre nézéssel lehet igazán elérkezni hozzá – egyképpen ha- sonlít Mohácsra és Világosra. Öntépő viták támadnak, köl- csönös vádaskodások homályo- sítják el a látást. *Kossuth* vagy *Görgey*? Trianon után nem kato-

likusok és protestánsok kárhoz- tatják egymást a nemzeti szeren- csétlenségért, hanem jobb- és baloldaliak. Előzőek szerint *Kun Béla*, utóbbiak szerint *Horthy Miklós* volt Trianon okozója. Csőkevényeiben ma is él még mind a két szemlélet. A Nyugat „megbűntetett” a kommünért, így az egyik oldal. Igen ám, de *Horthy Miklós* kormánya írta alá a békeszerződést, míg a magyar vörös hadsereg honvédő háborút folytatott a csehekkel és a román- nokkal.

Soha nem értettük meg idejé- ben a történelem irányát? Nem értették meg a magyar urak Mo- hácsnál, hogy egy új, hódító ha- talom indult el Európa ellen, okos politikával ki kellene térni előle, mint ahogy számos havas- alföldi és moldvai román vajda tette. Nem fogta fel a magyar közvélemény Trianon idején, hogy az idő a népek önrendelke- zésének teljesezését tűzte napi- rendre. Tehát anakronisztikus és a nyugati győztesek szemében egyenesen maradiság a történel- mi Magyarország teljes egységé- nek hangoztatása. Talán ha ab- ból indul ki a magyar érvelés, hogy a *magyar nemzet számára épp úgy kéri, követeli az önrendel- kezés jogát*, mint a románok, szlo- vákok, szerbek, horvátok, akkor nagyon megnehezedett volna a győztesek dolga. Vagy szembefor- dulnak saját eszményeikkel – *Wilson* elnök hirdette meg az ön- rendelkező elvét, ama nevezetes 14 pontot –, vagy a szlovákok, ro- mánok, szerbek, horvátok jogos nemzeti igényeivel együtt a ma- gyarokét is tekintetbe veszik.

Mert csak akkor lehet igaz- ságtalan Dunaszerdahely, az egész Csallóköz Csehszlovákia- hoz csatolása, a Székelyföldé Ro- mániához, ha elismerem, hogy ugyanilyen igazságtalan lett volna Besztercebánya vagy Turóc- szentmárton további Magyaror- szághoz tartozása, Hunyad- vi- dék vagy a Móc föld magyar főha- talom alatt tartása.

A magyar közgondolkodás megkésve érkezett el e felismeré- sekhez. Nehéz ezért hibáztatni, a történelmi múlt megszakítása miatt érzett fájdalomban, mi- ként *Vörösmarty* költői nagysá- gát sem kisebbíti, hogy *Görgey* leárulózta és szinte egyetlen bűnbaknak tette meg a buká-

sért. A történelmi jog érveiről az etnikai elv, az önrendelkezés áll- sápointjára csak a huszas évek végén kezdett áttérni a józanabb magyar felfogás. Noha a teljes revízió kísértése is tovább élt és kellőképpen riogatta a trianoni döntés tévedéseit beismerni kész nyugati államférfiakat. Az etni- kai elv, a népfőlség hirdetése – ha nem is változtat a határo- kon – tudatosította volna, hogy Trianonban, a román, szlovák, szerb jogos nemzeti törekvések teljesítése mellett, a hasonló ma- gyar érdekeket a győztesek a vasútvonalak fekvése kedvéért, vagy más módon stratégiai okok folytán vetették el.

Immáron történelmi elégtétel lehet a mai francia köztársasági elnök, a Magyarországot szétda- raboló *Clemenceau* székében ülő *François Mitterrand* beismerése: „... A nacionalizmusok elszaba- dulása és a nemzeti törekvések felerősödése. . . hozzáadódik ahhoz a történelem kezdetétől létező díszlethez, hogy mindnyá- jan a győztes törvényeinek va- gyunk alávetve. A békét mindig a győztesek diktálták, akik álta- lában a szemet szemért, fogat fogért elvet alkalmazták. . . A győztesek békéje, e század ösz- szes békeszerződése, főleg az 1914-től 1918-ig tartó háborút követő szerződések, kezdve a Versailles-i szerződéssel, de ugyanúgy az 1945-ös [valójában 1947-es] szerződés is, és ame- lyek ezt követték, mind igazság-

nénk, ha feltennők a kérdést: vajon a világbékét nem eléggé veszélyeztette Hitler hadra készülése a Németországot sújtó békerendezés miatt? Vajon a magyar külpolitikát 1920 és 1944 között nem ennek a francia ígéretnek az *elfeledése* sodorta nemzetvesztő kényszerpályára?

Palotás Zoltán a francia jegyzékről megjegyzi: „Amint később kiderült, a magyar értelmezés önkényes volt, és az ebben foglalt *revíziós ígérek* mindössze 2 kis falu visszacsatolását eredményezte Salgótarjától északra.”

Ez a két falu, Somoskő és Somoskőújfalú 1923. április 29-én került vissza Magyarországhoz. Még előbb, 1922 októberében volt egy gömői határigazítás Magyarország javára, mikor is 4,9 négyzetkilométer került vissza, s így Gömör-Kishont vármegyéből 323 négyzetkilométer maradt az anyaországban. A kiigazításról a Csehszlovák-Magyar Határmegállapító Bizottság rendelkezett.

Ez lett volna az első rés Trianon félelmetes falán?

Nagyjában egyidőben a felvidéki kiigazításokkal, 1921-ben és 1922/1923-ban a gömői és nógvári változtatásoknál sokkal jelentősebb rések, repedések keletkeztek. Sopron városa és körzetében nyolc falu már 1921-ben népszavazással Magyarországgal mellett döntött. Titkos szavazás volt, nemzetközi ellenőrzés mellett. Ilyent kért – hiába – a magyar békeküldöttség Keleten, Északon és Délen is. A soproni szavazók kétharmada nyilatkozott Magyarországgal mellett, noha a városban akkor igen sok német nemzetiségű polgár élt. Mindenképpen a népfőlség érvényesülése a soproni és környékbeli népszavazás!

De nem ez volt az egyetlen „rés”, amit a népakarat, az önrendelkezés Trianon nyugati falán nyitott. A felsőcsatári (Vas megye) templom déli oldalán emléktábla idézi a helyi történelmet:

„A Magyarországtól elszakított Felsőcsatár, Alsócsatár, Olmód, Magyar- és Németkeresztes, Kis- és Nagynarda, Szentpéterfa, Pornóapáti és Horvátlövő községek 1923. évben történt visszacsatolásának emlékére állította a Magyar Nemzeti Szövetség.”

Kiesett a nemzeti tudatból ez a fontos mozzanat, pedig előse-

gítette volna, hogy Trianon traumája ne váljon bénító fátummá. Lám, ez is csak egy békeszerződés, mint annyi más, amelyek idők során az ország, a magyarság megkötött vagy megkötönni kényszerült. Miért lett volna külön, mondjuk, a vasvári béke 1664-ben? Akkor, a szentgotthárdi győzelem után a magyar közvélemény joggal számított az ország számára előnyös békére, és mi vált belőle? Nagyvárad, Érsekújvár és négy felsőmagyarországi vármegye továbbra is a legyőzötteké maradt, török kézen. I. Lipót császár így egyezett meg a szultánnal. Olyan nagy volt a magyar felháborodás, hogy egyik kiváltó oka lett a Wesselényi-féle összeesküvésnek.

Nemcsak most, utólagosan Mitterrand, de a trianoni francia békeszerzők is zavarban voltak azért, amiért sutba dobták a határváltozásokat igazoló etnikai elveket. Dr. Palotás Zoltán könyve, az 1990-ben megjelent és nyomban el is felejtett *A trianoni határok* emlékeztet arra, hogy a francia miniszterelnök, a békekonferencia elnöke már a békeszerződés szövegének átnyújtásakor homályos ígéretet tett a határok későbbi megváltoztathatóságára. E jegyzék kelte: 1920. május 6. A magyar nemzetgyűlés – egyebek között – abban a reményben ratifikálta Trianont, hogy ezzel elősegítheti az ígéret teljesítését. Tulajdonképpen a Népszövetség Egyezségokmányának X., de különösen a XIX. cikkelye tette volna lehetővé a békés határváltoztatást: „A Közgyűlés időnként felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné.”

Messzire távolodnánk témánktól, vagy nagyon is ott időz-

gíthette volna, hogy Trianon traumája ne váljon bénító fátummá. Lám, ez is csak egy békeszerződés, mint annyi más, amelyek idők során az ország, a magyarság megkötött vagy megkötönni kényszerült. Miért lett volna külön, mondjuk, a vasvári béke 1664-ben? Akkor, a szentgotthárdi győzelem után a magyar közvélemény joggal számított az ország számára előnyös békére, és mi vált belőle? Nagyvárad, Érsekújvár és négy felsőmagyarországi vármegye továbbra is a legyőzötteké maradt, török kézen. I. Lipót császár így egyezett meg a szultánnal. Olyan nagy volt a magyar felháborodás, hogy egyik kiváltó oka lett a Wesselényi-féle összeesküvésnek.

Trianon magyar fátumként való elfogadása az egész nemzet kisebbszereviségét váltotta ki. Mintha minden egyes magyarnak, országhatáron innen és túl, meg lett volna a maga Trianonja. Különbekéje? Éppenhogya a békétlensége. Tizenötmillió félbeszakadt béketárgyalás, amelyek befejezhetetlenek, mert lehetetlen megegyezésre jutni önmagunkkal és a világgal.

Talán azért is, mert az utóbbi ötven esztendőben ezek a tárgyalások titokban, a lelkek mélyén folytak. Trianon 1944 előtt államilag elrendelt téma volt, 1944 után államilag tilos. Hol ezzel okoltuk meg minden bajunkat, elmaradottságunkat –

még a hűbériség továbbélését is –, hol tiltották, mert a magyar fájdalom pusztá emlegetése, úgymond, felborzolja a szomszédok érzékenységét, és akkor százszorosan nagyobb lesz a baj és jaj. Némaságunk persze, azt a másik, román vagy szlovák felfogást táplálta, hogy Trianon maga az isteni igazságosság, ezer esztendő népi küzdelmük gyümölcse. Mind a két változat nemzeti tudatunkat félszegítette, csonkította. Hol vak reményekkel sodort katasztrófába, hol megadó alázatra és öngyalázásra kényszerített hódító hatalmak és hatalmacskák előtt. Kibeszélni sem lehetett igazán fájdalminkat, ezért nem működhetett a józanság kontrollja – zokogást nem lehet hideg érvekkel csillapítani –, a seb nem gyógyult, hanem befelé fertőzött, és újabb sebeket támasztott.

És ami csonkulás, tiltás volt a nemzet törzsében, az sokszoros félszégessé, nemzeti zülléssé vagy éppen nyílt renegálássá válhatott és vált nem egyszer a leszakított nemzetrészekben, a kisebbségi magyarság közösségeiben. Van-e ennél mélyebb bugyra az emberi és nemzeti lelkiismeret poklának?

Gyógyulást, gyógyítást csak a teljes valóság megismerése hozhat. Mint például az a történelmi tanulmány, amelyet dr. Zsiga Tibor, a történelemtudományok kandidátusa tett közzé Szombathelyen 1993-ban (jellemzően

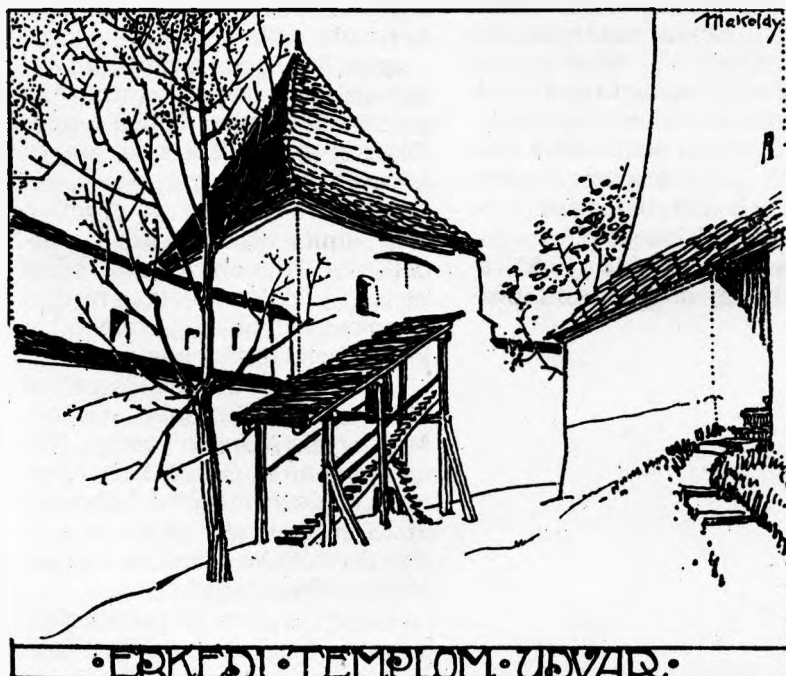
csak most, és most is csak véletlenül jutottam hozzá): „*Communitas Fidelissima*” Szentpéterfa – A magyar-osztrák határmegállapítás 1922/23-ban.

Sopront „a hűség városának” nevezik a népszavazás, 1921 óta. A magyar nemzetgyűlés adta ezt a jelzót a városnak, a népi döntés első évfordulóján. „*Civitas Fidelissima*”: Szentpéterfa, „a hűséges község”, mivel elől járt azokban a „hősi számba menő eseményekben”, amelyek a településeket visszahozták az anyaországba. Dr. Zsiga Tibor azt vizsgálja, „hogyan kényszerítette ki a korabeli magyar lakosság, a szervezetek, a kormány a döntést hozó antant-hatalmak által hirdetett, de a béketárgyalásokon sutba vágott elvét, a népek, nemzetek önrendelkezési elvét. Ez tette lehetővé – ha csekély mértékben is – az elcsatolt lakosság és területek visszaszerzését. 1923 elején tíz község visszatérése Magyarországhoz azt jelentette, hogy 6325 fővel, 23371 katasztrális holddal gyarapodott a minden oldalon megcsonkított Magyarország”.

Jól értettem, a lakosság maga kényszerítette ki? Nagy fordulatoknál rendszerint szélesebb a lakosság mozgásteret, mint a hivatalos kormányoké. Tüntetésektől akár a fegyveres ellenállásig terjedhet. Balassagyarmatnál a cseh katonaság 1919. január 15-én átkelt az Ipolyon és

megszállta a várost. Megszegte a tűzszüneti egyezséget. A budapesti Károlyi-kormány tehetetlen volt. A város vasutasai, postásai, a nagyobb diákok és a tanárok két hét múlva fegyverrel verték ki a megszállókat. Az önvédelemnek tizenegy halottja volt, de Balassagyarmat magyar maradt. „*Civitas Fortissima* – A Legbátrabb Város” címét viseli azóta.

Fegyveres felkelés robbant ki Nyugat-Magyarországon is, a trianoni parancs alapján elcsatolni rendelt területeken. Szabadcsapatok állították meg az átvételre érkező osztrák csendőröket, vámőröket, hivatalnokokat. Előbb a mai Burgenland középésző részén – a területsávnak akkor még nem volt külön neve –, majd a déli vidéken az ösztönös felkelésből szervezett erő vált. Az Őrségben kikiáltották a Lajtabánságot. „E küzdelem emberi sorsokat érintett, tragédiákat okozott, emberi életeket követelt, de eredményt hozott Magyarországnak. Ha ugyan kis mérték-

országi Velencében egyezményt írtak alá, amelynek értelmében a magyar kormány eltávolította a Lajtabánság felkelőit, az osztrákok birtokba vehették a területet, de népszavazást kellett tartani Sopronban. Ennek a szavazásnak az eredményéről már szoltam az előbb.

Hátra volt még a határvonal végleges kijelölése, aminek az elvégzésére, a trianoni békeszerződés 29. fejezete értelmében nemzetközi magyar-osztrák határmegállapító bizottság létesült. Ez a soproni „békés revízió” után újabb – igaz, nagyon korlátozott – lehetőséget jelentett nyugati települések visszatérésére. Ugyanis a népakarat egyfajta – szintén korlátozott – érvényesítésképpen, a bizottság sorra meghallgatta az ideiglenes határmentén élő lakosságot, hogy melyik ország polgárai kívánnak lenni? Erre a meghallgatásra 1922 márciusában került sor. A falvak lakói – magyarok, horvátok, németek – egyénenként vagy csoportosan fejezték ki akarataikat a határrendezést illetően. Tudunk olyan esetről, Sopronudvardiból, hogy a horvátok még ellenállási tervet is kidolgoztak Magyarországhoz csatolásuk érdekében. 1921. szeptember 6-án hat, többségében horvát lakta település népe vonult fel Szombathelyen, kinyilatkoztatva, hogy Magyarország határait akár fegyverrel is megvédelmezik. A *Vasvármegye* másnapi száma hangsúlyozta, hogy a horvátokat „*szerelet veszi körül a magyar hazában*”. A területet immár birtokukban tartó osztrák hatóságok, főleg a csendőrök, minden eszköz igénybe vettek, hogy a népakarat megnyilatkozását elfojthassák. Különben is ez a „népszavazás” sokkal hátrányosabb körülmények között folyt le, a magyarok kárára, mint a titkos soproni szavazás. Itt nyíltan, szóban vagy írásban kellett véleményt mondani „*az osztrák hatóságok és csendőrség fenyegetettsége alatt, ami után több személyt meghurcoltak. Ennek ellenére, akik lehetőséget kaptak a megnyilatkozásra, többségük a Magyarországhoz való visszatérést kérte*”. (dr. Zsiga Tibor)

Végso szót a Népszövetség tanácsa mondott. Csak részben

ben is, de enyhíteni tudta a területi és lakossági veszteségeket.”

Noha Renner kancellár kezdetben nem kívánt „*annexiós politikát*” folytatni és a nyugat-magyarországi németek többsége sem kívánt osztrák főhatalom alá kerülni, hamarosan kiéleződött a területi vita a két, addigi társország között. A békeszerződés Ausztriának kedvezett, Moson, Sopron és Vas megyék területéből 4570 négyzetkilométernyit kívánt elcsatolni Magyarországtól (eredetileg Sopront is). Dr. Zsiga Tibor szerint Ausztriát „*kárpótolni akarták az Olaszországhoz, Jugoszláviához és Csehszlovákiához csatolt osztrák területekért*”. Szempont volt, hogy Ausztria lemondott a Németországgal való egyesülés tervéről, amitől az antanthatalmak legjobban tartottak.

Eppen így féltek a győztes nagyhatalmak a legyőzött népek lázadásaitól. Nyugat-Magyarországot az osztrákok nem tudták birtokba venni a felkelés miatt; Magyarország semmilyen engedményt nem tudott kicsikarni Ausztriától. (Egyébként azt se felejtjük el: a „hódító” Ausztriát buzgón támogatta ebbeli törekvéseiben az osztrák területekből bőven részesült Csehszlovákia is, Benes külügyminiszter személyében!) A patthelyzetet a győztesek közvetlen tárgyalásokkal kívánták megoldani. Ohajukra, ami inkább parancs volt, 1921 októberében az olasz-

tett eleget a lakosság óhajának, de a már említett tíz község mégiscsak visszatérhetett Magyarországhoz.

Szentpéterfán nyomban az osztrák csendőrök és hatóságok kivonása után, másnap, 1923. március 10-én a községi képviselő-testület úgy döntött, hogy tizenöt helyi lakos nevét jegyzőkönyvileg örökíti meg hűségéért és bátorságáért. Köztük volt *Hirschl Ferenc* községi bíró – róla külön is megemlékeztek –, mivel a határmegállapítások idején az osztrák hatóságok pénzzel próbálták megkörnyékezní, de azt felelte, hogy inkább meghal, mégsem változtat a véleményén: *Szentpéterfának Magyarországhoz kell tartoznia*.

Községi tanácsulések jegyzőkönyveit ritkán idézik a történelemkönyvek. Pedig néha a história nagy tanulságait fejezik ki. Szentpéterfán azt is, hogy a legnagyobb elhagyatottságban, drámai próbák idején is tehet az egyén és a közösség a maga sorsának változtatásáért. Akár rést üthet a félelmetes Trianon falán is. Ha bízik erejében és eszményeiben. A szentpéterfai jegyzőkönyvben az áll, hogy eme derék férfiak. . . „*a magyar nemzeti eszmét az osztrák megszállás alatt is állandóan ébren tartották és ápolták, kiknek példáját kövesse az utónemzedék is, akkor a magyar haza örökké állni fog*”.

BEKE GYÖRGY

Gyűlölet minden mennyiségben

Mirnic Károly demográfus a délvidéki magyarságról

Ha a nemzetiségeket megfelelő hőfokú, folyamatos izzású nemzeti megvetésnek és gyűlöletnek tesz ki, szükségképpen fellép az a hatás, amelynek következtében a nemzeti kisebbségek történelmi, kulturális, erkölcsi értékei és a birtokukban lévő anyagi javak elenyésznek. A több mint négyszázéves délvidéki magyarság 1988-tól ebbe a helyzetbe került, amely azóta napról napra súlyosbodott. 1992-ig tartott e folyamatnak az első szakasza, amely következményeivel végzetessé válhat a vajdasági magyarság számára. Erről kérdeztük a jeles délvidéki magyar demográfust, *Mirnic Károlyt*, aki évtizedek óta mindig tudományosan megalapozottsággal, nyíltan elemezte a kisebbségi helyzetet, amelyről a titoista és janicsárszerepet vállaló délvidéki magyar értelmiség szemérmesen hallgatott.

- 1988 óta gyűlöletszítás folyik minden mennyiségben a délvidéki magyarság ellen. Milyen hatással van mindez megmaradási esélyeire?

- A gyűlöletszítás a nemzeti kisebbségekre nézve végzetes: először „kiutálják” őket az országból úgy, hogy elveszik maradék önértéküket, megalázzák és megsértik őket. Ezután többnyire mendemondákon alapuló, de nem valóságos, ám annál hatásosabb vagyis mégis valóságos üldözésnek tesz ki, általában a legkiemelkedőbb szellemi képvi-

selőit. Ehhez nem kell valakit fizikailag bántalmazni, elég csak az üldözés légkörét megteremteni, s többnyire megvan a kívánt eredmény. Ettől kezdve egyre többen akarnak elmenekülni, elköltözni az előidézett pokolból. Ezzel egyidejűleg bekövetkezik a nemzeti kisebbségek birtokában lévő anyagi javaknak a teljes elértéktelenedése. Csakhogy minél hamarabb kikerüljenek a pokolból, az emberek képesek vagyunkat és értéktárgyaikat értéken alul áruba bocsátani, elkötyavetyélni. Az emberek elmennek, de kisebbségi létükben meggyalázza, anyagi javaikból kiforgatva. A megbecsült polgárok földönfutókká lesznek, még az anyaországban is. Kezdek az életet előlrol.

- A szerb népnek történelme folyamán nagyon kevés lehetősége volt ahhoz, hogy intenzíven a civilizációs és kulturális alkotás felé forduljon, hiszen fél évezredig nyögte az oszmán törökök uralmát. . .

- Éppen ezért szellemét a katonai észjárásnak rendelte alá. A szerb népet egészen a mai napig foglalkoztatja a „befejezetlen honfoglalás” gyötrő ideológiája. Az a „népi érzés”, hogy még nem történt meg a honfoglalás, hogy még „nem teljes” a haza, hogy a hazának egy részét „meg kell szerezni”, hogy valakitől valamit „ki kell követelni”, erősen kínozza. Ezzel az érzéssel nem akarok foglalkozni, sokkal fontosabb annak vizsgálata, hogy milyen a nemzetek és nemzetiségek közötti viszony Szerbiában, s azt hogyan akarja a szerb politika megváltoztatni. Előjáróban fontos leszögezni: nincs semmilyen különbség a hadüzenet nélküli, be nem ismert háború folytatása és célja, illetve a nemzetállam mindig is közismert, de hangosan csak ritkán bevallott vágyának a megvalósítása között. A

„minden szerb egy államban” valóság megvolt, benne éltek hét évtizedig, de a nacionalista szerbek sohasem érezték magukat jól. Csak azért, mert ott a szerb nép nem élt egyedül.

- A nemzetállam gondolata viszont végtelenül szerencsétlen tette mozgósító népi érzés, nacionalista, sovíniszta szellemű.

- Az elmúlt hét évtizedben ez már kétszer mozgósította a szerbeket. Először 1918-tól 1928-ig, majd 1945-től 1950-ig, amikor nagyméretű kolonizációt hajtottak végre a Vajdaságban, hogy biztosítsák a szerb nép mindennütt megnyilvánuló többségét a vele együtt élő népekkel (nemzetiségekkel) szemben. Ennek eredményével azonban még mindig nincsenek megelégedve, mert a nemzeti kisebbségeknek még mindig van bizonyos politikai alanyiságuk. Megkezdtek a Vajdaság újabb kolonizációját, a zömében albánlakta Koszovóról, a szerb nemzet bölcsőjéről ugyanis távlatilag lemondtak. Ezért a Vajdaságban akarják véglegesen megváltoztatni valamennyi nemzetiséglakta helység lakosságának összetételét a szerb etnikum javára. A végső cél, hogy a szerb etnikai határt kiegyenlítsék az ország északi határával. Ez nem véletlen, hiszen már 1918 óta folyamatosan és nagy hullámokban történik a nemzeti kisebbségek kivándorlására, ki-, át- és széttelepítésére ingerlő politika. A nemzetiségi politika lényege az örökös rostálás és az olvasztótégely működtetése.

- Végül is mindennek úgy kell festenie, mintha a magyarság vagy más nemzeti kisebbség saját magától, önkaratából és önszántából vándorolna ki és települne szét a nagyvilágban?

- Ez hajszálpontosan így működik, s ehhez megvan a koreográfia is. A szerb radikálisok

mondják ki mindenkor a szerb nacionalista törekvések igazságát, ők mások helyett is beszélnek. Addig, amíg az összlakosságban egy nemzetiségnek a százaléka nagyobb egy-két százaléknál, addig nincs kegyelem. A két világháború között olyan kiköltözésre készítő törvénytelenségeket és durvaságokat is megengedtek a magyarsággal és a többi kisebbséggel szemben, mint a megkülönböztető adópolitika, a teljes vagyonek Kobzás, a birtokjogból való kitérés és annak megvonása, a jogfosztás, a jogtiprás, a jogi diszkrimináció minden elképzelhető formája. Hatására a kivándorlás sohasem apadt el: hol csörgedezett, amíg élt a remény és a türelem, hol pedig óriásira duzzadt a teljes kilátástalanság állapotában.

- *Mi történt a második világégés után?*

- 1945-öt követően a rendőrállam, az állami terror segítségével elkövezték a legsúlyosabb etnocidiumot és genocidiumot a kisebbségekkel, elsősorban a németekkel és a magyarokkal szemben. Önmagukat minden polgári erkölcsi norma fölé, az áldozatot pedig törvényen kívül helyezték. Ezután elrabolták vagytonát, és kisajátították birtokaikat. A következő korszak 1989-ig tartott. Ebben a korszakban a jugoszláviai nemzetiségi polgár világlátlevelet kaphatott, ha nem értett egyet a rendszer gyökerével, lényegével és jelenségeivel. Elhagyhatta hazáját anélkül, hogy megsiratták volna, de azért jólesett, ha hazaküldte valutáját. A negyedik 1989-cel, az új veretű nacionálsoviniszta rendszer alapjainak a lerakásával kezdődött.

- *Melyek ennek a jellemzői?*

- Az erőszakos, nagyarányú katonai mozgósítások mint nemzetiségriasztó, szétugraszto intézkedésnek az alkalmazása

régóta ismeretes a terrorista rendszerek gyakorlatából. Gyakran élnek vele az etnikai csoportok felszámolásakor. A magyarság Szerbia lakosságának három százaléka, ezzel szemben 1991-től a magyar nemzetiségű mozgósítottak száma az összes behívottaknak legalább a tíz-tizenöt százalékát tették ki. Közismert, hogy ennek a katonai intézkedésnek az alkalmazásával meg lehet szabadulni a nemzeti-ségi népességnek akár a 25-30 százalékától is. Akár eleget tesznek a katonai mozgósításnak, akár nem, alkalmazása vészjósló a kisebbség számára, mert megsemmisíti erejét, a hozzátartozók is vagy megszoknak, vagy megszöknének.

- *1991-ben ennek hatására 18-20 ezer magyar menekült el a Vajdaságból, számuk azóta tovább nőtt, pontos adatok nincsenek.*

- Az viszont tény, hogy az 1941-ben közel félmillió magyarországi száma mára katasztrofálisan csökkent, az 1991-es népszámlálás szerint mindössze 339 ezer fő volt. E szám azóta az újabb kivándorlással tovább apadt, a veszteségeket azonban a háborús körülmények miatt lehetetlen számba venni. A háború kezdetét követő mozgósítások után elkezdtek alkalmazni azokat a kitelepítésre kényszerítő intézkedéseket is, amelyek hatása ezekben az években nyilvánul meg. A nemzeti kisebbségeket fokozatosan kiszorítják a közszolgálatból, az állami vállalatokat magánkézbe játsszák át, szerb nemzetiségűeknek, akik legelőször a magyar és más kisebbségi származású alkalmazottakat küldik el, teszik munkanélkülivé. Ez is a kiköltözésre ösztönzi majd őket. Az etnikai belháború következtében a magyar családoknak közel a negyede felbomlott.

- *A nagyszerb nacionalizmus lényege, hogy valakiket el kell üldözni ahhoz Szerbiából és azon belül a Vajdaságból, hogy oda telepedhessenek a Szerbián kívül élő szerbek. . .*

- Eddig közel egymillió Boszniából, Horvátországból menekült szerbet helyeztek el Szerbiában, ennek majd felét a Vajdaságban. Ugyanakkor mintegy 30 ezer, talán negyvenezer magyar menekült el délvidéki szülőföldjéről a folytonos pszichológiai hadviselés következtében. A vajdasági magyarság a tatárjárás, a törökvész óta nem került olyan veszélybe, mint most. Demográfiai helyzete katasztrofális, egyetlen esélye van a megmaradásra, ha Észak-Bácskában, ahol még mindig többségben él, meg tud kapaszkodni. Különbben nincs jövője, a biztos eltűnés vár rá. Ennek azonban van néhány feltétele: ha megszűnik az államilag irányított és gerjesztett nagyméretű kolonizáció, ha felhagynak a szerb többség görcsös biztosításával minden településen, ha az etnikai tér védett lesz, ha megfelelő kisebbségvédelmi politikát folytatnak. A megmaradás egyetlen lehetősége, ha a vajdasági magyarság területi, helyi és perszonális elven alapuló önkormányzatot kapna. Ez azonban a jelenlegi helyzetben úgy tűnik, hogy több mint kétséges.

BOTTLIK JÓZSEF

Kettős állampolgárságot!

A romániai belpolitikai viszonyok keresztmetszetének felületes elemzésével is viszonylag könnyen megállapítható – több neves, határainkon túli politikusunk véleményével egyezően –, hogy az erdélyi magyarság helyzete még Ceausescu diktátor „aranykorszakához” viszonyítottan is szembetűnően romlott. Mi pedig tovább ámítjuk magunkat a látványos fordulat, a „történelmi megbékélés” lehetőségével. Tesszük ezt hetvenöt éve minden esetleges „rendszer váltás”, kormányváltás, illetve össz-európai vagy világpolitikai esemény kapcsán.

Deffenzív politikai magatartásunk elvezethet addig a határig, ami már *nem enged meg további tétovázást*, ahonnan egyenes út vezet önazonosságunk elvesztéséig, *etnikai megsemmisülésünkig*. Mert ha egy közösség hetvenöt év tapasztalatának birtokában elveszíti hitét, reményét, helyzetének pozitív megváltozásában, az etnikai ellehetetlenülés határára kerül.

De miben is reménykedhet, miben bizhat jelenleg az erdélyi magyarság? Egy magyar-román alapszerződésben? Ha történetesen sikerülne is olyan tartalommal aláírni, hogy részletesen rendezze alapvető jogait, a hetvenöt év tapasztalata feljogosít a kérdésre: *mi a garancia ezek megtartására?* Az idő a folyamatos román homogenizációs törekvéseknek dolgozik.

Önmarcangolással, sérelmeink pusztá felvetésével nem érhetjük el célunkat (az esetleges félreértések elkerülése végett leszögezem: *célunk az erdélyi magyarság fennmaradásának biztosítása*). Hatékonyak kizárólag kiegyensúlyozott, türelmes, egyidejűleg racionálisan pragmatikus politikai magatartással lehetünk.

Apró, határozottan célirányos lépésekkel építhetjük ki azt a viszonyrendszert, amely *politikai és jogi garanciát* nyújt etnikai létbiztonságunkhoz.

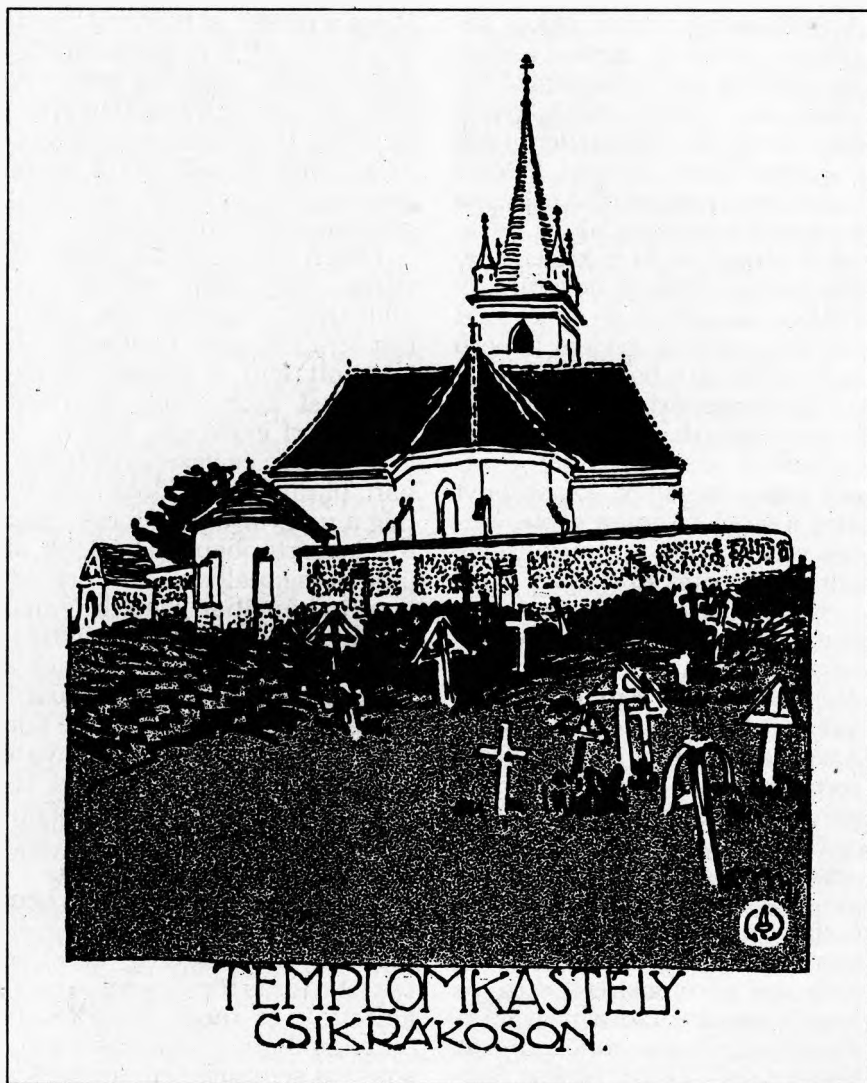
Ilyen lépésként értékelhető a *kettős-állampolgár státus* biztosítása a határainkon túl élő magyarság számára. Célszerű lenne, ha a magyar külpolitika az alapszerződések szakértői előkészítésének szakaszában napirendre tűzné a kérdést. Megfelelő politikai akarat esetén azonban számolnia kell egy sor politikai és jogi szempontból nehezen megoldható (*de nem megoldhatatlan!*) kérdéssel. Persze, ha van politikai akarat.

Nem lehet vitatni a magyar kormány ésszerű törekvését, amellyel a határon túli kisebbségek szülőföldön maradását támogatja. Téves viszont az értékelés, amely szerint a kettős állampolgár státus felvetése ellentétes lenne a kormányzati törekvéssel, mert ösztönözné a magyarországi áttelepüléseket. Ellenkezőleg: *Javítaná az erdélyi magyarság közérzetét, biztonságot nyújtana az otthonmaradáshoz.*

Nem nehéz megjósolni, hogy a kérdés pusztá felvetése vehemens tiltakozást váltana ki román (sőt szlovák) politikai körökből. Mint ahogy azt sem, hogy kemény és következetes diplomáciai erőfeszítéseket igényelne. A probléma felvetésével azonban a magyar külügyi kormányzat nem maradna egyedül, nem szigetelődne el. *Hasonló törekvései* vannak például Oroszországnak is a folyamatban lévő alapszerződési tárgyalásokon. A határain kívül rekedt orosz kisebbség védelme érdekében el szeretné érni a kettős állampolgár-státust. (Ha valakinek, akkor az oroszoknak el lehet hinni, hogy pontosan tudják, mivel nyújthatnak leghatékonyabb védelmet határain kívül rekedt „honfitársaiknak”.)

A politikai előfeltételek megteremtését követően (vagy ezzel egyidőben) *a jogelmélet át kell hogy értékelje* az állampolgárság fogalmát. A jogalkotás feladata marad a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. tör-

vény, valamint végrehajtásáról szóló 125/1993. (IX. 22.) Korm. számú rendelet megfelelő módosítása.

A hatályos állampolgársági törvény szerint külföldön élő személy csak akkor szerezhet magyar állampolgárságot is, ha bevándorló-

ként a törvényben meghatározott ideig Magyarországon él. A határainkon túl élő magyarok tehát csak meghatározott időtartamú magyarországi tartózkodást követően szerezhetnek magyar vagy kettős állampolgárságot. Ez a jogszabályi feltétel az, ami az áttelepülést ösztönzi vagy indokolja, és nem a kettős állampolgár státus esetleges megadása. (Volt már arra példa, hogy székely fadaragó, miután megkapta a magyar állampolgárságot is, visszaköltözött Székelyföldre.)

Az állampolgárság jelenlegi hatályos magyar szabályzásával azonos (hasonló) feltételeket köt ki Európa államainak többsége. Vannak azonban szembetűnő, beszédes kivételek is. Ilyen például a német vagy az izraeli szabályozás, amelyek nem kötik nemzetországi, illetve izraeli tartózkodáshoz az állampolgár státust (kettős állampolgár státust).

Nyilván, jelen vállalkozás nem tekinthető többnek, mint pusztán problémafelvetésnek. Kisebbségi ügyekben jártas, a térség problematikáját alapjaiban ismerő külügyi szakértők, a jog, a nemzetközi jog tudorainak, valamint a határainkon túli magyarság képviselőienk összehangolt munkájával képzelhető el a kérdés indokoltságának, elméleti megalapozottságának és gyakorlati megvalósíthatóságának meghatározása.

KREZINGER ISTVÁN

Kései emlékmű Szárazajtán

Az elmúlt év szeptember 25-én emlékmű avatására gyülekeztek az erdővidéki (Erdély, Háromszék megye) Szárazajtán a falubeliek, a környező falvak lakói, valamint meghívottak, politikusok, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség képviselői, szenátorok, képviselők. Az ötven esztendővel ezelőtt, a román fasiszták, „önkéntesek” által kegyetlenül lemészárolt 13 ártatlan falubeli emlékére állítottak tizenhárom bazaltoszlopot a falu központjában.

A gyilkosságsorozatra akkor került sor 1944-ben, amikor a szovjet csapatok már áthaladtak a vidéken, és a védetlen civil lakosság fegyvertelenül és tehetetlenül vált a garázdálkodó román fél-civil martalócok prédájává. Az éjszaka leple alatt lopóztak a faluba, ágyaikkól rángatták ki a kiszemelteket. Reggel az iskola udvarára terelték a falu népét, és ismét teret kapott, immár a gyilkos háború saroglyájában a bosszú.

Egy házaspárt azzal vádolták, hogy sebesült román katonát gyilkoltak meg, gyűrűjét elvették, aztán megölték. Az asszonyt meg a férjét a román gépfegyverek védelmében a tömeg szeme láttára végezték ki.

Két férfit lefejeztek favágókén, az apjuk előtt. Sokakat puszkával lőttek le. Irgalom nem volt. Akire a helybéli román rámutatott, azt vitték a kivégzendők közé. A nép moccani sem mert, gépfegyverek őrizték a szertartást, valamint a jelenlétet.

Eleddig csak a sirhantok meg az emlékezet vigyázott a halottak fölött. Szólni az eseményekről nem szabadott a román szocializmusban, arról, ami Szárazajtán történt. Nem volt perújrafelvétel sem, és szerencsére elmaradt a magyar Erdővidéken, *Kriza János, Baróti Szabó Dávid, Bölöni Farkas Sándor* vidékén a vérbosszú is a mímelett bukaresti, 1989-es rendszerváltás első napjaiban. Szárazajta és környéke nem felejtett, és épp úgy nem tekinti véletlennek, „szélsőséges esetnek” a tizenhárom vértanú sorsát, mint a többi észak-erdélyi falvak gyászolói.

Brassóban rendezték meg azt a pert a méészárlások után, ahol kis híján a gyászolók kerültek a vádlottak padjára. A ítélet jellemző az akkori és mindenkori romániai jogszolgáltatásra. Néhány év fogházat kaptak a megnevezett és előállított gyilkosok, egyikük sem ülte le a büntetést.

Maga a hóhér, ki baltával fejezte le a két férfit, a tárgyaláson úgy nyilatkozott, hogy ha száz évig élne, sem lenne nyugtalan éjszaka és lelkiismeret-furdalása azért, amit művelt akkor ősszel Szárazajtán, baltával, puszkával, gépfegyverek védelmében.

Ötven esztendőnek kellett eltelnie, hogy végre emlékművet állítsanak a halottaknak. Lehajtott fejű hét pap, politikus, egy lehajtott fejű országnyi Erdély tűnődhet azon, hogy az 1989. decemberi gyilkosok mai napig is szabadon és vezető hivatalokban, parancsnokságokon élnek, míg a magyar elitéltek egy része ma is börtönben, néhányuk az önkéntes halálban. . . A történelem Romániában ismétli önmagát mindaddig, amíg egy igazságos kormány nem jut szóhoz a Balkán eme „vezér-országában”. A kivégzett asszony Erdőfüle falu leánya volt egykor. Az avató gyászszertartáson köténynyi erdőfülei földet hoztak a szülőfaluból az asszonyok, azt szórták szét a véráztatta Szárazajta terén.

Ez már nem mímelett jel és nem egyszerű jelkép, hanem figyelmeztető az örökkéig kötelező összetartozás törvényére. A megaláztak és megnyomorítottak önmagukban, magányos harcosokként semmire sem mennek a csörtetők, a gyilkosok, nemzet- és iskolapusztítók, templom- és falurombolók ellenében.

CZEGŐ ZOLTÁN

A magyar nyelv felterjesztése eredeti rangjára

Mindenekelőtt tudatosítani kell: csupán a *nemzetnek* van közös nyelve, az emberiségnek nincs. Eppen ezért mindenkinek azt a nyelvet kell ápolnia, tisztogatnia és palléroznia, amely számára az egyetlen, a pótolhatatlan és mindenható: a saját anyanyelvét. És tegyük kezünket a szívünkre: mi, magyarok, megteszünk-e mindent anyanyelvünk elposványosodása, az idegen szavak értelmetlen elszaporodása és a pongyolaság ellen? A bántás szándéka nélkül ki merem jelenteni, hogy korántsem. A magyar nyelv tisztántartása ma nem divat. A legtöbb esetben még csak nem is követelmény. Eltekintve egyes sajátos intézmények küldetésétől és gyakorlatától, be kell látnunk, hogy nyelvünk a világ egyik leggazdagabb, legárnyaltabb, a használhatóság szempontjából a legképlékenyebb nyelv – mostoha lett. Pedig nem volt ez így mindig. Lelkes és elhivatott irodalmárok, nyelvújítók, filológusok munkálkodtak a magyar nyelv ünneplőbe öltöztetésén.

Vallották, hogy a tudományok és a művészetek anyanyelvén történő tolmácsolása hihetetlenül megkönnyíti azok megértését és a bennük való elmélyült munkát. A magyar nyelv pedig különösképpen alkalmas arra, hogy az általa megfogalmazott kérdések és a mégoly elvont kérdések is könnyedén megoldódjanak. Ez a jelenség magában a magyar nyelvben gyökere-

zik, mégpedig azáltal, hogy zseniális felépítésű szerkezete révén, nem kényszeríti a gondolatot előre- és hátravetésekkel egyfajta szükségtelen és zavaró kényszerpályára – a nyelv prokurisztész ágyába. Ellenkezőleg: a magyar nyelv ésszerű és hihetetlenül logikus építkezési terepe a gondolatnak, a gondolkodásnak. Nem roncsolja, nem tördeli és nem tereli mellékvágányra a gondolatokat, inkább elősegíti, felgyorsítja a gondolkodási folyamatot. Ez a nyelv nem érdemelne meg tehát a gondoskodást, a megbecsülést?!

Akit a sors abban a kegyben részesített, hogy a magyar nyelvet mondhatja anyanyelvének, azon kéne fáradoznia, hogy minél alaposabban ismerje és minél változatosabb formában alkalmazza anyanyelvét. Ennek valamennyiünk törekvésében meg kéne nyilvánulni legbecsesebb örökségünkkel szemben. S akkor még mindig nem teljesítettük nyelvünkkel szembeni kötelességünket: nyelvünknek az utca hordlékától és az idegen sallangoktól való folyamatos tisztogatását. Ez ma már követelmény. Mert nem pusztán könnyelműség és hanyagság, de egyfajta öngyilkosság – a nyelve által meghatározott nemzet öngyilkossága – napról napra, lépten-nyomon azt látni és tapasztalni, hogy újszülött intézményeink és vállalkozóink cégtábláin ilyen és hasonló feliratok éktelenkednek: „Super High-Tech-Coop”; „Inter-Trade-Market Service”; „Top Business Partner”; „Plus Élelmiszer Diszkont” stb. Angolul, vagy legalábbis a sznobok angolt mímelő halandzsa nyelvén szövegeződnek ezek a „márkanevek”. De vajon miért, mitől, mi folytán több egy ilyen érthetetlen és megfejthetetlen, idegenmajmoló zagyvaság a találon, pontosan, frappánsan megfogalmazott magyar elneve-

zésnél? Az idegenszerűség netán többet sejtet? Pedig lássuk be, az idegen tollakkal, főleg pedig a majomszörrel való „ékeskedés” inkább lehangol és undorít, ahelyett, hogy felfigyeltetne a nyelvi megoldás és a vállalkozás költői, találó, avagy humoros összcsengésére. Mert ilyen is van. Igaz, nagyon kevés, éppen csak mutatóba. A minap hallottam az utcán:

– *Megyek a „Gondos Házba”.* – Bevallom, nem akartam hinni a fülemnek, olyan kiéhezett ujjongásvággal fedeztem fel a „Gondos Ház” megjelölésben a csattanós – kettős – találatot. A „Gondos Ház” ugyanis Gondos Béla könyvüzletére vonatkozott, egyben pedig az ott kapható szellemi termékekre, amelyek valóban, a Püski üzletházakon kívül, szinte egyedül vállalják a magyar lélekről, értelemről és tudatról való GONDOS-kodást. . . Gratulálok az utcai leleményhez, amely hellyel-közzel fölfedezi nyelvünk egyedüli adottságait!

Vissza kell azonban kanyarodnom a rossz példákhoz, mert fulladozunk bennünk. Az igazi cégtábla-förmedvény úgy keletkezik, hogy már nem is ragaszkodnak valamely „hangzatos” angol kifejezéshez, hanem a vállalkozók saját neveik rövidítését gyantázzák egybe oly módon, hogy annak *idegenszerű* csengése legyen. Magam is jól ismerem azt a vállalkozói szövetkezetet, amely a „MITERNA” cégjelzést

ötlötte ki magának. Megfejtése: MI = Miki; TER = Teri; NA = Nagy. Igazán zseniális. Nem?

Nem! Mert ha mindössze arra képes a magyar leleményesség, hogy a fentebbi módon MITERNA-vá zanzásítson három nevet, akkor most valahol keservesen zokog Mikes Kelemen és Baróti. No, nem a volt labdarúgó szövetségi kapitány, hanem Baróti Szabó Dávid és még sok hozzájuk hasonló tíz- és százezer nemes lelkű, ragyogó elméjű magyar, akik ugyan hátrahagyták örökségüket, de a sirba vitték magukkal azt a késztetést, ami a szebb, jobb és értelmesebb magyar jövőt célzó életművüket szülte.

Nem is tartom fontosnak tovább sorolni az irdatlan mennyiségű és minden elképzelhető módon romboló feliratokat. Valamennyien napestig tudnánk sorolni a „Night Club”, „Snack Bar”, „Biotrans”, „Combit”, „Real Kontrakt”, „Trans-Fugi-Met”, „Hiperbontram” és az ilyen „shop” és olyan „shop”-szerű feliratokat. Úgy, hogy ez ma már nem magánügy. Nemcsak azért, mivel napjainkban már százszázalékosan olvashatók az ilyenek országsherte, hanem azért, mert a tudatos nyelvrongálás bizonyos körök szándékos és vállalt manipulációja. Ismét példával szolgállok: Komáromban maga a Csokonai Vitéz Mihályról elnevezett Művelődési Ház igazgatója nevezte saját intézményét, azaz Csokonait „CSOKI”-nak, mégpedig nem is részegen, szűk haveri körben egy faluszéli pincemély élszigeteltségében, hanem a városi televízióban! Tehát a város művelődési urának, egyszerű közvetlenséggel „Csoki” az egyetemes magyarság költőóriása! És ennél még szebb is akad. Mert ha valaki nem tudná, a budapesti Petőfi Csarnok, a bunkók, a semmi-magyarok körében nem más, mint „PECSA”.

Milyen Magyarország az, ahol Petőfi Sándor, Arany János és a svájci sapkának „becézett” Szent Korona legfeljebb heherészésre ragadható jópofaság?! Igen? Én ezt másnak nevezném.

Köztudott dolog, hogy Franciaországban és Németországban az 1700-as évek óta folyamatosan végzi munkáját az az intézmény, amely arra hivatott, hogy őrizze a francia, illetve a német nyelv tisztaságát, szorgalmas következetességgel gyomlálja az idegen szavakat és szükség esetén új szavakat alkotson az új fogalmak megjelölésére. És kérdelem: nekünk vajon nem ez lenne a feladatunk? Adott a kényszer, adott a példa. Attól függetlenül tehát, hogy igen elvétve, akadnak „Nyelvőr” rovatok (sajnos többségükben a határon kívüli magyar sajtóban), ismeretes tovább Grétsy László igen szűkre szabott és ritkára ütemezett nyelvészeti műsora a televízióból (ha azóta az új és mindenható „elit” ki nem iktatta végérvényesen. . .). Ezek után, ha stílszerű akarnék lenni, azt kellene mondanom: „Meghalt Lőrincze Lajos, meghalt a nyelvűvelés”. De egyszerűen nem mondhatom, mert nem halhat meg! Ellenben tisztelettel tudomására hozom a Kedves Olvasóközönségnek, hogy pályára helyeztük az Új Magyar Nyelvűvelő- és Nyelvújító Mozgalmat. A mozgalom szükségessége nyilvánvaló: az elkerülhetetlen idegen hatások mellett mérhetetlenül ártalmas idegenmajmolás rombolja édes anyanyelvünket. De tudatos nyelvpusztításnak is tanúi vagyunk. Ma tehát már vajmi kevés az ujjal mutogatás. Ugyanis nagy döresség azt várni, hogy majd az idegenek veszik pártfogásukba a magyar nyelvet. Hamarább visznek a sírjára koszorút, mintsem hogy intézményesítsék a magyar nyelv védelmét és ápolását. Lássuk be, hogy ez a mi kötelességünk: valamennyiünké!

Mozgalmunk nem a meglévő ilyen-olyan nyelvművelő törekvésekkel szemben kívánja folytatni munkáját, hanem azokat támogatva és kiegészítve. Célkitűzésünk az, hogy rámutassunk a nyelvrongáló tünetekre és szándékos törekvésekre. Harcot kívánunk folytatni az idegen szavak elburjánzása, valamint az idegen hatást tükröző szerkezetek alkalmazása ellen. Szükség esetén új szavak alkotását is elképzelhetők tartjuk, az óhatatlanul fel-felbukkanó új dolgok és fogalmak jelölésére. Ösztönözni szeretnénk minden magyar testvérünket, hogy a magyar nyelv lehetőségeinek megfelelően fogalmazzon (írjon és beszéljen), lehetőleg minél igényesebben, minél fordulatosabban és választékosabban, mert a magyar nyelv olyan, mint az emberi agy: óriási kapacitásának (kinálkozó lehetőségeinek, tartalékának) mindössze 5-10 százalékat használjuk ki!

A későbbiekben az ügyünkkel kapcsolatos széles körű hirdetések megtételét tervezzük, valamint a magyar nyelv művelésével foglalkozó, annak ősiségét és értékeit feltáró, azaz dokumentáló művek beszerzését, illetve szerkesztését tervezzük. Ezeket a műveket aztán elsősorban a leginkább rászorultaknak: a felvidéki, erdélyi, kárpátaljai és vajdasági testvéreink számára kívánjuk eljuttatni, minél nagyobb mennyiségben, mert a mindenható kincset – a magyar nyelvet – védjük és istápoljuk. Benne rejlik a múltunk, a kultúránk s a jövőnk is. S ha kívánjuk a jövőt, az csak általa – nyelvünk által valósítható meg!

Isten a legnemesebb, legvere-tesebb fegyvert, az „Igét” adta a kezünkbe. Nem adhatjuk ki abból, mert kötelez!

CÚTH JÁNOS

Megemlékezés egy prófétáról

Ötven évvel ezelőtt történt, hogy a románok – szövetségeseink a bolsevizmus elleni hadjáratban – kiugrottak és a hajdani német csatlósokból a szövetségesek oldalán harcoló hadviselő fél lettek. Ezzel megnyitották az utat a szovjet tankok előtt. Antonescu megbukott, de csomagolt utána nemsokára maga a román uralkodó is. Erdély a párizsi békeszerződések értelmében teljes egészében a román „néphatalom” birtokában marad. Azóta is folyik a vita, hogy lehetett volna ez másképpen is? Igen! Ezt a megoldást maguk az erdélyi magyarok kínálták fel az akkori magyar kormánynak. A román hadbíróstól kapták meg jutalmukat érte. Nem mindennapi történet ez.

„Tisztelt Bíróság!

A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen voltam a statisztikai tanszék professzora és néprajzkutató. Ismerem Észak-Erdély minden megyéjét, a románokat és magyarokat, a szászokat. Ismerem viseletüket, szokásaikat, számarányukat, ezért szívesen vállaltam olyan térkép rajzolását, amely pontosan kimutatja románok és magyarok és más nemzetiségűek számarányát, feltünteteti különböző színekben, hogy az emberek könnyebben megismerhessék és megértessék azt.

Tudtam, hogy ez a térkép a békeszerződést tárgyaló nagyhatalmak elé kerül, és ezért nagyon pontos és becsületes akarom lenni, hogy senki se tudja az általam feltüntetett adatok ellenkezőjét bizonyítani. A bécsi döntés által megállapított határokat több helyen meg kellett volna változtatni, mert szerintünk nem a vasútvonalak, az országutak és a pillanatnyi gazdasági érdekek döntők a határok megállapításánál, hanem a lakosság nemzeti-összetétele. Vasutat, országutakat, gyárakat a mai fejlett eszközökkel gyorsan lehet építeni ott, ahol az az új határok miatt az szükséges, de megengedhetetlen, hogy ezek miatt emberek százzezrei idegen állam területén éljenek az idők végezetéig. Lehetetlen helyzet az, hogy a gyarmatok felszabadulása után minden száz, százötvenezres népnek van joga országot alapítani, de két milliónyi magyar meg se szólaljon, mert Európában született, és sorsukról még a béketárgyalások idején sem lehet beszélni. **Mi meghalhatunk a börtönben, de ettől az erdélyi magyarság problémája nem lesz megoldva.** Ezt a tényt nem lehet börtönnel megoldani, hanem csakis a tárgyalóasztalnál, kölcsönös áldozatokkal.”

Tizenkét kemény börtönosztendő

Ennyivel sújtotta a bukaresti katonai bíróság az utolsó szó jogán felszólaló dr. Venczel József kolozsvári társadalomtudóst, aki társaival, Korparich Ede „Hangya” szövetkezeti elnökkel, Lakatos István bankigazgatóval, Búza László egyetemi tanárral, Juhász Istvánval, a kolozsvári teológia rektorával és Nagy Géza, az Erdélyi Múzeum Egyesület titkárával arról tárgyalt, hogy szükséges volna memorandum formában a magyar kormány párizsban tárgyaló delegációjának segítségére sietni, mert ott már készen állott egy másik memorandum, amelyet Bányai-Baumgarten László vezetésével az úgynevezett „Erdélyi Százak” csoport készített. Őket az akkori miniszterelnök, Groza rábeszélte, hogy jelentsék ki: az erdélyi magyarság a Romániához való tartozás mellett döntött.

Ezt a dokumentumot jogi formába is öntötték, de a dokumentum ellen szavazók felkeresték Gyulafehérváron Márton Áront, és egy ellenmemorandum készítését határozták el. Abban kölcsönös lakosságcsere javasoltak és a határoknak oly módon való meghúzását – Venczel vázlatai alapján –, amelynek értelmében a közel kétfélmillió magyar közül legalább 1.200.000 a magyar állam területén maradjon. Javasolták, hogy a béketárgyalásokon dr. Teleki Géza egyetemi tanár szakértőként vegyen részt, és hogy a memorandumot írják alá az erdélyi magyarság akkori elismert vezetői. Így is történt.

Márton Áron felkérésére kolozsvárra érkezett Nékám Sándor, Magyarország bukaresti nagykövete, aki vállalta, hogy azt eljuttatja a magyar kormányhoz és a szövetséges hatalmakhoz.

Rákosi Mátyás, akkor már ismervén Sztálin negatív hozzáállását az erdélyi ügyben, komoran fogadta az erdélyiek jelentkezését és közölte, hogy a béketárgyalások alkalmával nem vállalja a konfrontációt. Teleki delegálásához sem járult hozzá, helyette Gyöngyösi János külügyminisztert bizta meg a tárgyalások vezetésével.

A további események már ismertek. Trianon szelleme visszatért, és bár a memorandum szövegezői és aláírói akkor még magyar állampolgárok voltak (a békeszerződést jóval később írták alá), 1951 júniusában a román hatóságok hatalmas kirakatpert rendeztek. A román állam elleni hazaárulás vádja miatt a „vádoltakat” 4–15 év közötti börtönbüntetésre, 12–25 évi kényszermunkára, vagyonelkobzásra és a perköltség megfizetésére ítélték. Volt, aki éhenhalt a börtönben, volt aki megtébolyodott. Venczel 12 év után súlyos betegen szabadult.

Ludas Matyi kerámiák

Venczel Józsefszabadulása után közel egy évtizedig nem tudott képességeinek megfelelő munkához jutni. Hosszú ideig kottákat másolt a kolozsvári Állami Filharmónia részére, majd egy szövetkezet alkalmazásában kerámia Ludas Matyikat festeggett. Csak élete vége felé adatott meg neki három esztendő, hogy az egyetem szociológiai tanszékén dolgozhasson. Hogy mi tartotta benne a lelket, arról felesége és négy gyermekének anyja, dr. Boga Éva vallott, aki elmondta, hogy mindennap szentmisén vettek részt. „A keresztény erkölcsi alap, a minden érdek nélküli munka jellemezte őt” – írta róla a másik nagy erdélyi magyar, Domokos Pál Péter. 1972. március 16-án halt meg. Az a Márton Áron temette tizenkét kispap kíséretében, akit a ponyvás tehergépkocsi platóján takargatott, mikor azzal az ürüggyel, hogy Bukarestbe viszik a kormányvaló tárgyalásra, tórbeccsálták és elhurcolták őket.

MÁTRAI BÉLA

Rekviem 2800 erdélyi magyar orvosért

Érzem én, hogyne érezném a rekviem kifejezés súlyát, nyilvánvaló összefüggését a nemléttel. Mégis címbe emelem, noha a 2800 Marosvásárhelyen végzett magyar orvos (köztük kevés gyógyszerész) a jobb létet és távolról sem a nemléte választotta, amikor elhagyta Erdélyt. Döntő többsége Magyarországon telepedett le, kisebb hányada Németországban, Franciaországban, az Egyesült Államokban.

1990–91-ben, miután megnyiták a határok, két esztendő alatt mintegy 1500-an távoztak el Erdélyből, amely ugyan Trianon óta, miután Romániához csatolták a nagyhatalmak, nem úgy viszonyul hozzánk, mint édes gyermekeihez, de mégis, mégis a hazánk (mindenképpen szülőföldünk!) ezredévnél is hosszabb időre visszamenőleg. Az 1989-ig külföldre távozott 67 marosvásárhelyi egyetemi oktatóból 55 magyar vagy magyar anyanyelvű zsidó, 10 román és két német. (Az elvándorlási folyamat, ha csökkentett mértékben is, de napjainkban is tart, és elsősorban a fiatal oktatók kinevelését – az oktatási bázis fenntartását – nehezíti meg.)

Ezeket az adatokat dr. Braszai Zoltán főorvos közli dolgozatában, amely egy nemrég megjelent „kettős” könyvben (Genersich Antal Emlékkönyv, születésének 150. évfordulója alkalmából Adatok a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról – Genersich Alapítvány, Budapest, Az Erdélyi Múzeum Egyesület Orvostudományi szakosztálya, Marosvásárhely, 1994.) is olvasható.

Félreértés ne essék: senki jogát nem vitatom el attól, hogy sorsát megpróbálja úgy alakítani, ahogy jónak látja, ahogy a lehetőségek megengedik. Am épp az önmagában, eleve abszurd kisebbségi sorsra gondolva, a nyáj elhagyása nemcsak a

lelkek, de a test ápolására hivatottak (kiválasztottak?!) részéről is bűnnél több – nehezen korrigálható hiba. És ha ebbe a „hibába” csaknem háromezer orvos esik, akkor már – úgy hiszem – teljesen indokolt az aggodalom, a félelembe átnövő magukra maradottság érzésének az eluralkodása a mégis-mégis maradó, szülőhelyüket (temetőiket!) őrző emberekben, akik ha fájdalmaik vannak, magyarul jajgatnak, azon az áldott-áldatlan nyelven, amelyet egyre kevesebb erdélyi orvos ért.

Dr. Szabó László és dr. Szabó Judit Genersich Antalról a kolozsvári házsongárdi temetőben tartott Emlékbeszédében hangzik el (olvasható az előbb említett könyvben): „Vixit. Vixit et vivat. Élt. Élt és él. Mint rajta kívül még sokan itt a Házsongárdban, azok, akik nemcsak éltek, hanem élnek, tettek valamit az emberiségért. Genersich Antal sokat tett embertársaiért. A modern kórhonctan magyar meghonosítója. Ma itt állunk sírja mellett, meghatottan és hálatelten hajtunk fejet annak az embernek emléke előtt, aki minden időkre eszménye marad a lelkes, önfeláldozó tanárnak, a fáradhatatlan, buzgó kutatónak, az ideális gondolkodású, önfeláldozó orvosnak és az igaz embernek.”

Genersich felvidéki volt. Ettől függetlenül negyedszázadot SZOLGÁLT Kolozsvárott. És szolgálat közben gazdag tudományos és oktató tevékenységének legtermékenyebb éve is a kincses városhoz kötik. Vagy akoriban másként értelmezték volna a szolgálatot, a hűséget? Lehet. Én különben sem feltétlenül követendő példaképként idézem meg Genersich Antal doktor uramat, legfennebb lehetséges példajaként a hűségnek-ragaszkodásnak. Tudom ugyanis, hogy a példakép-állítás manapság sokak számára avitt valami nek számít, érzelmekre utazó manipulálásnak. Vegye hát mindenki annak ezt a hivatkozást, aminek éppen akarja.

Ugyanígy azt is, hogy a jelek szerint értelmetlen azért küzdeni, hogy a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem visszanyerje önazonosságát, azt jelesül, hogy magyar tannyelvű egyetemenként létesült egykoron. Mert jelen pillanatban az a helyzet, hogy nem lenne elegendő létszámú oktató testülete, de itt tanulni vágyó, a hippokratészi esküt szellemében elfogadó diákjelöltje sem. Amely szellembe jómagam, mégha kissé önkényesen értelmezve is, beleérzem (magyarázom?) a sorstársak

(egyazon nemzetrészhöz tartozók, az abszurd helyzetben élő kisebbségek) szolgálatát is. Egyfajta apostoli szolgálatot.

Dr. Brassai Zoltán dolgozatából értesülünk arról, hogy az UNESCO ajánlása szerint egyetemi oktatási intézményt 1–1,5 millió lakosra kell tervezni. A WHO az orvosi kar szempontjából az 1,5–2 milliós lakosság számot tartja optimálisnak. A romániai magyarság számára mindkét elvárás teljesítését lehetővé teszi. (Konkrét példa: Svájcban 1 millió százezer létszámú francia anyanyelvű lakosnak 2 francia »Genève, Lausanne« és egy kétnyelvű, német-francia »Fribourg« egyetem áll a szolgálatában.) Ezek a francia anyanyelvűek, jóllehet azért jobbra értenek és beszélnek németül vagy éppen olaszul is, fájdalmaikat megnevezni, jajgatni tudnak anyanyelvükön is, amit orvosaik ugyancsak anyanyelvi szinten értenek, felfognak és – éreznek is. . .

Remélni akarom, hogy soraimba senki sem magyarázza bele a kénytelenül (kényszeredetten otthon maradó, netán távozásra tehetetlen) tehetségtelen ember demagógiáját, nem hallja ki belőle az álságos, hamis szirénhangot, hanem csak azt a jajkiáltást, ami még magyarul fakad fel belőle Belső-Erdélyben. Hinni szeretném, hogy főleg azoknak lesz ehhez fülük és empátiájuk, akiket jó ismerőseimnek vagy éppenséggel barátainak érzek, és akik ilyen vagy olyan okból-meggondolásokból kvietáltak időnap előtt, magukra hagyva fizikai szenvedésükben a Trianon-szindrómában változatlanul (vagy tán az eddiginél még hatványozottabban) nyomorgó sorstársaikat.

LÁZAR LÁSZLÓ
Marosvásárhely

Közös nagy bajunk

(Egy magyarországi asszony levele ürügyén)

Kegyetlen, gyilkos indulatú levelet hozott a posta Budapestről kovásznai otthonomba. A kiváltója az lehetett, hogy a magyarországi sajtóban egy rövid kis írást közöltem, melyben helytelenítettem a világiállítás lemondását. Ahogy elolvastam a levelet, mélységes szomorúság vett erőt rajtam. Mert nemcsak a magyarság egy jelentős rétegének a nyomorúsága, bajai, szenvedései elevenednek meg általa bennem, aki mégis csak kívülről nézem, és nem is biztos, hogy látom, tudom ezeket a bajokat, hanem egy megcsönkített lelkű nemzetet is ott látok a szavak, a szavakba foglalt tények és indulatok mögött, csupaszon, kendőzetlenül.

De álljon itt mindenekelőtt a szöveg, betűhűségben, egyetlen írásjel változtatása nélkül:

Gazda Úr!

Tudja Ön, hogy a miniszterelnök úr miért mondta le az expót?

Mert 7 millió ember éheznek Magyarországon, 2 millió nyugdának nincs tüzelője, lassan nem bírják ny-t fizetni.

Akik ny-ból élnek, vagyis egyedülállók, nem bírják fizetni a lakbért. Kilakoltatják őket. Ezek az emberek fölépítették ezt az országot, fizettek Tb-t, óriási adókat, és most járandóságukat azért nem kapják meg, mert a határontúliak mindent elkoldulnak.

De nem egyedül Erdély koldul, hanem 4 felé. Van olyan vezető a Vajdaságban, aki 25 milliót eltulajdonít a magyarságnak küldött segélyekből.

Van-e fogalmuk, miért vagyunk Európa legeladósodott országa, mert 4 év alatt szedték fel a kölcsönöket kormányaink, elküldték maguknak és most itt állunk kifosztva, éhezve, unokáink 50 évig fizethetik a felvett kölcsönöket most mindenki magyar - ezen a címen követelik az öregek kenyerét, gyerekeink cipőjét. Minden kell nekik munka és jogcím nélkül, ők a magyarok! és mi? Honnan vegyen kormányunk annyit, hogy az állandóan lyukas zsákokat 4 felé betömjük, miközben itthon utcán hevernek egy életet ledolgozott beteg emberek. Normálisak maguk? A szemetje itt van Erdélyből is, Vajdaságból is - nem is tudnak magyarul, de mind magyar!

Lopnak, betörnek, robbantgatnak, de ha még jól is viselkednek, akkor itt élőködnek. Véréüket szívjátok. Eljön az idő, amikor teli lesz a cipőnk, és ásórra kapára mindenki haza! Honnan veheti maga és az ilyen nagy-p-u hogy kritizálja minisz-

ter elnökünket és kormányunk döntését.

Ők látják a nyomort itt. Mit tettek le az ország asztalára? Mi jogon követelnek maguk? Hogy ettől függ a presztizsünk? Nem a téli tüzelőnk, a tej, a kenyér az öregeknek, a létm-alatt élőknek! Könnyű maguknak, mert kifosztják úgy mint az oroszok ezt a szerencsétlen népet. Kettévágták kenyerünket. Mikor fognak munkához, hogy ne itt csavarogjanak, szórják a piszkot, betegséget.

Bendáné

Kedves Bendáné!

Sorai megdöbbsentettek. Megdöbbsentettek, mert érzem, átérzem a keserűséget, mely arra készítette önt, hogy tollat vegyen a kezébe, s úgy istenigazából ki-pakoljon nekem, nekünk, akik - hite szerint - bajaik, nyomorúságuk okozói vagyunk. Hogy mindenfajta félreértést elkerüljek, előre szeretném bocsátani: nem vonom kétségbe, hogy Magyarországon rendkívül súlyos helyzetben vannak a nyugdíjasok, az egy nyugdíjból élők, a magukra hagyott, támogató nélküli öregek. S azt sem vonom kétségbe, hogy nehéz helyzetben van az egész ország! De itt már pontosítanom kell: nem miatunk, határon kívüli magyarok, és nem is az elmúlt négy év bűne, hanem az egész magyar történelem sok-sok tragédiája miatt. Hogy pontosítsuk: Mohács miatt, a Szatmári béke miatt, Világos miatt, Trianon miatt, Párizs és nem utolsó sorban: az elmúlt öt évtized miatt, amikor nem volt elég az újbóli összeomlás, jött a „dicsőséges felszabadító hadsereg”, jött a négy és fél évtizedig tartó megszállás, jött Rákosi és Gerő, és Kádár, az „egyedül üdvözítő” tan, s mindaz, ami velük járt. A hatalmas kölcsönöket sem „4 év alatt

szedték fel a kormányaink", ahogy ön írja, és nem is azért, hogy a négyszázú zsákot tele-telködhessék vele.

És itt már kénytelen vagyok egy mindennél fájóbb kérdést is szóba hozni. Trianon óta – kedves *Bendáné* – minden harmadik magyar „külföldön” él! S ez már nem az ország, hanem a nemzet nyomorúsága! Mi nem tehetünk arról, hogy amikor a közös hazát szabdalták, a levágott részekre jutottunk! Higgye el, ez is tragédia, épp olyan súlyos, mint az önök társadalmi rétegéé! S amikor a sorait olvastam, döbbszem szívtam magamba azok értelmét! Íme egy asszony, aki nem is pusztán egy személy, hanem egy egész társadalmi réteg képviselője, s minket vádol, minket gyűlöl azért, mert Magyarország bajban van! Értse meg, kedves asszonyom, az okok mélyebben vannak! A maguk baja ugyanabból a forrásból táplálkozik, mint a mi bajunk! Gondolkozzék csak el: 1918-ig Magyarország egy ország volt Ausztriával. S amikor 1921-ben kevesellve a metsző kés addigi munkálkodását, a megnyomorított testből még egy darabot levágtak, ezúttal Ausztria javára, az ott élő németajkú lakosság löbbsége nem örvendett. Mert a szegény, éhez, csupa hegy Ausztriával szemben „érdeme-sebbnek” tartotta volna az élőkamra Magyarországnál maradni. És ma hol van Ausztria?! Nem gondolkozott el azon, hogy vajon miért? Miért van gazdag Nyugat és szegény Kelet? Miért éheznek a volt Szovjetunió közel 300 millió embere? Ukrajna, Beloruszia, Tadzsiszisztán, Kirgizisztán, Moldávia, Azerbajdzsán, Örményország, Grúzia és soroljam tovább? És miért éheznek Románia, Bulgária, Lengyelország, Albánia. . . És miért gyilkolják egymást a szerbek és horvátok és bosnyákok és boszniai szerbek, krajnai szerbek. És miközben gyilkolják egymást, ők is éheznek. Vajon mind azért, mert mi tartjuk a zsákot? Ne haragudjon, ön tipikus példája annak, amikor a nagyon lent levő ember – nyilván ön nem tehet arról, hogy lent van – nem látja a fától az erdőt. Vagy csak a fegyveres katonát látja, aki ott áll az ajtaja előtt, és nem engedi, hogy kilépjen, de

azt már nem, hogy ki állította oda és hogy miért. . . Az ön gyűlöletében – mert ön gyűlöl bennünket, az anyaországról leszállított magyarokat, gyűlöl és megvet – nem egyéni szűklátókörűséget érzek, hanem benne látom az elmúlt öt évtized minden bűnét! Amikor leszoktatták a nemzetet arról, hogy önmagát lássa, amikor hazugságokkal tömték a fejét és kiölték józan önértékelését, a sorsáért való felelősségérzetet! Csak azt engedték látni, hogy éppen akkor, abban a pillanatban tele van-e a tányérja, esetleg a kamrája, de hogy miért van vagy miért nincs tele, azt már nem! És azt sem engedték látni, hogy a mai Magyarország csak töredék, egy kis rész a közös hazából, abból, amely már nincs, mert feldaraboltatott, szétszaggattatott. És hogy önök egyebek mellett azért sem élhetnek jobban, mert az egységes egész szétesett! Hogy egyebet ne mondjak: elvesztette az ország nyersanyagjainak nagyrészét. . .

Abban is csak részben értek egyet önnel, hogy csupa söpredék, aki kikerült közülünk. A horvátországi szentlászlóiaknak például egy részét legyilkolták, más részének lerombolták a házaikat, a faluját, s amikor menekültek, az életüket mentették. Ugyanúgy a falujukból kiűldözött kórógyiak, akik helyére már másokat, idegeneket telepítettek házaikba s a vajdasági fiatalok, akiket puskatölteléknek akart felhasználni a szerb hatalom, hogy esetleg épp ők öljk meg horvátországi testvéreiket! Vagy Erdélyből is tíz, meg tízezrek menekültek *Ceausescu* rémuralma elől! A securitate terrorlegényei elől! A nyelvünk, a nemzeti önértékünk meggyalázói elől! Mentették a gyermekeiket, akiket megfosztottak vagy meg akartak fosztani az anyanyelv igéitől. . .

Micsoda tragédiák! Miket ért meg ez a megnyomorított nemzet! S hova menekülhettek volna az elűldözöttek, a menekülők, az életüket, gyermekeik életét, vagy – s ilyen is van – az identitásukat, lelkük megmaradását védelmezők, ha nem az anyaországba, az anyanemzet védő szárnyai alá?! S az édesanya mit tehetne mást? Teher számára, kétségtelen teher, hatalmas

gond, hogy új éhes szájakat kell betömnie, új hajlékokat kell építenie, de nemcsak teher, kötelesség is. . . Hogy kiment és kimegy a szemetünk is, a salakunk is, így igaz! És hogy kimegy az értelmiségi rétegünk, számunkra a tragédia, mert fej nélkül marad a test, irányítók, vezetők nélkül marad a népünk! S ha kimegy egy nyomorult székely ács, s ott házakat épít, nem ingyen zabál, hanem a munkájáért kapott szűkösjövedelemből él, miközben elhagyta jól berendezett otthonát, s földönfutóvá vált!

Ne irigyelje, kedves asszonyom, ezeket az embereket. S ne higgye, hogy önnek csak miattunk jut kevesebb kenyér. Áldozatok vagyunk valamennyien. Önök is és mi is. De önnek, mint magyar édesanyának, ezt is meg kell értenie. Az anyaországnak, az anyanemzetnek minden gyermekén kell segítenie. Mert azok a gyermekek bajban vannak. És ez nemcsak anyagi, hanem erkölcsi, lelki kérdés is.

Bajban vagyunk, asszonyom! Bajban van az egész magyar nemzet! S a baj valamennyiünk közös nagy baja.

GAZDA JÓZSEF
Kovácsna

Okunk van provokációt sejtenti a levél és írója mögött. Mégis közreadjuk, mert igen tanulságos mind a levél, mind a válasz-magyarázat. (Szerk. megj.)

Marosvásárhely

Marosvásárhely a hagyományos székely „főváros”: Székelyvásárhely (*Forum Siculorum*) volt az eredeti neve. Nevezetes várossá Nagy Lajos király uralkodása alatt vált, az uralkodó négy alkalommal is megfordult benne. Szabadalomlevelet: városi kiváltságokat pedig *Mátyás királytól* kapott. Többször rendeztek országgyűlést falai között, mai nevét *Bethlen Gábertől* kapta, aki szabad királyi városi rangra emelte – ez akkor a teljes körű városi önkormányzat formája volt. Ott iktatták be erdélyi fejedelmi székébe *II. Rákóczi Ferencet*, ott alapította meg 1800-ban gróf *Teleki Sámuel* a hírneves Tékát, az egyik legszebb és leggazdagabb régi magyar könyvesháza. Marosvásárhely mindig az erdélyi magyarság egyik politikai és szellemi fellegvára volt, ott élt és dolgozott *Aranka György*, *Bolyai Farkas* és *János*, *Köteles Sámuel*, *Tolnai Lajos*, *Petelei István*, *Molter Károly*, majd *Kemény János*, *Sütő András*, *Székely János* és sokan mások. A történelem viharos évszázadai során a város többször is félig elpusztult, tűzvészek tették tönkre, legutóbb pedig a magyarság ellen lázított román tömegek támadtak rá az óslakos vásárhelyiekre. Mégis él, fejlődik: legutóbb *Bernády György*, a városépítő polgármester emlékét állították fel. Megőrzi múltját, történetét a költészet, az irodalom.

POMOGÁTS BÉLA.

Bözödi György

Az eltűnt marosvásárhelyi szobrok

Marosvásárhely, nov. 7. A székely főváros főterének egyéni ízét és otthonos hangulatát szobrai adták meg az első világháború előtt. Minden vásárhelyi lakosnak élénk emlékezetében élnek még ezek a régi jó ismerősök. Levelezőlapokon fennmaradt képeiket nézegetjük és sajnos, meg kell elégednünk ezzel az emlékezéssel, mert a felszabadulás óta egyetlen szobrot sem állítottak vissza Marosvásárhely főterére. Valóban a legnagyobb sajnálkozással nézzük Vásárhely főterének régi képét, mert a rajta álló szobrok és a jellegzetes Bodor-kút az egyik legszebb térré varázolták a székely főváros közepét. Kossuth, Bem, Rákóczi és Petőfi szobrai díszítették a székely főváros főterét.

A szobrokat eltűntették a város román urai, legtöbbjükét teljesen szétrombolták, úgyhogy visszaállításukról szó sem lehet, arról kellene gondoskodnunk, hogy új művészi alkotások kerüljenek helyükbe. A felszabadulás után nyomban fel is vetődött a vásárhelyi szobrok visszaállításának kérdése, de azóta teljesen háttérbe szorult a sok hallgathatatlan tennivaló mögött. Még 1940 novemberében szoborbizottsági értekezletet hívott össze a város akkori katonai közigazgatási parancsnoksága, a város vezető értelmiségeinek bevonásával. Ez az értekezlet számbavette az egykori szobrok sorsát és elhatározta, hogy a *Kossuth*, *Bem* és *Rákóczi* szobrokat visszaállítja eredeti helyükre, a város főterére. Az értekezleten azt is kimondták, hogy *Bernády Györgynek*, a városépítő polgármesternek em-

lékét szoborban kívánják megőrkíteni. Az eltűnt Bodor-kút sorsát is megtárgyalta az értekezlet és úgy határozott, hogy a *Bodor-kútnak* a budapesti Margitszigeten lévő mását a fővárostól elkéri Marosvásárhely számára.

Kossuth-szoborból román sasok

A közben eltelt két esztendő alatt, mint említettük, nem kerülhetett sor a régi szobrok visszaállítására, vagy új szoborral való helyettesítésére. Ellenben nem lesz érdektelen, ha számot vetünk azzal, milyen sorsra jutottak Marosvásárhely szobrai, meglevő darabjaik hol vannak jelenleg és melyiknek a visszaállításáról lehet szó.

A főtérről ledöntött Kossuth-szobor földalapotának darabjai hiányosan és sok helyen kicsorbulva még ma is megvannak és a vásárhelyi városmajor területén hevernek jelenleg is.

A bronz szobor alapját 1936-ban a város akkori román polgármestere a gyártelepen összezúzatta és „értékesítette”. Legnagyobb részét egy *Seidler* nevű helybeli vasöntőmester vette meg átöntés céljából, de a bronzanyagból ma is a gázgyár telepén van 48 kg, mint törmelék.

A Kossuth-szobor bronz anyagát úgy „értékesítette” a román polgármester, hogy egy részéből román sas-szobrokat öntöttek.

Három darab ilyen román sas-szobor is készült a Kossuth-szoborból, közülük egy, körülbelül 92–95 kg súlyú sas a gázgyár raktárában volt a felszabaduláskor. A másik ugyanilyen súlyú sasszobrot Széd községbe vitték, az ottani román hősi emlékmű tetejére, a harmadik sas pedig Dédára került, ugyanilyen pozi-

is megvan összetört darabokban a városmajor területén. A Rákóczi-szobrot Székely Károly készítette annak idején, de mivel ennek a felállításáról sem lehet szó, talán a még élő Székelyt kell megbízni, hogy értékes művészi alkotását újra elkészítse.

Petőfi nemcsak a harctéren, de Vásárhelyen is eltűnt

A Petőfi-szobor az előbbiekhöz hasonló sorsra jutott. A rajta levő bronz dombormű, Kallós Ede szobrászművész alkotása teljesen eltűnt. A magyaros stílusú talapzat kődarabjai hiányosan megvannak és a többi szobor között a városmajorban hevernek. Érdekes megemlíteni, hogy az emlékmű tetejére a városi tanács 1913-ban egy turulmadár elhelyezését tervezte. A szobrot ki is öntötték bronzból Budapesten és az árának egy részét kifizették, de a közbejött világháború megakadályozta a terv kivitelét és a Turulmadár elhelyezésére sem került sor. A Petőfi-emlékműnek sem domborműve, sem talapzata nem volt olyan művészi értékű, hogy eredeti alakjában való visszaállításához feltétlenül ragaszkodni kellett volna. Ezért a szoborbizottság is lemondott arról, hogy újra való felállítását javasolja és azon az állásponton volt, hogy teljesen új Petőfi-szobor felállítása volna szükséges.

A Bem-szoborból csak a talapzat kövei maradtak meg

Nemrégben részletesen beszámoltunk arról, hogy a híres marosvásárhelyi Bem-szobor miképpen tűnt el a román ajándékozási „jóindulat” útvesztőiben. Bem apó szobra Huszár Adolf kitűnő alkotása volt és 1880-ban állították fel Vásárhely főterén. A románok a szobrot megrongált állapotban szállították el 1928-ban Marosvásárhelyről azzal az ürüggyel, hogy a varsói követtséghez küldik. A bronz szobornak nyoma veszett, de talapzatának kövei, melyek az igen értékes ditroit nevű gránitkőből készültek, nagyrésztben ma is megvannak a városmajor területén és méghozzá teljesen sértetlen állapotban.

cióba. Ezeket a hősi román sasokat a város akkori román polgármestere ajándékozta el teljesen jogtalanul ezeknek a községeknek és éppen ezért hivatalos úton való visszaszerzésük sem ütközne akadályba.

A Kossuth-szobrot Köllő Miklós székely szobrász készítette 1898-ban. Eredeti formájában való visszaállítása megvalósíthatatlannak látszik, mivel modellje nem maradt fenn, így csak megközelítőleg hasonló szobor felállításáról lehetne szó. Erre vonatkozólag érdekes megemlíteni két kiváló magyar képzőművész véleményét. 1931-ben ugyanis Marosvásárhely akkori magyar alpolgármestere Budapesten tárgyalt a kultuszminisztériumban a Kossuth-szobor esetleges Magyarországra való kiszállítása ügyében. A Kossuth-szobor akkor nagyjában még ép volt, habár a ledöntés folytán súlyosan megrongálódott. Az államtitkári szobában azonban úgy vélekedett Sidló Ferenc szobrászművész és Petrovich Elek képzőművészeti múzeumi igazgató, hogy a Köllő-féle szobor nem alkalmas arra, hogy bár kijavítva is újra felállítsák, mert művészi értéke nem kimagasló.

Jelenleg tehát az egykori Kossuth-szobornak 830 kg-nyi súlyú igen értékes bronzanyaga van meg és ha már az eredeti szobor semmiképpen sem állítható vissza, ennek az anyagnak és a meglevő talpköveknek felhasználásával új Kossuth-szobrot kellene készíttetni valamelyik magyar művésszel.

A Rákóczi-szobornak nyoma veszett

Nem kevésbé tragikus sors érte a Rákóczi szobrát is. A csoportozat bronz mellszobrának teljesen nyoma veszett. A kőtalapzat azonban, amelyen egy kuruc víztéz alakja is ki volt faragva, ma

A szobrok visszahelyezése azt is megkövetelné, hogy a főteret átalakítsák némileg, a tér jelenlegi aszfaltmezőit meg kellene változtatni. És főleg alapos megfontolást igényel az esztétikai szempontból is alaposan kifogásolható görögkeleti katedrális, amely a tér beosztását és hangulatát teljesen elrontotta. Miatta a Kossuth-szobor alig volna visszaállítható a régi helyére. Ugyanígy hely nélkül maradt a híres Bodor-kút, még akkor is, ha valamiképpen újra felállítanák. Erről azonban egyelőre aligha lehet szó, mert az eredeti elpusztult és a geryeszegi Teleki Miklós gróf birtokában lévő megmaradt részei használhatatlanok. Az eredeti tervrajza után készült Margit-szigeti másolatot pedig az országos közmunkatanács költségén építették és Budapest nem válik meg tőle.

A huszonkét éves kisebbségi sors még keményebben megviselte szobrainkat, mint az élő embereket. Bronzból és kőből voltak, mégis elmorzsolta a történelem szekere, nem bírták ki az ellenséges nehéz időket. A vásárhelyi magyarság azonban feltámadt és hisszük, hogy nagyjaink szobrai is megelevenednek egyszer poraikból. Hogy fennen hirdessék, amit most néma hallgatásukkal vesznek szívünkbe.

Székely Szó (Marosvásárhely)
1942. november 8., 5. oldal

Délvidéki székelyek

Délbánságban a kultúrák szövényében élünk. Felette érdekes ma is a kérdés, hogy ki jött e tájra, mit hozott magával és hogyan illeszkedett be a maga értékeivel ebbe a népmozzaikba. Ezért kell legalább egy fejezet erejéig foglalkozni értékeikkel. Az itt élő népek alapvető értéke természetesen az, hogy ezt a földet vallják szülőföldjüknek, hazájuknak. Így a székelység is. Az első és a második világháború után ők már ide és nem Magyarországra jöttek haza. Az itt élő magyarság része az áttelepült székelység. Annak a magyarságnak a része, mely a kitelepülések, kirajzolások után is számottevő része az ország összalakosságának.

Hasonló ez a szám még mindig a Crnagorában élő crnagoraiak számához, kik ott nemzetnek számítanak. Így hozta a történelem. Nehéz már elképzelni is bármilyen államot ebben a térségben, a széthullott második Jugoszlávia helyén a magyarság nélkül.

Ez van. Ezt a tényt kell tisztelni. Különösen egy olyan államban, mely az itt élő polgárok államának deklarálja magát. Bár hogy is legyen, végképp ide tartoznak. Ide ítélte őket a „nagypolitika” (ez az ő fogalmazásuk), ők ittmaradásukkal nyugtázták a döntést és vállalták a kisebbségi sorsot. Mint ilyen és már meghonosodott, vállalta és vállalja mindazt, amit ezért a földért bár-

melyik nép megtesz normális körülmények között. Munkájával, áldozataival állampolgári kötelességeinek teljesítésével egy vonalban áll a többséget alkotó szlávssággal.

Érték a székelység, mert a maga értékeivel gazdagítja ezt a színes világot, amit jugoszláv népközösségnek nevezhetünk még nemrég. Folklorjuk, tárgyi és szellemi néprajzuk Magyarországon belül is külön értéket képvisel. Sorsuk hozta úgy, hogy megőrizték mindazt, amit a magyarság többsége már a századfordulón a múzeumokba vitt.

Méltán szerepeltetik, díjazták őket a legmagasabb díjakkal, az eredeti értékeket bemutató rendezvényeken. Varrottasaikkal nemzetközi aranyérmeket nyertek. A népművészetnek itt mesterei vannak. Igen színes foltját képezik nekik a néptarkaságnak. Régen fölfigyeltek erre az etnográfusok, a népdalkutatók, a balladáikat, a hagyományaikat tanulmányozók. *Dr. Kis Lajos, dr. Pennavin Olga* felmérhetetlen kincsét dolgoztak fel falvaikban. Jelképes, színes nyelvükről keveset tudunk, pedig még mindig ezzel a nyelvvel érzékelik, látják, magyarázzák a világot. Engem ez a nyelv bővölt el az első érintkezéskor, ez keltette fel érdeklődésemet, ez indított el sorsuk tanulmányozására.

Nehéznek mondható beilleszkedésük ellenére is biztosra vehető, hogy gazdagabbak lettünk idetelepülésükkel. Új színekkel, értékekkel bővült a táj arculata. Értékeik eredetisége olyan természetes mint más népé. Kimutatható rajta a szomszédos népek kultúrájának hatása; a román, a lengyel, a szász, a szláv éppúgy, mint a délszlávok esetében a keleties, a török, a görög, a bolgár, az albán. Ez azonban az elfogadott, a magukénak vallott. Ezzel illeszkedtek be. Ezzel

nőttek egybe az itt honos népekkel. Ezt hozták új közösségükbe. Régen megfizették már a telepessorsot is, mely mostohább volt nem egy ide telepített nép sorsánál. Kamatok kamatával adták már vissza az idetelepülés árát. Megváltották már magukat az örökváltság feltételeinek elfogadásával. Átvészelték a megpróbáltatásokat. Kivették részüket az élet emberesebb arculatának megformálásából ezen a tájon. A mocsarak lecsapolásával, gátak, vasutak, utak építésével, a réti földek ármentesítésével, mit úgy fizettek, mint mindenki más. Őket nem kellett erőszakkal, leszavazással betagosítani a belvízszabályozó és ármentesítő társulatba, mint a régi telepeseiket. Őket ide egyszerűen *beírták!*

Alkalmasak már arra is, hogy a saját értékeikkel társuljanak a kultúra helyes értelmezéséhez, mely úgymond mindig a sokféleség pártján volt és a kultúrák konvergens mozgását szorgalmazta.

Érték a székelység azért is, mert nem mond le mivoltáról. Így teszi elviselhetőbbé, mintegy példát is mutatva a kisebbségeket fenyegető, úgynevezett természetes asszimiláció fájó folyamatát, mely mindig a *saját* feladásával, a kultúrák világának elszürkülésével végződik. Ma itt az államnemzet sejtelve nehezedik a táj fölé. Megnőtt a jelentősége az egyetemes emberi és a nemzeti kultúrák helyes értelmezésének. Félő, hogy lesznek itt a közeljövőben magyarul beszélő jugoszlávok. A francia vírus itt is hat. Megteheti a magát. Az államnemzet kialakítása itt akadémiák, tábornokok, törvényhozók, egyházi méltóságok támogatását élvezi. Egy ilyen miliőben, egy ilyen korban az eredetiség és az önazonosulás külön értékévé válhat az emberi kiteljesülés útjain. Maga a szé-

kelység is, mely nyelvi károsultságában is érzi a gyökereit; alkalmazkodásaiban is a maga talaján marad, az elszegényedő nyelvvel is megőrzi alapvető értékeit. Szinte a reflexnyelv szintjén is. Eljön még az idő, amikor a fel nem ismert értékeiket – mert lefölköző munkát végeztek itt sokan – bűvárok hozzák majd újra felszínre, hogy lássa a világ az egykori autonóm embert, aki a maga ízlése és szüksége szerint rendezhette életét a társadalom által behatárolt emberrel szemben. A mondat leírásakor *Isidora Sekulic* volt támaszom, ki a *Norvégiai levelek*ben tárta fel az autonóm kultúrák és az ilyen ember erejét és a foghíjas, felemás múlt problémáit.

A hagyományok folyamatosságára épülő, természethez közel álló parasztkultúrájuk bomlása vándorlásaik során felgyorsult. Elszenvedte az alkalmazkodásokkal járó töréseket. De ide még mindig felismerhető világot, felismerhető szellemiséget hoztak, melyből az erdélyi paradicsom virágait ismeri fel a kutató. Időben is, térben is szakadozott ez a világ, de magafajta még mindig. Nagyon gazdag lehetett valamikor, hisz maradványaiban is tiszteletreméltó.

Hagyománygerincű ez a kis világ még ma is, melynek őstalaja az önellátó gazdálkodás lehetett, mely automatikusan hozta a hangoztatott néprajzi jelleget. Már Mádéfalva után veszíti tala-

ját ez a kultúra. Nyelvükben, varrottásaikban élt tovább az elveszett Éden, anyanyelv lett a hordozható vár. Ez a nyelv lett hovatovább a vár, amit magukkal vittek útjaikra. A színes, jelképes székelynyelv. Lerongyolódásaik, kopásaik után lassan az *angyalok nyelve* lett ez a nyelv. Az ünnepek, a kegyeletok nyelve.

Kapaszkodó, majd virág a gomblyukban.

Első dolguk az áttelepülésük után (1883–84) a régi világuk tatarozása, rendbetétele volt. Az elárusított, féltett darabokat visszavásárolják (mert betevőért adták el) Besztercén, Radócon rokonok által, meg azoktól, akik nem bírták ki az itteni új kánaánt, hogy az új tájon a magukban járassanak – mert abban járni is tudni kellett, nem úgy mint a hitvány újban. Ládák alján őrzött százéves darabok másait készítették a fűrge ujjak. Évtizedeken át. Ruhapálcákon lengették ezt a holmit, a szívük szerint valót –, hosszúra nyúlt nyomorúságuk féltett virágait. Ez a kivételes holmi hasonló valamennyi háznál. Egy olyan idő emlékét őrzik, amikor kevés volt a szegény, még kevesebb a gazdag. Régi szép idők üzenete az ilyen ruha. A módosabbak könnyebben hozzájutottak, de a szegény is megvehette. Rendíthetetlen büszkeségük szimbóluma volt a ruhapálca a kitelepülés, a visszabirtokosítás, az itteni elszegényedés éveiben. Sorsuk jelképe volt. Hivogattak, temetkeztek, tisztelegtek vele, császári küldöttségek, hadbavonult és visszakapott harangjaik előtt. A féltett holmi kultikus lengetése amolyan magyarázat, a világról és önmagukról kialakított képnek. Így őrizték magukat. A sajátjukkal fogadtatták el magukat a tájat uraló nemzetiségek tarkaságában. A maguk erejéből, a maguk értékeivel, a maguk

felfogása szerint jutottak a vidéket uraló népek sorába, bár ekkor is kisebbségben voltak.

Ezt a kis színes világot, külön szellemiséget rombolja most a „haladás”. Tudni kell, hogy 1000 szó szintjén is megmaradnak az ilyen kis világok a maguk lapangó szomorúságában anyanemzetek szénszínpadán.

A Háromfalut köszöntve nemrég írtam róluk, hogy még mindig felnézhetünk rájuk, mert sorsuk mostohaságában is lellenek kapaszkodókat. A magukra maradottságban és mindabban, ami összetartásra, óvatosságra, megőrzésre int, hogy a törzs szavát, a kollektív tapasztalat hangját is hallják még. Nem fej nélkül mennek az új felé ma sem. Meghánnyák-vetik a tolakodó újdonságok helyét. Még mindig a maguk mérlegén mérik a világot és a maguk világával védekeznek. Sajnos szegényedik ez a világ, de van saját látása, saját érzékelése. Nem maradiak. Tudnak lépést tartani, de a rájuk ebrudalt, a gondolkodás nélkül felvett dolgokat hamar elvetik. Barátot, élettársat is, ha kell. Ha teherré, nyüggé válik, ha nem a javukat szolgálja. A reménykedéssel induló vegyesházasságok nemegyszer esnek szét a másik fél kizárólagossága miatt. Nagy szomorúságaik egyike ez, mert ők nem nyomják rá a befogadottra féltett világukat. A vegyesházasságok növekvő száma oldódásaik szép bizonyítéka.

Sajnos leginkább egyoldalú ez az oldódás, ez az alkalmazkodás, ami fájásokkal jár. Jó ugyanis minden közösség, amíg toleráns, amíg a kétoldalú közlekedést szolgálja. Gyakorlatok a hajótöröttek. Zsákutcába fut az egyoldalú út, a kirajzók közt már észrevehetők az ilyen hajótöröttek. Elmennek a faluból. *Svédben, Németben*, a nagyvilágban keresnek falubélit, vagy magukfajtaját. Beolvasztó képességük minimális. Alkalmazkodóképességük szembeötlő, de a zsarolást nem tűrik. Alakulásuk nem kép-mutatás. Komoly szándék, mely legtöbbször ellenük fordul. Különösen szembeötlő a fehérszínű alkalmazkodása. Gyorsan beilleszkednek a más nyelvet beszélő élettárs rendjébe. Eltanulják szokásait, tisztelik vallását, házi szentjeit. Jó hírből vannak a székely lányok. Itt „*Madaricák-nak*”, magyar lányoknak mondják őket. Velük egybekelni emelkedést jelent a faluban egyre gyakrabban előforduló magányosoknak, „*Samacoknak*”, kik lakóként jönnek és nem egyszer vejként maradnak.

Nyílik, oldódik világuk, de erősek a gyökerek.

Sorsukat vitatva nem egyszer úgy gondolkodtunk egy páran, hogy egyféle szigetmagyarságot képeznek és hogy a szigetlakók valamennyien jó úszók. Korántsem így van. Nehéz már az árral szemben itt a város peremén, a város árnyékában. Rendezvényeiken fel-felhangzik a székely himnusz, mert újra szabad énekelni sorsuk dalát. Felállva éneklük a *Tamási Áron* kultúrházban és a templomban is. Érzik már talán, hogy azok vesznek el, akik elveszítik magukat. A szegényedő nyelv most végső menedékük. Még mindig ezzel érzékelik, magyarázzák a világot. Az újat, a mostohát. A hazaruccanó külföldieken is látom

ezt. Pillanatok alatt megértik egymást. Mintha ehhez a nyelvhez járnának haza.

Régen figyelem körülhatárolt életük gyötrelmeit, megnyilatkozásait. Egy fénykép után kutatva zárt ajtóra találtam az egyik háznál. A kilincsen cédula lógott. Az iskolából érkező gyermeknek szólt: „*El kellett menjünk anyóékni. A kulcs a helyén van. Annácskát is elvittük. Ne féj, de vigyázkodjál. Ha valaki bé akar jönni, az ablakon nézd meg kiféle és mit akar. Kicsi bácsiék otthon vannak. Hívd őket, ha baj van, vagy félsz.*” Ez az ő nyelvük; a pótolhatatlan utolsó várak, melynek falai inognak. Itt most este van. Vojlivicát mérges csipős gázok árasztják el. A gyárriások közé szorult falu ismert kínjai. Jönnek a gázok, melyek tönkreteszik az *Elektro Vojvodina* huzalait. Már kárpótlást is kértek. A templomuk vörösréz-táblákkal újonnan befedett tornya (a százéves jubileum évében reparálták) egy év alatt elsötétedett, oly erős a marás, a lerakódás. „*Mindéz a tudónek nem árt*” mondja a hivatal. Aki nem hiszi, akár lázító is lehet. A református zsoldárok itt a gyárak suhogásával keverednek. Immár harminc esztendeje. Marad persze a reménység. Istenbe vetett hitük, mert benne bíztak eleitől fogva, mert Őt tartották hajlékuknak.

Egy kollázsszerű műsoruk mottója – *Varga Sándor* rendezésében – *Tamás Menyhért* szé-

kely költő reménykedése volt: „*Tegnap szépen, holnap szebben. . . Volt mederben lesz mederben*”. A költő reménykedése a magyarországi hazatelepült székelységekre vonatkozik inkább. Ők itt örök kisebbségben élnek a keresztelőtől a kopjafáig, de átvették a reményt – immár hányadszor! *Tegnap szépen, holnap szebben, volt mederben lesz mederben.*

„*A magyar kisebbségek sorsa attól függ – írja Németh László a mi Szirmai Károlyunknak a harmincas években –, hogy mennyire tudnak tájékozódni helyzetükben, megismerik-e igazán magukat és környezetüket, sikerül-e küldetésük alakítani balsorsukat.*”

Balsors tehát, mint küldetés! Kitartó apostoli munka itt a végeken. Származás vállalás és a magunk megbecsülése a mai körülmények között, mert elveszünk, ha elvesztettük magunkat.

Balsorsuk elviselésében nagy a gyakorlatuk. Száztíz éve vannak itt. A mögöttük lévő évszázad a megpróbáltatások, a megmérettetésük, a megszámlálhatatlan ideje volt. Két világégés, négy rendszerváltás keserve és tapasztalata van már a kollektív emlékezetben.

Mindéz nem törte meg őket máig sem!

NAGY-SÍVÓ ZOLTÁN
Pancsova

Erdély újkori sorsa

1938 márciusában, az Anschluss előestéjén román diplomaták és politikusok a német és szláv fenyegetettséggel szemben újból sokat emlegették a térség két rokontalan népének, a magyarnak és a románnak az összefogását; sőt újból célozgattak a perszónalunióra. Egyúttal Románia jelezte Magyarország számára, hogy kész felülvizsgálni kisebbségi politikáját és kisebbségi törvény kiadására készül.

1938. május 4-én, a Magyarországon kisanantant *szinajai* tárgyalása napján *kisebbségi statútum* néven, lényegében egy *minisztertanácsi határozat* kiadására került sor, holott a kisebbségek valódi kisebbségi törvényt vártak. Átalakították a kisebbségi főkörmánybizottságot és megbízták *Silviu Dragomir* történész professzort a kisebbségi minisztérium vezetésével. *Befelé* azonban a statútumot arra való hivatkozással, hogy a románság széles tömegei nemtetszését váltja ki, olyannyira agyonhallgatták, hogy csak a magyar lapok számoltak be a kiadásáról. Ez megerősítette azt a véleményt, hogy kifelé, a *külföldnek* szánt gesztus volt csupán.

Románia ugyanis a hosszan tartó magyar-kisanantant tárgyalások soron következő ülésén – jóakarátát bizonyítandó – a statútummal szerette volna rávenni Magyarországot egy megnemtámadási szerződés aláírására. A statútum egyik pontjának, mely szerint *a többségében magyarok lakta vidékeken a bírót és a helyettesét közülük kell választani*, ellentmondott az új közigazgatási törvény, amely nem törődve a történeti-közigazgatási beosztással, a megyékkel, az országot tíz tartományra osztotta úgy, hogy valamennyiben biztosítsa a román többséget. Így került például *Háromszék* és *Brassó* a *Bukarest* központú *Bucegi* tartományhoz. (II. Károly király kommunista utódjai csak le kellett másolják a modellt!)

Szerződésszegések

Az első bécsi döntés idején *Grigorcea* londoni román követ úgy nyilatkozott: Csehszlovákia vonatkozásában könnyű lesz a területi revízió, mert a magyarság összefüggő részen él, máshol azonban lakosságcsere lesz szükség. Budapesten pedig afe-

lől igyekezett kitapogatni a magyar szándékot a román követség vezetője, hogy kielégíti-e az igényeket Nagyvárad és Arad magyarlakta vidékének átadása?

Miután Tisó 1939. március 14-én bejelentette az *önálló Szlovák Köztársaság* megalakulását, a németek megszállták *Morva- és Csehországot*, és a magyar hadsereg is megkezdte *Kárpátalja* visszafoglalását, *Magyarország* és *Románia* is mozgósított. Romániában 1939. március 17-én kezdődtek el a katonai behívások, és a határmenti erődítmények kiürítését is megkezdték, a katonai és civil személyek és családjuk *Regátba* költöztetésével. Erdélyben a behívások érintették az egykori Monarchia hadseregében tiszti rangot elért magyarokat is, azaz a magyar lakosság – például *Kolozsváron* is – el kellett szenvedje lakása, rádiója elrekvirálását.

Az események hatására Anglia egyoldalúan garantálta Románia határait. Ezt követően általános volt az a vélemény, hogy még kevésbé szándékozik törekedni a kisebbségi kérdés megoldására. Ezt a véleményt látszott igazolni az a tény, hogy Románia elutasította azt a magyar kormány részéről jövő javaslatot, hogy kössenek kisebbségi szerződést. Mégis, *Gafencu* külügyminiszter tett szemrehányást 1939. június 26-án a bukaresti magyar követnek, *Bárdossynak*, hogy ti. a magyar külügyminiszter, *Csáky István* csak azért javasolta a kisebbségi egyezményt, hogy azután azt mondhatta *Londonban* és *Párizsban*, hogy lám: a románok nem hajlandók rendezni a két ország kapcsolatát.

A megromlott magyar-román viszonyra való tekintettel – május óta több határincidensre is sor került – az 1939-es júniusi választások után a király trón-

beszédében jónak látta a következő kijelentést tenni: „*törvényes keretek között fogja biztosítani a kisebbségek gazdasági, szellemi és kulturális fejlődését*”.

Lengyelország német megszállásának hónapjában, szeptember 24-én Jugoszlávia felajánlotta közvetítő szerepét és javasolta: Magyarország és Románia kölcsönösen csökkentse a határon állomásozó katonaságát. Mindkét ország készségesnek mutatkozott a javaslat teljesítésére. Az elkövetkező hónapokban a *Molotov-Ribbentrop* paktum hatására bebizonyosodott: Románia azt remélte, ha lemond Besszarábiáról és Észak-Bukovináról a Szovjetunió javára, elnyerheti támogatását a más, Bulgária és Magyarország irányából jövő területi igényekkel szembeni ellenálláshoz. *Gafencu* is ezt erősítette meg 1939. december 11-én a bukaresti magyar követvel folytatott beszélgetésében: „*Románia lemond Besszarábiáról, lemond Dobruzsáról, de nem mond le Erdélyről!*”

Erdély sorsa

1940 első hónapjaiban Romániában a király, *Tatarescu* miniszterelnök és a kisebbségi miniszter egyik ígéretet a másik után tette a kisebbségi törvényről, a magyar igények kielégítéséről. A külföld felé igazolni akarta azt az állítást, hogy 1920 óta Romániában „*a kisebbségi politika annyira liberális, amilyenre Európában csak kevés országban volt példa.*”

1940. június 26-ól 27-re virradóan *Molotov* 24 órát adott Romániának, hogy kiürítse Besszarábiát és Észak-Bukovinát. Egy hónapra rá *Gigurtu* miniszterelnök és *Manoilescu* külügyminiszter *Hitlernél* és *Mussolininél* tett látogatása után beszélt arról először a román közvélemény előtt, hogy a román-magyar la-

kosságcsere „*bizonyos csekély területi változással jár együtt*”.

Amikor a Belvedere palotában, 1940. augusztus 30-án 2 óra 50 perckor kihirdették a *Románia* részéről kért nagyhatalmi döntést, mely szerint a „*csekély területi változás*” azt jelentette, hogy Kolozsvár is visszakerült Magyarországhoz, *Manoilescu* ájultan esett össze.

1938–1940 között bizonyos nyugati, angol, francia körök is elképzelhetőnek tartottak egy olyan határkiigazítást Magyarországhoz, amely magában foglalta volna Szatmárnémetit, Nagybányát, Nagyváradot, Aradot, Temesvárt és környékét. Ezenkívül két olyan tervezet létezett, amely meglehetősen ismert volt Romániában magyar és román politikusok között. Mindkettő abból indult ki, hogy sem határrevízióval, sem lakosságcserevel nem lehet elintézni a kérdést, mivel: a magyarság zöme – egymillió ember – Erdély közepén él.

A korridor

A terv Erdély magyarlakta vidékeit egy északnyugatról délkelet irányban húzódó sávval kívánta Magyarországhoz csatolni, amely ebben az irányban elkeskenyedne, a Szamos völgyén és a Királyhágón át lenne megközelíthető. Hozzá tartozna: a magyar Alföldet Erdélytől elválasztó hegységek nyugati lejtői, a magyar Szilágyság, a vegyes lakosú Mezőség és természetesen a Székelyföld. A korridoron kívülre esne északkeleten: Máramaros, délnyugaton a Bánság, a románlakta déli részek és a Szászföld.

A korridor tervét *Iuliu Maniu* a *Nemzeti Parasztpárt* részéről és nagy politikai ellenfele, *Vasile Luca* a kommunista párt részéről egyaránt abszurdnak nevezte.

Az önálló Erdély

A tervezet megalkotói abból indultak ki, hogy Erdély a 13. századtól egy különleges földrajzi-történeli egységet képezett, függetlenül attól, hogy önkormányzattal, autonómiával bírt, vagy hogy szuverén állam volt. Sajnálatosnak tartották ugyanakkor, hogy a székely és szász, valamint a megyei önkormányzatok mellé nem emelték be egyenrangú társként a románokat, akik időközben bevándorlás-betelepi-

lés révén Erdély lakosságának többségét képezik.

A decentralizáció, a területi autonómia tehát nem megoldás. Erdély legyen az erdélyieké úgy, hogy azok a részek, amelyek vele sem történelmi, sem földrajzi kapcsolatban nem kapcsolódnak szervesen, csatoltassák vissza Magyarországhoz: tehát a Nagyalföld szegélye és Erdély nyugati határhegységeinek az Alföldre néző lejtői.

Az így létrehozott önálló Erdélyben a három főnemzetnek, a románnak, magyarnak és németnek az általuk lakta területen biztosítani kell azt a nemzeti szuverén létet, amelyet a székelyek és a szászok élveztek a 19. századig. A tiszta nemzetiségű területek mellett vegyes nemzetiségű területek kialakítására is sort kell keríteni. (L. svájci kantonok.)

A vegyes nemzetiségű területeken a közigazgatás, igazgatszolgáltatás stb. nyelve két- vagy háromnyelvű lenne. A közintézményekben nemzeti kúriák alakítandók ki. A kulturális kérdések a nemzeti kataszteren alapuló nemzetiségi kultúraautonómiák ügykörébe tartozna.

A tiszta nemzetiségű és a vegyes nemzetiségű területek együttműködése, valamint az általános politikai, gazdasági, pénzügyi, katonai, külügyi stb. ügyek rendezése egy központi kormányra lenne bízva.

1938–39-ben *Maniu* éppúgy, mint 1945 után a román kommunisták, elutasították az *Önálló Erdély* gondolatát, amely 1945–46-ban az erdélyi szociáldemokraták körében – ők Erdély kék-arany lobogóját is megtervezték –, bizonyos magyarországi és romániai koncepciós perekben az 50–60-as években, valamint némely magyarországi és romániai körökben a 80-as évek végén, a 90-es évek elején támadt fel újra.

DRÁGFFY KAMILLA

Örökségünk – megmaradásunk

Biztató lehetne annak tudata, hogy a Kárpát-medencében megtelepedett magyarság megmaradása szüntelen küzdelem eredménye. Olyan lelkesítő, cselekvésre ösztönző volna, mint régente. Annál is inkább, mert a jövőbeni helyzetünk sem ígérkezik csendesebbnek. Akik a környékünkön vagy köztünk élő kisebbségek és többségek felfogását, magatartását érzékelik, aggodalommal keresik azokat az értelmi és tárgyi feltételeket, amelyek elősegíthetik örökségünk, létezésünk megtartását. Talán senki sem készített még rendszeres számbavételezt ezekről. A kezdés ösztönzése végett az értelmi tényezők közül ki kellene emelni a következőket: *népünk felezési idejének a megállítást és bár rövid időtartamra, visszafordítását; az ország megcsonkításából keletkezett csonka tudat megszüntetését; és anyanyelvünk gondos művelését. Ezeket (és még sok más tennivalót) át kell, hogy hassa, lényegivé változtassa a becsületes, szorgalmas mindennapi alkotó-termelő munka.*

Az első követelmény teljesülése elsősorban az ország gazdasági helyzetének javulásától függ. Az Európai Gazdasági Közösség létrejötte után kialakult kedvező anyagi helyzet Hollandia lakosságát egyharmadnyival növelte. De más példák is vannak. A fontos az, hogy az ország gazdasági felemelkedése nemcsak a magyar nép szorgalmától, hanem a nemzetközi kapcsolatoktól is függ. S ez nem utolsó sorban a jó politikusok dolga. Meg a magyar anyáké és apáké!

A második tényező ingadozó, csapongó, rendszertelenül, szélsőesen változó tudatunk rendbehozása, megtisztítása. Talán még az első követelménynél is szövevényesebb és nehezebb. A trianoni „béke”-szerződés szörnyűségét („minden összeomlott”) a reménykedő tudat követte. S ne csodálkozzon senki azon, hogy ez ma is él, hiszen a görögök még sohasem mondtak le Konstantinápolyról! Az első világháborúból visszashállingózott katonák (monói földművesek is) a doberdói és galíciai átéléseik elbeszéléseit szinte mindig azzal fejezték be, hogy „nem marad ez így, nem hagyja a joppán, nem hagyja a nímét...”

Valaki mindig nem hagyta. Aztán örökre elmentek reményükkel. . . Vagy megmaradtak néhányan a szalmalángnyi 1940-es felcsillanásra, hogy aztán a második világégés poklában részesüljenek és az azt követő minden ember egyenlődsdi hamis demagógiájában keserűen csalatkozzanak. És hogy 1956-ban a tengerentúliak megváltását várják. Akkor is hiába. Az 1956-os forradalmat Erdélyben (az elcsatolt területeken) a nemzeti kommunista diktatúrák internacionalista összefogásával

megszervezett legsötétebb nemzetiségi és főleg nemzetiség-tudati irtása követte. Ennek estek áldozatául a még meglévő, bár elkorcsosított, de úgy-ahogy működő közintézményeink. Közöttük a legdrágább: a Bolyai Tudományegyetem. És folytatódott a falvak felszámolásával, a városok homogenizálásával, a szászok kiürítésével, felvilágosult értelmiségünk elhallgatásával vagy elűzésével. A proletár internacionalizmus jegyében, a világ nemzeteinek aszisztenciája mellett. A helyzet ma sem jobb. Egyelőre még megvan a zsörtölődés joga (jus murmurandi).

A csonka-országon kívüliek ma az anyaországban reménykednek. Ezzel próbálják kialakítani a helyzetek vállalásának a tudatát, az itt maradást, a szülőföld megtartását. És igen keserű lenne csalatkozásuk! Öreg, hetvenöt éves már ez a reménykedés, s talán éppen ezért más tartalmat kíván. Szeretnének mindenekelőtt egy civakodásmentes, egységesebb nemzetképzetet, melynek gyökere a közös múlt és hagyományok, a természetesen összekapcsolódó tájrendszerek, de mindenekelőtt a hasonló gondolkodás és a közös anyanyelv elemeiből táplálkoznak. Ez egyesíthet bennünket itt, a Kárpát-medencében. E feladat *legfontosabb tényezője ma a nevelés.* Nemcsak a pedagógusok

A dákoromán eredetmítosz

munkája általi tanítás (persze az is!), hanem az egész magyarság kölcsönös cselekvése. Olyan magatartás kialakítását kell szorgalmazni, mely mentes legyen a régimódi dölyftől, de a sunyi megalázkodástól is. Emberi legyen. Nos itt vagyok, magyar vagyok, itt születtem, eleim is e tájon éltek és alkottak, s ennek megvannak a nyomai. Te pedig szász, román, roma vagy és neked sincs több előjogod.

A mi megmaradásunknak itt, a Kárpát-medencében legfontosabb tényezője jelenleg tiszta erkölcsű magatartásunk, egységes tudatunk. A mai technikai eszközök módot adnak ennek kialakítására, csak megfelelően kell azokat kihasználni. A Kossuth rádióból az erdélyi ember nemcsak azt akarja hallani, hogy Budapest fölött borult az ég, hanem azt is, hogy Zágonban süt a nap.

**„Ne mondjátok, hogy a haza nagyobbik, /
A haza, a haza egyenlő volt mindig /
ezer év óta már, és mindig az marad, /
mert nem darabokból összetakolt darab: /
egy test a mi hazánk, eleven valami! /
Nem lehet azt csak úgy vagdálni, toldani.”**

(Babits)

NAGY-TÓTH FERENC

Az ösztönzést arra, hogy részletesebben megismerkedjem a dákoromán eredetmítosz kialakulásának körülményeivel az adta, hogy a román akadémia „Erdély történetéről” című kötetének (a szerző Stefan Pascu akadémikus) 120. oldalán a magyarokat és szászokat a szerző „elemente alogene”-nak, vagyis a környezettől, mármint Erdélytől, idegen elemeknek, jövevényeknek aposztrofálja. A második impulzust az 1990 márciusi marosvásárhelyi véres események képezték. A „Hunok vissza Ázsiába!”, „Mi itthon vagyunk, Ti albérletben!”, „Te bozgor, ne feledd ez nem a te országod!” gyűlölettel átítatott szlogenek mélységesen megrendítettek.

.. Valamely nemzet őstörténetének mitikus változata rendszerint a romantika terméke, habár egyes elemei kikristályosodhattak már a késői középkorban. A nyugat-európai népek esetében, már a romantika leszámolt e naiv mítoszok egyikével-másikával, azonban helyükbe gyakorta új motívumokat állított, amelyeknek célértékei sok tekintetben hasonlóak voltak az eredetivel. A nemzeti kontinuitást igazolni hivatott érvek aszerint különböztek, hogy az adott népek a középkorban stabilak voltak-e államiságának politikai-területi keretei, vagy csak történelmileg nem mérhető, rövid ideig létezett egységes állama, melyet a fiatal nacionalizmus ősi „nemzetállamnak” deklarálhatott volna. Ez utóbbi esetben a nyelvi-kulturális tradíciókban és „népszellemben” voltak adva a 19. század számára a „nemzeti” kontinuitás elemei.

A román nép és nyelv római eredetének gondolata, tudvalevőleg egyes olasz humanisták műveiben bukkant fel először. Poggio Bracciolini (1380-1459) már 1451-ben megfogalmazta ezt a feltevést. Bizonyítékokkal nem szolgál, de annak idején ezt senki sem hiányolta. Az olasz humanisták közül többeket is foglalkoztatott az az egzotikus kérdés, hogy valahol a Duna alsó folyásától északra, s az erdélyi Kárpátok bércei között él egy nép, amelynek nyelve hasonlít az olaszra; mai terminológiával élve létezik egy neolatin enklávé. Aeneas Sylvius Piccolomini (1405-1464), aki később II. Pius néven római pápa lett, „Cosmographia” című befejezetlen művében (a mű teljes címe: Cosmographia „Historia rerum ubique gestarum locorumque descriptio”) elsőként röpitette világgá azt az azóta sem igazolt hipotézist, miszerint a vlachok Traia-

nus római katonáinak, s telepe-seinek leszármazottjai lennének. *Alexandru Philippide* (1859–1933) iasi-i nyelvész professzor, „*A románok eredete (Originea Românilor)*”, 1923–1927. II. kötetes monumentális munkájában, a korabeli okmányokra támaszkodva kimutatta, hogy a daciai római légionárusok és telepesek a világbirodalom különböző provinciáiból verbuvált népességből tevődtek össze, nem pedig itáliai eredetű római polgárokból, akiknek *Julius Ceasar* rendelete szerint tilos volt 3 év-nél hosszabb ideig szűkebb „patriájukon” kívül tartózkodni.

A vlachok római eredetéről részletesebben ír *Mátyás király* olasz krónikása, *Antonio Bonfini* (1434–1503), *Rerum, hungaricarum decades* (Magyarország története 1495-ig) című munkájában. Az olasz humanisták egzotikus történeteit átveszi több, 16–17. századbéli európai történész. E szerzőktől veszik át *Grigore Ureche* (1590–1647) és *Miron Costin* (1633–1691) külföldön nevelkedett munténiai és moldovai krónika írók; *Constantin Cantacuzino* (1640–1716) diplomata, *Dimitrie Cantemir* (1673–1723) román fejedelem, jeles humanista. Mivel korszukban a román ortodox egyház még ragaszkodott az 1500 körül, ószláv nyelven íródott „*Névtelen krónika*” által leírt román őstörténelemhez (amely szerint például a románok nem voltak Erdély őslakói), *I. Inocentiu Micu-Clain* (1692–1768) görög-katolikus erdélyi püspök fellépéséig az őstörténet-váltás nem vált a román ortodox egyház hagyományává. Ion Inocentiu Micu-Clain műve, hogy a kontinuitás elmélete politikai fegyverré vált az erdélyi románok kollektív nemességének kivívásáért folyó rendi jelle-gű, de nemzeti szempontokat is hordozó küzdelmében. Ugyanis a kollektív nemesség elnyerése révén vélte a püspök az erdélyi románoknak a rendi társadalomba való integrálását elérni; „*Mi románok, őslakók vagyunk a Királyföldön Traianus ideje óta*” – írja Micu-Clain 1735-ben egyik, a Habsburg császárhoz intézett folyamodványában.

A kontinuitást széles körben népszerűsítették műveikben az Erdélyi iskola reprezentásai: Sa-

muel Micu-Clain (1745–1806), *Gheorghe Sincai* (1754–1816) és *Petru Maior* (1761–1821). *Titu Maiorescu*, neves román filozófus és irodalomkritikus a citátumok komplikációjának minősítette Petru Maior 1812-ben megjelent „*Istoria pentru inceputul românilor în Dacia*” (A románok Dáciában való kezdeteinek története). Primitív, naiv etimologizálásnak értékelte a „*Lexiconul de la Buda*” c. könyvét is. *Nicolae Balcescu* (1819–1852), *A. Papiullarian* (1828–1878), *Alexandru D. Xenopol* (1847–1920) történész és szociológus, s századunk minden kiemelkedőbb román történésze, a már említett *A. Philippide* professzoron kívül, behódolt a kontinuitás doktrínájának. E mítosz annyiban változott, amennyiben az erdélyi nemzeti mozgalom célértékeiben beállott változások megkövetelték. Miután a római eredet mítosza betöltötte küldetését, a román irredenta mozgalmak a 19. század második felében való felerősödése nyomán, amelynek fedőneve az összes románlakta területek egyesítése volt, a doktrína manipulátorai rájöttek arra, hogy a mértéktelen területi követeléseik legitimizálása a római ősök mellett megköveteli a dákokkal való vérségi kapcsolatok elismerését s hangoztatását is, melyet eladdig *Eutropius „Breviarium ab Urbe condita”* című 10 könyvből álló művének egyik kitételére támaszkodva állítottak. E kitétel szerint a győztes rómaiak, a harcok hevében, kiirtották Dácia őslakóit.

Ettől kezdve heves bírálatok hangzottak el *Eutropius* idézett megállapítása ellen, s buzgón bizonygatták az éppen „szolgálatos” történészek, hogy a dákok igenis fennmaradtak s keveredve a civilizátorokká szelidült római hódítókkal és telepesekkel, egy új nép, a román kiindul

pontjává váltak. Az a tény, hogy K. után 271-től a 13. századig nem rendelkezünk írott dokumentumokkal nagyszámú népesség létéről, vagyis fennáll egy évezredes hiátus, csöppet sem zavarja e doktrína szerzőit és híveit.

Napjaink dákóromán kontinuitási mítosza az 1989 utáni Románia expanziós külpolitikájának az alapja, s egyben Erdélynek a magyaroktól való „*megtisztítását*” is szolgálja.

Az említett, doktrína rangjára emelt mítoszt számosan bírálták. Így például *Robert Roesler* (1840–1881) német történész a „*Rumänishce Studien*” (1871), *Emil Fischer „Die herkunft der Rumänen”* (A románok őstörténete) Bamberg, 1904, *Hunfalvi Pál* (1810–1891), magyar nyelvész, történész, *Makkai László* (1914–1989) magyar történész (*Erdély története*, 1944), *Kocsis István* (1940–) író (*Történészek a kereszten, avagy az áldozatok bosszúja*) Budapest, 1991, és sokan mások.

Rendkívül érdekesek és tanulságosak azok a bírálatok, amelyeket a 19. század közepének és második felének néhány kiemelkedő moldovai nyelvész és történész fogalmazott meg az Erdélyi iskola szélsőségesen latinista nyelvújítási irányzata ellen, s bizonyos mértékig a római eredet túlzott exponálása ellen. *Alecu Russo* (1819–1859) moldovai nyelvész és forradalmár, az

erdélyi balázsfalvi nemzetgyűlés előadóinak szónoklatait hallgatva, meghökkenve tapasztalta, hogy az 1848. május 15–16-án Balázsfalván összegyűlt román parasztok nem értettek túl sokat a felszólalók többségének patetikus, latinus kifejezésekkel megtűzdelt nyelvezetéből. Az eseményekre visszaemlékezve írja: a parasztok illő alázattal hallgatták a szónokokat, s időnként sehogyan sem értve a torz, nyakatekert szavakat, ezt mormogták maguk elé: „Igen, úgy lehet, biztosan úgy van”.

Jellemző a moldovai értelmiségi elit eltökéltségére, hogy M. Kogălniceanu 1855-ben, mikor kérvényt nyújt be Alexandru Ghică uralkodóhoz új lapja, a Steaua Dunarii megindítása érdekében, a megjelölt célok között, a második helyen, a következőket olvashatjuk: „A román nyelv megvédése az erdélyi neologizmus túlzásaitól, melyek rövidesen oda vezetnek, hogy nem lesz többé nyelvünk.” (Idézi N. Jorga: M. Kogălniceanu. Scriitorul, omul politic si românul.)

Az Erdélyi iskola történelmi-nyelvészeti törekvéseiről nyilatkozva M. Kogălniceanu a iasi-i Academia Mihaileana történelmi katedrájáról tartott bevezető előadásában újjólag leszögezte: „Bennem egy románt fognak találni, de sohasem addig, hogy hozzájáruljak a római mánia terjesztéséhez, vagyis ahhoz, hogy rómaiaknak nevezzük magunkat; e szenvedély elsősorban Erdélyben uralkodik és néhány havasalföldi írónál. Ez a mánia odáig terjedt, hogy még a rómaiak tetteit és történelmét is kisajátították; Romulustól Romulus Augustulusig. Óvakodjunk uraim e betegségtől, mely neveltségessé tesz bennünket az idegenek előtt.” (Mihail Kogălniceanu: Opere I. kötet, Bucuresti 1946, 646–647. oldalak.) „Ha erősek

leszünk és műveltek – tette hozza egy évvel később – tisztelni fognak bennünket akkor, ha Dzsingisz kán hordáinak utódai volnánk” (részlet Kogălniceanunak a Gh. Baritiu által szerkesztett „Foaie pentru minte, inima si literatura” című lapjában megjelent egyik írásából.)

Amint mondtuk, az említett bírálatok nem minden esetben jelentik a dáko-román eredetmítosz radikális elutasítását. Ezzel kapcsolatosan idézzük M. Kogălniceanunak kijelentését, amely tükrözi Erdély államjogi helyzetéről kialakított véleményét, valamint történelmi hitvallását: „Sohasem lázítottam; sohasem szítottam viszályt románok és magyarok között; sohasem avatkoztam e két nemzet belső perpatvaraiba, amelyeknek, közös érdekükben, a legjobb egyetértésben kellene élniük egymás mellett. És továbbmegyek, kijelentvén, hogy sem közvetlenül, sem közvetve nem tartoztam és nem tartozom a román irredentizmushoz, mert nem ismerem el hazámnak, Romániának azt a jogát, hogy Erdély uralmát (birtoklását) követelje, amiképpen Magyarországnak sem ismerem el fikarcnyi jogot sem Romániára. Én csak történelmszempontból tartozom a dákoromanizmushoz, és nem politikusként (Kogălniceanu: Interpretatiunea, 4., „Nem akarjuk elvenni Erdélyt, ez meg sem fordul a fejünkben. . .”) „De ki gondolt arra, hogy elragadja önöktől Erdélyt? . . . ám kormányozzák jól, hallgattassák el (román testvéreink) jajkiáltásait, amelyek áthalatszanak a Kárpátokon és nem hagynak nyugodni bennünket. . .” (U.o. 28.)

Jegyzet: Csak nagyon kevesen tudnak arról, hogy a Philippide román nyelvész, iasi-i egyetemi tanár a Román Akadémia tagja, 1923–1928 között adta ki kétkötetes művét „Originea Românilor” címen 2000 oldalon. Ez a könyv a világ nyolcadik csodája, hiszen az említett korszakban szinte teljes kizárólagossággal az Inocentiu Micu-Clain által „kímunkált”, Gr. Ureche és Miron Costin havasalvi, illetve moldovai krónikásoktól átvett dáko-román eredetmítosz volt az egyetlen dogmává merevedett variáns.

A. Philippide megállapítja: a Kr. u. 6. század második feléig a román etnikum egésze együtt élt a Balkánon. Ekkor kezdődik kirajzásuk őshazájukból több irányba: a macedon-románok déli, az isztro-románok nyugati, a dákorománok északi irányba.

A macedon-románok tömegestől vándoroltak jelenlegi lakhelyükre. A dákorománok ezzel szemben később települtek le mai lakhelyükre, áttelepülésük hosszadalmas és fokozatos volt. A dákorománok két ágra szakadva vándoroltak északkelet felé. Az egyik ág kezdetben a Bánságba, majd onnan a Kárpátokon túlra Bukovinába, Moldovába és Besszarábiába vándorolt. A másik ág Munténiában, Olténiában, a Barcaságban és Erdély délkeleti részén települt le. A macedon-románok is két ágra szakadtak, azaz kiváltak közülük a meglorománok. Az isztro-románokról Philippide kimutatja, hogy hosszabb ideig maradtak az őshaza területe közelében, mint a dákorománok. A román népvándorlást az idézte elő Philippide szerint, hogy a szlávok előzőnlőtték a Balkán-félsziget egész romanizált részét. Ellentmond Roeslernek abban, hogy a románok vándorlása a 13. század elején kezdődött volna; szerinte ekkor fejeződött be.

VÉCSEI KÁROLY
Marosvásárhely

Csángó gyermekek kétnyelvűsége

„Napjainkban a nemzeti, nemzetiségi problémák előtérbe kerülése során óhatatlanul felmerül a kisebbségi kétnyelvűség, az anyanyelvi kultúra kérdése. Tanulmányozása, megértése nemcsak egyszerű »szóbaállást« jelent a kisebbséggel a törzsmagyarság részéről, hanem megörzött nyelvi kincseik (újra)befogadása sorsfordító indíttatást is adhatna egyre sürgetőbb közös nyelvi, jellemi megújulásunkhoz” – írja Györi Nagy Sándor, a *Kétnyelvű kiegyenlítőds a magyarban* című tanulmányában. (Kétnyelvűség a Kárpát-medencében, II. Bp., 1992.)

A 15 milliós Kárpát-medencei magyarság egyharmada valamilyen más ajkú nemzet nyelvével él együtt, a kétnyelvűség bizonyos fokozatán. E fokozatok a ma már inkább csak látszólagos egynyelvűség, pontosabb kifejezéssel a lappangó kétnyelvűség fokozatától a kisebbségi régióként és nemzedékeként is eltérő kisebbségi kétnyelvűség változatain át, az államnyelvi egynyelvűsödöttség (*legfeljebb látens kétnyelvűség*) fokozatáig, széles skálán szóródnak – állapítja meg az idézett tanulmány szerzője.

Ebben az összefüggésben megkerülhetetlenül felvetődik a kérdés: Beszélhetünk-e a moldvai csángó gyermekek kétnyelvűségéről?

A kérdés megválaszolásának dilemmája elsősorban sajátos kisebbségi helyzetükből fakad.

Legelőször a moldvai magyarokról szólva, Zöld Péter írta le a csángómagyar kifejezést. „*A román és magyar nyelvet egyenlő képpen értik. Tsak az, hogy a Magyarat tisztán, de selypen ejtik. . . Ezek a csángó Magyar nevű Székelyek a Moldva és a Szeret vize mellett a Bakovi Püspökhöz valának tartozandók, a Tattros melyékiek pedig a Milkoviakhoz*”. (Zöld Péter, csikdelnei plébános, 1780).

Jelenlétükről már a 15–16. századi moldvai oklevelek szólnak, de már Radu Rosetti román történész is rájött, hogy a legtöbb régi magyar település Moldvában az önálló moldvai fejedelemség előtti időkre megy vissza!

Ma a legtöbben azt tartják, hogy a legkorábbi magyar telepések előrsi és határőrzési megbízatással kerültek Moldvába a 12. században.

A moldvai magyarság az egyetlen jelentősebb lélekszámú magyar népcsoport, amely több mint 600 éve, az önálló moldvai

fejedelemség megalapítása óta végleg kiszakadt a magyar állam fennhatósága alól. Bár telepeik száma a történelem folyamán tovább növekedett (a 15. század közepétől huszita menekültekkel, székely kivándorlókkal, menekültekkel), a 17. század első felétől (1622) a hitterjesztés Szent Kongregációja lengyel missziós püspökök irányítása alá rendelte őket, közéjük pedig idegen papokat, leginkább római ferenceseket küldött, akik nem ismerték hiveik anyanyelvét.

Anyanyelvük gyakorlását még inkább nehezítette Camilli jászvásári püspök parancsa (1824), miszerint a templomokban csak románul tarthatják a szertartásokat. A legszomorúbb az, hogy e parancs legkövetkezősebb végrehajtói ma is a saját vérükből származó „páterek”, akiknek neveltetését a hatalom teljesen a nacionalista ideológia és politika szolgálatába állította.

1946 után úgy tűnt, hogy a moldvai magyarság sorsa javulni fog. Vidékükön 100-nál több anyanyelvű iskola és egy tanítóképző létesült. Nyelvük, népi kultúrájuk értékeinek feltárására a legkiválóbb erdélyi magyar tudósok, szakemberek vállalkoztak. Óriási gyűjtőmunka vette kezdetét. Ez sajnos nem tartott tovább egy évtizednél. 1955-ben a magyar nyelvű oktatást az iskolákban megszüntették. Legtovább (1965-ig) működött magyar nyelvű iskola *Lészpeden*.

Három évtizeddel ezelőtt tehát a moldvai csángó falvakban teljesen megszakadt az anyanyelvi oktatás. Újbóli bevezetésének bár meglennének a minimális lehetőségei, hiszen minisztériumi rendelkezés biztosítja a román tannyelvű iskolákban a nemzetiségek anyanyelvének oktatását, ennek gyakorlatba ültetéséhez nemcsak az iskolák szellemi, személyi feltételei hiá-

nyoznak, hanem a helyi vezetők, papok ellenpropagandája miatt az évszázadokon át megfélemlített, önazonosságukat csak római katolikus hitükben megtartó csángómagyarok ellenkezésével is számolni kell. Már az is óriási bátorságnak számít, ha a VII. osztályos gyermekeiket 1990-től erdélyi magyar iskolákba küldik anyanyelvükön tanulni.

A moldvai magyarok anyanyelvi iskolák, anyanyelvi egyházi szertartás hiányában mindmáig a szóbeliség állapotában élnek, beszélt anyanyelvükön írni, olvasni nem tudnak, s ami még ennél is súlyosabb, a számos szociológiai, szociálpszichológiai tényezővel terhes kisebbségi kétnyelvűségi létük nemcsak épségében, de fennmaradásában is a minimálisra csökkentette az anyanyelv esélyeit.

A gyermekeknek nincs stabil anyanyelvi példaképük, amelyet követhetnének. A szülők többségükben beletörődve abba, hogy a tanítási nyelv román, a családban is azon igyekeznek, hogy román nyelven beszéljenek. Ezáltal beszélt anyanyelvük (a magyar nyelv archaikus állapotát megőrző moldvai csángó nyelvjárás) és a hivatalos államnyelv moldvai változatának kölcsönös egymásrahatása egy sajátos keveréknyelvet eredményezett. Így a gyermekek sem anyanyelvükön, sem román nyelven nem tanulnak meg helyesen beszélni. Keveréknyelvűségüknek nem-

csak olyan jegyei mutatkoznak, mint a magyar kifejezés idegen-nel való helyettesítése (pl. „*Menek trénel haza*” a „*Menek vonatval haza*” helyett), hanem a nyelvi érzék gyöngülése folytán az idegenszerűség az egész mondatot, a hangzást, a szórendet is kikezdte, nem beszélve nagyon sok esetben a teljes nyelvcseréről.

Szemléltetőül álljon itt Gábor Felícia lujzikalagori VIII.-os kislány egy év magyar nyelvtanulás után írott fogalmazása:

„*Már egy éve, hogy Lujzi-Kalagorba tanultam, amikor egy híret haltunk egy nénitől, hogy aki akar magyarul tanulni, az eljőhet Csikszeredába. Csiki városról még haltam. Haltam azt, hogy ott magyarul beszélnek, és magyar iskolák vannak. Mivel többször gondoltam, hogy honnan tudunk mi magyarul (esetleg csángóul), megkérdeztem nagytatámat és megmondtam, amit haltam. Megkérdeztem, hogy elmehetek-e Csikba magyarul tanulni. Nagytatám azt felelte, hogy az ő ősei is magyarul beszéltek és szeretné, hogy én is megtanuljak magyarul, mert a magyar szó a mi anyanyelvünk. Így a szüleim elhatározták, hogy magyarul tanuljak. . . Először idegenynek tetszett ez a város, de az itteni emberek örömmel és lelki melegséggel fogadtak. Összebarátkoztam a szobatársaimmal. Ők is csángó falukból jöttek, hogy megtanulják az anyanyelvüket. Most már megtanultunk imi, rendszeren beszélni, olvasni. Szüleim büszkék, hogy legalább egy a tíz gyerekiből megtanult rendszeren magyarul. Köszönöm a jó Istennek és azoknak, akik értünk törekednek, hogy mi jól érezzük itt magunkat.” (1991. május 16.)*

Nem tartottam etikusnak ennek a különben nagyon is tehetséges, verseket is írogató, jelenleg XI.-es kislánynak a dolgozatát ez alkalommal sem helyesírási, sem nyelvészeti szempontból elemezni. Úgy vélem, hogy a bemutatott nyelvi tények önmagukért beszélnek.

Visszatérve tehát a felvetett kérdésre, a moldvai csángó gyermekek az államnyelvi egynyelvűsödés folyamatának utolsó, legjobb esetben a látens kétnyelvűség fokozatán helyezkednek el.

Keveréknyelvűségük miatt az iskolában a tanítási nyelvet, a

román irodalmi nyelvet nem értik. Mechanikus memorizálásra kényszerülve, tartós ismereteket nagyon kevesen szereznek, logikus gondolkodásuk nem fejlődik, sok esetben ellenszenv, sőt fóbia keletkezik bennük a tanulás iránt. Ezzel is magyarázható megítélésem szerint az Erdélyben és Magyarországon tanuló csángó gyermekek alacsony előképzettsége, a nem hozzáértő irányítás miatti neurotízálódása, lemorzsolódása, rossz irányú kompenzáló tevékenysége, manipulálhatósága.

Az utolsó órában elindított erdélyi anyanyelvi nevelésük megfelelő élethelyzet megteremtését, sok-sok türelmet, érzelmi kötődés kialakítását igényelte, olyan pedagógusokat, akik a gyermekek lappangó kétnyelvűségére támaszkodva az anyanyelvet nem mint idegen nyelvet tanították, hanem a két nyelv ismeretében a szembevető különbségek tudatosításával, valamint a pozitív átvitel minden lehetőségének felhasználásával fokozatosan csökkentették a két nyelv egymásra káros interferenciáját, ezáltal helyes nyelvhasználatra ösztönözve őket.

1990. szeptember 15-től tanítók VII-VIII.-os moldvai csángó gyermekeket a csikszeredai József Attila Általános Iskola csángó osztályában. Pszichopedagógiai, valamint anyagi megfontolásból (a családtól, a megszokott

HONVÉDEMLÉK
A TÓMÓSI
SZOROSBAN.

környezettől való elszakadás traumájának csökkentése, valamint a segélyősztöndíjak miatt)

döntöttünk számukra külön osztály megszervezése mellett.

Megfelelő segédanyagok, szakirodalom hiányában ösztönösen a összevető grammatikára alapoztam. Tanítványaimmal a román nyelv grammatikájának ismeretében a nyelvi jelenségek összehasonlításával és szembeállításával együtt próbáltuk felfedezni anyanyelvünk jellegzetességeit, neveztük meg a nyelvi jelenségeket. Nagy súlyt fektettem a beszédhallás fejlesztésére, a hangképzésbeli különbségekre

(például ajakkerekítéses ö, ü és az ajakréses román nyelvi, a szembeállítására), a helyes kiejtésre, a hosszú és rövid hangok éles megkülönböztetésére. A magánhangzók hangrendjének és illeszkedésének, valamint a mássalhangzók alkalmazkodásának tanításakor a moldvai csángó nyelvjárásból indultam ki, hogy a gyermekek maguk fedezzék föl a nyelv fejlődését és viszonylagos állandóságát, jöhessenek rá arra, miért nem alakult ki nyelvükben például a teljes hasonulás.

A helyesírási szabályok tanítása helyett a helyesírási alapelvekre alapoztam.

A nálunk érvényben lévő tanterv alapján tanítottam ugyan a nyelvtant, de a problémát jelentő nyelvi jelenségeknek megfelelően átrendezve, súlypontoszva. A kiinduló alapot mindig az határozta meg, hogy az adott jelenséget a román vagy a magyar nyelvben szemléltethettem-e jobban.

Sohasem tettem értékben különbséget a két nyelv között. Tanítványaimban azt próbáltam tudatosítani, hogy a nemzeti méltóság visszaszerzése, a toleranciával párosuló önmegőrzés nem mások kirekesztését, hanem önazonosságunk megőrzését jelenti, hogy ezáltal – József Attilát parafrázálva – az emberiséghez éppen nemzetiségi mivoltunkkal tartozunk.

BORBÁTH ERZSÉBET
Csíkszereda

Az „önkéntes halálba” menekültekért

A '89 előtti román totalitárius rendszernek egyik megfélemlítő eszköze volt a magyar nemzetiségű katonák megalázása. Átfogó adatokkal csak kalotaszegi viszonylatban rendelkezünk, de ez is elég, hogy az irtózatot, a rettenetet kiváltsa bennünk, hogy meggyőzze az emberiséget arról, hogy betegek azok, akik kitalálják és velük együtt betegek azok is, akik ördögi terveiket gondolkodás nélkül végrehajtják.

Íme az elpusztított, eltüntetett, „önkéntes halálba” menekült kalotaszegi katonák, bizonyosságául annak, hogy mire képes az ember, ha feltűzelik, ha félrevezetik, ha megvakítják, ha gondolkodását elködösítik, ha emberségét elveszik.

A zsoboki AMBRUS CSABÁT valahol Constanta körül gyilkolták meg. A tettese fenyegetéseikkel az érdeklődő szülőket annyira megfélemlítették, hogy azok nem mertek nyilatkozni. Egyszerűen csak annyit közöltek a szülőkkel, hogy hazaengedték szabadságra, de nem tért vissza. Mintha a föld nyelte volna el! S az is nyelte el, biztosan. A falu sokáig gyászolta, mert mint mondják, nem volt iszákos, nem hazudott, megvetette a tekergést és kimondhatatlanul szerette a munkát. A falubeliek, ha összegyűlnek, azóta is mindig felöltlik a kételkedő kérdés. Hogy lehet, hogy éppen egy ilyen fiúval történt meg a szomorú tragédia? A titkot talán csak a tisztek tudták, akik azonban mélyen hallgattak. Ennyi volt az élete, de miért ért ilyen furcsa véget? Talán azért, hogy a tiszta magyar faluban nevelkedett fiú nem beszélte hibátlanul a román nyelvet?

A bánffyhunyadi VALKAI FERENC Lugoson katonáskodott. Mindene volt a sport. Többször nyert síversenyt. Kapott is jutal-

mul egy teljes sífelszerelést, de azt is a tisztnek kellett adnia. Éppen akkor helyezték át Curtea de Argesre őrségbe egy lőszerraktárhoz. Egy „véletlen” folytán egy hét után meg is lőtték. Pokrócba göngyölítve vitték a kórházba. A fiú fájdalmában ordított, könyörgött az orvosoknak, hogy segítsenek rajta. Hiába. Szétronsolt tüdővel nem bírta sokáig. Meghalt. Amikor az értesítésre a szülők odarohantak, kérdéseik a hallgatás falába ütözköztek. „Nem tudjuk” – csak ez volt a válasz.

Újoncok hozták haza, hogy ne tudjanak semmit mondani az érdeklődő szülőknek. Volt, nincs már ő sem. Élete teljében, utód nélkül hagyta ránk, de sejteti örökké velünk a titkot, a szándékoskosságot.

A magyarvistai SZALLÓS JÁNOS (Fogadós Jancsi) a Kolozsvár melletti Szászfenesei katonáskodott. A megfigyelőben, szolgálatteljesítés közben lőtték le, majd már holtan kilökték a megfigyelő fülkéjéből. A szüleit rá akarták beszélni, hogy fogadják el a sors csapását, mert „szívbaja volt”. Vajon ha így volt, miért vitték el katonának? Ahogy a szülőknek elmondták, a tisztekkel jól egyezett a fiú, mert amolyan ezermesterként állandóan javította azok kocsját. A szomorú tragédia azonban tény. Fiatalon, élete teljében ő is eltűnt, akárcsak a többi.

Az elmúlt év májusában újra egy traumatikus hír rázta meg Bánffyhunyadiot és egész Kalotaszeget. A szászfenesi kaszárnyában vagy környékén agyonütötték a kivételes szorgalmú és józanéletű katonát, Böndi Istvánt.

Az események pergése szinte hihetetlen ütemű volt. Hetedikén lakodalomba érkezett haza, s miután visszament, 9-én már meg is jött a halálhíre. A szülők

csak 10-én tudták meg, fiúk előzetes felboncolása után. Az arcán mindenhol kék foltok voltak, ami kemény tárgyval való ütésre vallott.

Az ügyész először azt állította, hogy részeg volt, de a bár tulajdonosa – ahova többi kollégáival együtt betért – határozottan állítja, hogy ő egyedül csak üdítőt ivott. Aztán újra elővették a jól bevált mesét: magas volt a vérnyomása. Katonatársai hol így, hol úgy beszéltek, látszott rajtuk, hogy félték. Tény, hogy ő halott, beszélni nem tud, de hallgatásában is ott lappang a vád.

Soroljuk-e még az elpusztított katonákat? Folytassuk a sort a körösfői Korpos Lajossal, vagy a nagykapusi papnövendékkel, Kis Lukács Istvánnal, akik szintén az előbbieik sorsára jutottak? A lapok is kezdik feszegetni e tabu témát. (*Evenimentul zilei, Magyar Szó, Erdélyi Hiradó.*) Csoda-e, ha az anyák sírva engedik el gyermekeiket a „nép iskolájába”, ha a jegyesekben a búcsúcsókot követően ezerszer felöltik a nagy kérdés: vajon?

A valamikor szittya ifjak igaz katonaként éltek. A kötelességét teljesítette mindenik, de ma csak a tetemrehívó lélekharang egyhangú, mélabús kongása szól és csak az száz kérdéssel előrukkoló szülőknek és kedvesnek.

VASAS SAMU
Bánffyhunyadi

Élve vagy halva

Ötven évvel ezelőtt, 1944 őszén tömegesen hurcolták el a magyar férfilakosságot Erdélyből. Engem Tordáról vittek a kolozsváriakkal együtt Brassóba, majd Focsani-ba, onnan pedig a dél-uráli Magnitogorszkba. Most nem részletezem azt a tengernyi fizikai és lelki szenvedést és megaláztatást, amelyet addig éltünk át, amíg a Szovjetunió területére értünk, hosszan kígyózó marhavagonjainkban.

1944. november első felében járunk, s már néhány napja átléptük a szovjet határt. Az őrség naponta számlált bennünket. Vigyáztak, hogy meglegyen a létszám: élve vagy halva! A számlálásoknál mindig jelen volt egy Szásának nevezett zömök lengyel fiatalember, aki jól beszélt oroszul és németül. Egyik alkalommal megkérdezte, ki beszél lengyelül, oroszul, vagy németül. A kérdést mély csend fogadta. Én nagyon keveset tudtam németül, de mégis kipréltem magamból egy bátortalan német mondatfoszlányt. Ekkor Szása a vállamra csapott és egy hosszú német szöveget hadart el, amiből jószerivel csak a kötőszavakat értettem és azt a szót, hogy „Waggonenälteste”.

Vagonbeli társaim csak később világosítottak fel, hogy micsoda hatalomhoz jutottam! Szása ugyanis azt mondta, hogy engem nevez ki vagonparancsnoknak, nekem kell vigyáznom arra, hogy senki se szökjön meg, de ha mégis megszökik valaki, akkor engem lőnek agyon. Beleborzongtam!

Estefelé odajött hozzám két kolozsvári civil fogoly egy magas, fekete szakállas fuvaros és egy szőke zöldségkereskedő. Közölték, hogy szökésre készülnek, mert végül úgyis elpusztítanak bennünket... De mivel nem akarják, hogy nekem bajom essek, kérnek, hogy tartsak velük. A kérést megtagadtam, mondván, hogy a Szovjetunió területéről már nem lehet hazavergődni.

Éjszaka a kimerültségtől mély álomba merültünk. A záporos éjszakában géppisztolyropogásra, világító rakéták tűzijátékára, a fékek sikoltására, a szerelvény rángatózására és megállására ébredtünk. Hallottuk az őrség ideges lábdobogását, ordítózását. Vagonunkon is dörömböltek és kérdezték: „Szkoljko tám csé-

lovék?” (Hány ember van ott?) Azonnal kiáltottuk vissza a nemrég tanult számot: „Sésztygyészját csélovék!” (Hatvan ember!) Felrántották a vagon ajtaját, katonák ugráltak fel és megszámláltak bennünket. Az eredményt mély döbbenet fogadta: 58-an voltunk. Tehát mégis megszöktek! Kiugrottak az ablakon! Az ablakot valaki ismét becsukta.

A csendbe puskalövésnéként csattant bele az egyik orosz kérdése: „Ggyé sztársij vágoná?” (Hol van a vagonparancsnok?) Az emberek leszegték a fejüket és hallgattak. Ott álltam az emberek között és éreztem, hogy vér tódul az agyamba, a vérnyomás majd szétlöki a koponyámat, szédültem. Lábam zsibbadtak, elgyengültek és remegés futott rajtam keresztül. Itt a vég, gondoltam, de nem tudtam, hogy mit fogok érezni „akkor”.

A kérdés másodszor is felcsattant, de senki sem válaszolt, mintha nem értették volna a kérdést, senki sem pillantott felém, nem jelezték, hogy merre van a keresett.

A nyitott vagonajtó előtt váratlanul feltűnt két géppisztolyos katona, kettejük között pedig a kolozsvári zöldségkereskedő. Arcáról kétségbeesés tükröződött. Ruhája sáros, arcán, kezén zúzódások nyomai, a vagonajtóhoz parancsoltak bennünket és megkérdezték, hogy a mi vagonunkban volt-e ez az ember? Hirtelen nagyon sokan értettek németül. Sok torokból szinte egyszerre tört fel a válasz: „Ja! Ja!” Zuhogott a szemrehányás: „Miért szöktél meg? Most bennünket lőnek agyon miattad!” Pedig látnivaló volt, hogy a zöldségkereskedő van nagyobb bajban. Lám, lám, mit tesz a félelem! Elhatárolódtunk a lebukottól!

A tiszték és egy biztonságis

szakaszvezető körbeálltak és tanácskoztak. A tiszték a kb. 170 cm magas, 18–20 év körüli, áttetszően kreol arcború, sötét szemű, gonosz pillantású szakaszvezetőnek magyaráztak. Szása levetette a fogolyról a zakóját és feldobta a vagonba. „*Er braucht es nicht mehr!*” (Ez már nem kell többet neki.) mondta röviden. A valóságos események által ott megkomponált borzalmas képsor örökké felejt-hetetlené marad számomra. Azóta évente többször is visszatér lidérces álmaimban, hogy aztán verejtékben úszva ébredjek.

Zuhogott az eső. A helyszín valamilyen rendezőpályaudvar volt. A szerelvényünk melletti üres sín pár csillogott az elem-lámpák fényében. A következő vágányon teherszerelvény vesztegelt, lezárva a hátteret. A két szerelvény közötti téren tanácskozó tiszték. Az esőáztatta bőrkabátokon, sátorlapokon és pisztolyokon lidércesen csillantak meg az elemes lámpák cikázó fénycsóvái. A csipőmagasságból felfelé csapódó fénysugarak kihangsúlyozták az arcok gödreit, ráncait, s az így megnyúlt halálfejszerű arcok ördögi gonosz-ságot sugároztak a széles tányérsapkák ellenzói alól.

A sötét háttérből kiemelkedő tisztí egyenruhások közepén a két géppisztolyos katona állt, kettejük között pedig a kompozíció főszerelője, a kolozsvári magyarként elhurcolt zöldség-

kereskedő: munkácsyasan virító fehér ingben, rogyadozó lábakkal, arcán, kezén véres zúzódásokkal, esőtől csapzott sötétszőke, eredetileg félrefésült, de most rendezetlen hajjal, szemében rémülettel, remegő ajkakkal, halálsápadtan. Úgy csüngött az öt hónaljából tartó két katonakarján, mint Krisztus a keresztfán.

Ecce homo!... Íme az ember!... Aki halni készül... A háttérben álló tiszték kétfelé húzódtak, szabadon hagyva a sötét hátteret. Szóltak a két katonának, s azok elengedték áldozatukat, akibe ismét visszatért a remény, arcán megkönnyebbült mosoly suhant át. Mindkét karját a magasba emelve elindult a vagonunkból lenyúló segítő kezek felé. Már lépett az üres sín páron, arcán a szabadulás bizonyosságával, amikor a fiatal szakaszvezető káromkodva utána lépett: „*Kudá ti... tvojú máty?!*” (Hova te, ... az anyád!) Durván megragadta áldozatának bal vállát és úgy rántotta vissza, hogy az teljesen megpördült saját tengelye körül. Így ismét velünk állt szemben. Arcáról a meglepetéssel és értetlenséggel vegyes rémület tükröződött. A szakaszvezető nekünk háttal állt. Láttuk, amint a jobb kezében tartott pisztolyát hirtelen mozdulattal áldozatára szegezte és lőtt. A pisztoly éleset csattant...

„*Jaj Istenem, meglóttek!*” – rebegte elhalóan a magyar, miközben mindkét tenyerét a mellére szoritotta, de még talpon maradt. A gyilkos látva a tökéletlen hóhérmunkát, haragra gerjedt, megint elkáromkodta magát, majd pisztolyának csövét felfelé rántotta. Közvetlen közelből csattant a második lövés. Az áldozat, mintha kirántották volna alóla a talajt, egész testében megcsavarodva összerogyott a két fényes vasúti sín között. Ott feküdt félig ülő helyzetben, jobb arcát a térdben behajtott bal lábának combjára hajtván. Számára véget értek a szenvedések. Kővér esőcseppek hullottak rá, megsiratva a bestiálisan meggyilkolt ártatlan embert.

Még fel sem ocsúdtunk a borzalmas látvány okozta dermedtségéből, amikor ismét hallottuk Szása hangját: „*Két ember szálljon le!*” Mellettem valaki rémül-

ten suttozta: „*Te jószágos Isten! Itt most tizedelés lesz!*” Senki sem mozdult. Ekkor két katona felszállt a vagonba és a legközelebb állók közül két embert kidobott a sínek közé. A vagonajtó dübörögve bezárult. Szorongva vártuk a folytatást.

Nemsokára visszatértek „le szállított” társaink, akik elmondták, hogy a kivégzett zöldségkereskedőt vitték a halottakat szállító vagonba. A fekete szakállú kolozsvári fuvarost már ott találták. Teste véres volt. Őt is kivégezték, vagy menekülés közben lőtték le. Nagyon sok véres hulla volt a szerelvényhez kapcsolt hullaszállító vagonban.

A szemtanúk egy része erdélyi civil volt. A hadifoglyok egy része erdélyi, másik része magyarországi. Vajon van-e még élő szemtanú?

Állítólag a fasiszta bűnök nem évülnek el. Az oroszországi irattárakból is meg lehetne tudni, hogy kik voltak az 1944. október 31-én Focsaniból (Románia) indult és 1944. november 26-án Magnitogoroszka érkeztet hadifoglyoszerelvény kísérői, akik „bedolgoztak” a magyar holocaustba. Szásáról már 1945 óta tudjuk, hogy nem volt szovjet katona, hanem hadifogoly és korábban a német Gestaponál szolgált.

Elvégre *Adolf Eichmann*t is meg tudták találni!

ZALÁNYI SÁNDOR

Farkasok árnyékában

Októberben volt ötven éve, hogy a Kolozsvárra bevonuló szovjet hadsereg fedezete alatt elkezdődött körülbelül ötezer magyar-nak a Maniu gárdisták általi összefogása és deportálása a Szovjetunióba.

Október 11-én hajnalban vonultak be az oroszok Kolozsvárra. A bevonulás előtti feszültség elült másnapra. Semmi sem jelezte a tragédia közeledtét. Nyugtalanító hírek keltek ugyan szárnyra, de nem adtunk hitelt ezeknek. Miért is hinnénk, hogy szedik össze az embereket? A háborúnak számunkra vége – gondolták a naiv emberek, elfeledve, hogy amikor egy háború véget ér, csak a győztes ünnepel és kedvére fosztogathat, gyötörteti a legyőzöttet.

13-án délben – az Arany János utca 15-ben – éppen végeztünk az ebédeléssel, amikor berontott két karszalagos Maniu gárdista és faggatni kezdtek, hogy magyarok vagyunk vagy románok. Ezzel eldőlt a sorsunk. . .

Kihajtottak az utcára, ahol már vagy százan váraoztak a géppisztolyos orosz fedezete alatt. Beálltunk apámmal a sorba. Én akkor 16 éves voltam. . .

A terror egyre több embert ért el, egyre nőtt azok száma, akiknek menniük kellett, akiknek semmi köze sem volt a hadműveletekhez: ifjak, gyerekek, egyszerű emberek. Járőrök rótták az utcákat magyarokra vadászva: „Féltünk kimenni az utcára,

ha tehetjük otthon maradtunk, de élmünk elfogyott, nagy család voltunk, öten gyerekek. Amikor aztán a muszáj mégis az utcára kényszerítette szüleimet, az elsőjárór a Berde Mózes utcában Apámat bevágta a sorba. . . még visszaszólt Anyámnak. . . látod fiam? Nem láttuk többé. . . Meghalt az Uralban levő Asa városában tifuszban. Apám neve Bajusz János, tordai születésű.” (Bajusz P. tanár, Nagyenyed)

Az egész városban folyt a magyar férfiak összeszedése. Jól átgondolt, előre kitervelt, a sovniszta gyűlölet, az etnikai tisztogatást célzó akció keretében ment végbe. Megvalósult az, amit Ion Bozdog prefektus 1944. szeptember 28-án Marosvásárhelyt így fogalmazott meg: „*Hajthatatlan vagyok, mint az öreg Cato és nem szűnök meg ismételni: Teljes és azonnali leszámolást a magyarokkal! Most vagy soha. . .*”

A Romániának szabott megadási feltételek között szerepelt, hogy Románia azonnal 1,4 millió munkást állít a SZU rendelkezésére, az elpusztított területei újjáépítésére. Románia internálja a területén élő magyarokat és németeket. Ez utóbbi kitétel nyilván nem a SZU érdeke volt, hanem Romániáé, hogy megszabaduljon a gyűlölt etnikumtól, a zsidóktól való leszámolás példáját követve. Még élénken élt emlékezetükben Antonescu üzenete: „*Számomra közömbös, hogy barbároként kerülünk a történelembe, vagy sem. . . A román történelemben nem lesz még egy ilyen alkalmas pillanat. . . A legalkalmasabb történelmi pillanat adatott meg nekünk a teljes etnikai felszámoláshoz*”. (I.C. Butnaru: Martiriul evreilor din R-a)

Ebben a légkörben, a szovjet haderő védelme alatt, térnek vissza a románok Kolozsvárra,

és azon nyomban elkezdődött a szemüket sértő magyar feliratok leszaggatása, a terror elszabadulása a városban. . .

Minden magyar férfit, akit csak elértek, minden formáság nélkül összeszedtek. Úgy kellett mennünk, ahogy éppen elértek, mindent hátrahagyva. Sokat gyatra öltözékben vágta a sorba, az újságíró Mikó Imre pisamáját csak Foksányban cserélte valami katonagöncökre, mások meztláb voltak. Úgy kellett jönni, mindent hátrahagyva és ez félelmet keltett.

Vincze Sándor, Kolozsvár: „Aztán jöttek az oroszok. 14-én reggel hírül vettük, hogy drága Péter bátyánk eltűnt. Már nős volt, és nem a szüleimmel lakott. Pista bátyámmal elindultunk, hogy valamit megtudjunk róla. Akkor már szárnyra kapott a hír, hogy fogdossák össze az utcáról a magyar férfiakat, s velük egészítik ki a fogolyszállítmányokat. Mi erre rá se hederítettünk. Jöttünk a Rákóczi úti menhely felől, s valami asszonyok figyelmeztettek, hogy vigyázzunk, mert baj lesz. Édesanyám is, szegény kétségbe volt esve, kért, hogy maradjunk otthon, de tudtuk, hogy Péterünkkel valami történt. Jöttünk a város felé, s ahol most a Horea szobra áll, megpillantottuk a sorba terelt tömeget. Péterünk észrevett, s mind integetett, meg kiabált is, hogy menjünk vissza, de mi nem nagyon értettük az egészet.

Ugyanis az előző nap jelent meg a felhívás, hogy mindenki nyugodtan menjen a munkahelyére, kezdődik az élet. Hát mi csak odamentünk. Fegyveresek vettek körül az egybeterelt civileket, több volt a román katona, mint az orosz.

Ce esti, roman sau ungar?

Mondtuk, hogy magyarok vagyunk. Na, akkor álljunk a sorba. Gyönyörű, langyos októberi nap volt, úgy is öltöztem, kiskabát s félcipőben. . . Szóval be a sorba. Azt mondták a felrobbantott hidakat kell felépítenünk. Tereltek át a városon, a Honvéd utcai laktanyák felé, de végül nem oda, hanem a börtönbe vittek. A harmadik napon kitereltek, s azt mondták visznek Tordára az Aranyos hídját újjáépíteni. Szomorú menetelés volt Tordáig, ott az állomás felé vettük az irányt, ahol bevagoníroztak. Hideg esőben, könnyű öltözetben, étlen és szomjan érkeztünk a foksányi láger kapujába. . .

Bakk Enikő, Kolozsvár: „1944. október 13-án délelőtt a Király utcai 32. szám alá becsengettek keresni a férfiakat igazolásért. Édesapám, Bakk Péter mellett volt – beteg gyerek – ingujjban. A házigazda két fia, Mezei Gyula – jelenleg nyugdíjas MÁV tisztviselő Bp. – és Mezei István – nyugdíjas tanító, Szolnok – beszólt Édesapám után, ki zakót véve kiment a szobából. . . és többé soha sem jött

vissza. Édesanyám, aki befalazva volt az óvóhelyen, másfél napra tudta meg, hogy mi történt. Elment Balogh Edgárhoz és Csógór Lajoshoz segítséget kérni. Azt mondták, hogy majd utánanéznék. A visszakerültektől hallottuk, hogy a Farkas utcában gyülekeztek. Felszólították a papokat, hogy álljanak ki a sorból. Apám tanár kollégái tudva, hogy ő teológiát is végzett, kérték álljon ki, de ő megtagadta, mondván, hogy nem lelkes, csak filozófiai tanulmányaihoz volt szüksége a teológiára. Foksányból ledobott egy cédulát a kolozsvári címünkkel, hogy viszik ki az országból. Többet nem hallottunk róla.”

„Október 20-án érkeztünk Foksányba. Sokáig váraoztunk az úttól elgyötörten, aztán beléphetünk a foksányi láger abszurd világába. Ez a világ lidérces lázalomnak tűnt, de mégis létezett, ahol egy deszkabarokban, mint a kévék zuhantunk a vizes padlóra, és nyúltunk el a megdöbbenéstől kimerülve.

Október 31-én kivittek az állomásra, ránkcsapták a vagonajtót, a szerelvény elindult, vágatott a vonat éjjel-nappal. Egy felemás fényű, zúzmarás reggel – november 16-án – megállt a vonat az urali Asa városában.

Dübörögve nyíltak a vagonajtók, és mint a rögök zuhantunk a fagyos földre. Egyesek jártányi erejük végén, csak kúsztak a talpon állók illuzorikus biztonsága felé. Köztük volt Bakk Péter, akinek élete itt ért a finisbe.

Amikor 1948 nyarán Ufában, a baskiriai lágerekből összegyűltünk és számbavettük egymást,

láttuk, hogy ötből három hiányzik. Ezek jeltelen sírokban pihennek az Ural földjében, de sokáig éltek szeretteik emlékezetében, várták az édesanyák, gyerekek, feleségek. . . mindhiába. Vitte a posta a sok szomorú levelet. . . gyászoltak a szülők, sírtak az árva gyermekek: „Később, amikor felnőttünk, nagyszüleink közölték, hogy szüleink meghaltak Szibériában. Emlékszem, amikor nagyanyám és nagyném megtudták édesanyám halálát, napokig bezárkóztak és sírtak. Nekünk, gyerekeknek, nem mondtak semmit, de talán fel sem tudtuk volna fogni (2 és 3 éves). Évekig reméltük, hogy legalább édesapám hazajön, de ez csak álom maradt, és öcsém-mel árván nőttünk fel.” (Lórinzné, szül: Fischer Gertrúd, Nagyenyed.)

Némely sorstársunk halálát a hozzátartozók a hazatértektől tudták meg. Közel ötven éve özröm az alábbi levelet:

„Kedves Ercsei!

Ne haragudjon, hogy ismeretlenül fordulok Magához, kedves Fiam! Különben talán nem vagyok teljesen ismeretlen, hiszen amint dr. Kovács Zoltán tanár úrtól hallottam, iskolatársa, majd fogolytársa volt az én drága

nára, többször is egy éjjel, a poloskák csak ráadás voltak.

Esténként, ha vacsora után leheveredtünk a priccsre, kiöntötte a lelkét, panaszai napról napra szaporodtak, fordított arányban fizikai állapotával. Nem volt más baja még csak az, hogy halálosan kimerült, amit a robot a szénégetőben idézett elő. Elfogyott az ereje az utolsó cseppig. Csak lágeri koszton élt, semmi pótlás, városi fiú volt, kissé élhetetlen.

A nyár vége felé már csak hálalni járt belé a lélek. Olyan volt, akár egy kísértet és látta – értelmes fiú volt –, hogy bevégeztetett. Elmondta mennyire sajnálja, hogy szomorúságot okoz szüleinek, hogy soha sem láthatja családját. Láttam, amint lassan csúszik ki belőle az élet, és nagy szomorúságot éreztem, ami akkor jön elő, amikor a bajban magára hagyod a barátodat, nem nyújtod a kezed, elfordulsz tőle.

Egy nap aztán már csak egyedül ültem ki a napra, szégyenkeztéltem, de mégis jó érzés volt tudni, hogy – a kovácsműhelynek hála – jó erőben vagyok és ittam a nap melegét magamba. . . aztán Lacinak láza lett és felvették az ambulanciára, de már nem segíthettek rajta.

Nyár végi délután halt meg Berger Laci, amikor az alkony sugarai hosszú árnyékot vetettek és elkísérték a másvilágra.

Sírja ott van az erdőszélen az asai fogolytemetőben. Nem őrzi senki, senki sem vigyázza. Csak az erdő fái borítanak rá árnyat. Se kereszt, se sírkő, se felirat. . . Nem őrzi senki, semmi, csak az emlékezet. Nem védi – talán csak a kegyelet.

Ma is kísért a fájdalomtól megtört család keserves zokogása, amint szeretett gyermekük utolsó óráit ecseteltem.

Hol nyugszik Lacikám? Mindenütt asszonyom, ezer meg ezer Berger Laci nyugszik, hamaik szétszórva az Uralban.

A névtelen, arctalan holtak ezen írás lapjain kelnek most életre egy-egy pillanatra. Hangjuk nem hallatszik, nekem jutott a feladat, hogy nevükben tiltakozzam. Haldokló bajtársaim tekintetében ott volt a végakarattuk: Ne hallgass!

Az 1944. októberében, Kö-

Laci fiamnak, és gondolom, hogy odakint beszélgetés, hazaemlékezés közben biztosan szóba kerültek az édesanyák is. Ezért merem most levelemmel nyugalmát, örömét, pihenését megzavarni.

Kovács tanár úr volt az, aki, amikor Lacikám szomorú sorsa felől nála érdeklődtem, Magához utasított, mert amint említette, Ő is Magától tudta meg, hogy szegény Lacikám meghalt. Mi 1946 szeptemberében, egy hazatért fogolytól tudtuk meg a részünkre oly leírhatatlanul szomorú hírt. . . Velünk csupán a könyörtelen valót közölték, semmi többet. Ugye megérti, kedves Fiam, hogy többet szeretnék drága gyermekünkről, betegségről, haláláról megtudni. Hiszen még a hónapját sem tudom, mikor halt meg szegénykém.

Rengeteget szeretnék kérdezni. . . Csak arra kérem, azt írja meg mindenekelőtt, hogy meglátogatta-e Lacikát, amikor beteg volt, tulajdonképpen mi volt a baja? . . . Szíves üdvözléssel, Berger Adolfné, szül: Nemes Ilona.

Kolozsvár, 1948. június 8-án."

Berger Laci sorstársam volt Asában. Egy barakkban laktunk – a négyesben –, de ő az alsó priccsen, nem a poloskák miatt, mert azok ott is ugyanúgy nyüzsögtek, mint az emeleten, hanem a vízhányagja miatt, amely szüntelen hajtotta latri-

lozsvárt történeteket nem lehet megváltoztatni, de elfelejteni sem. Őrzi és vigyázza az egyéni és kollektív emlékezetet.

A lágerekben átéltek valósága meghaladta értelmünket, felfogóképességünknek határt szabott az itthoni tapasztalat. Semmit sem tudtunk arról a rendszerről, amelyben egymásra uszították az embereket, ahol az egyént feláldozhatták a közösség érdekében, ahol legyilkolhatták a költőt stilisztikai mássága miatt, halálra ítélve az emberi szellemet. Félelmetes rendszer, amelyben az ártatlan abszurd vádakat vállal magára, mert úgymond az Ügyet szolgálja. Mi, akik a háborús események kapcsán egyik napról a másikra a Gulág lágereibe kerültünk, értetlenül álltunk e világ kapujában.

Látjuk, volt idő Erdélyben, amikor a terror ezerszámra szedte áldozatait, amikor úgy tűnt a magyarságnak nincs kapaszkodója. Megérett az idő, hogy visszatekintsünk a történetekre és vigyázzunk, mert gyülekeznek a fellegek.

Ahol a marosvásárhelyi pogromra harangoztak, ott tudták, hogyan viselkednek áldozataikkal a farkasok. Nem adnak semmi haladékat az áldozatnak. . . Lesik az újabb alkalmat és gyülekeznek. . .

Nő, nő a farkasok árnyéka. . .

ERCSEY GYULA

Nagyenyed

A római katolikus egyház – Erdély '94

(Szerkesztett, rövidített szöveg)

Mivel a mai Románia területén húzódik a nyugati és keleti kereszténység határa, így ahhoz, hogy ebben a kérdéskörben valaki tisztán láthasson, s a mai helyzetet megérthesse, szükségeszerű a történelmi visszatekintés és a vallási-pszichológiai háttérelmézés. Ugyanakkor elkerülhetetlen az ortodox egyház bemutatása is, hogy felmérhessük: miként juthattunk el a mai helyzetig.

Az egyház a 11. századtól kezdve nyugat-európai mintára megszervezte az oktatási rendszert, a 13. századtól pedig már az erdélyi diákokat ott találjuk a leg-híresebb európai egyetemeken. Az ígéretes és bizonyos értelemben természetes fejlődés a 13. és 14. században vette azt a fordulatot, melynek hatására Erdély mai állapotát, mint potenciális tűzfészket jellemezhetjük.

A 13–14. századtól megkezdődik a vlachok beszívargása a Balkánról – akik a 18. századtól előszeretettel románoknak nevezik magukat, ezzel is a római eredetre utalva – őshazájukból, az Ochridi tó környékéről. Sajátos helyzet alakult ki: miközben a magyar lakosság abban a „privilegiumban” részesülhetett, hogy köteleességszerűen gyilkolathatta magát, mint országvédő és hazateremtő (neki volt csak joga katonáskodni), a legeltetéssel vándorló pásztornép a hegyi legelők védelmében békésen élt, s szaporodott. Ezt tetézte, hogy permanens betelepedés indult meg a Kárpátok keleti oldaláról, Moldovából és a Havasföldről is. Ennek kettős oka volt. Azokon a területeken, mivel európai értelemben nem létezett államiság, nem létezett törvény s jog, a népesség teljes mértékben ki volt szolgáltatva az uralkodó réteg önkényének. Ugyanakkor az erdélyi magyar földbirtokosok szívesen fogadták be a menekültként érkező olcsó, igénytelen munkaerőt. Nyugodtan nevezhetjük őket Európa első tömeges vendégmunkásainak. E kettős „bevándorlás” együttes hatásaként a pásztorkodó és menekült vlach lakosság a 18. századra lassan túlsúlyba került a többi népességhez képest.

Ez a vándor-pásztor nép azt a bizánci örökségét menekítette Erdélybe magával, amely zárt kultúrkörként különül el Nyu-

gat-Európától. A bizánci ortodox vallás magába olvasztotta az iráni *magas kultúra*, az iszlám fundamentalizmus számos elemét is. Következésképpen a kialakuló román népi lélek sajátos ortodox-bizánci látásmód hordozójaként Havasalföldön és Moldvában kívül rekedt az olyan nagy európai eszmeáramlatokon, mint pl. a reneszánsz, a reformáció vagy a polgári forradalmak. S ez az eszmeiség ma is él! A román fejedelemségeknek, de a mai köztársaságnak is nem csak kultúrája, hanem politikája is tipikusan ortodox (keleti). S mint ilyen, a személyi kultusz, a despotizmus, az állampolgári öntudathiány, a szélsőséges nacionalizmus és a xenofóbia hordozója.

Románia 1859-es megalakulása után is a török-orosz érdekszférában maradt, bár első királyukat a Hohenzoller házból hívták. A török-orosz félfedális eszmeiség az oka annak, hogy Romániában az európai latin keresztény hatás szinte alig észlelhető. Következésképpen Erdélyben, hiszen csak az első világháború vége óta tartozik Romániához, különleges helyzet alakult ki. Románia mindent – legyen az vallási, gazdasági, politikai érdek – alárendelt a nagyromán, homogén nemzetállam eszményének. Ezt szolgálja Erdély elrománosítása is. Ez igen pregnánsan látható a római egyházhoz való viszonyában is. Románia a nemzetközi szerződéseket is csak addig tartja, tartotta be, ha egyáltalán betartotta, amíg az a nemzetállam szempontjából volt hasznosítható. Pl. zsidók nem lehettek román állampolgárok, csak miután a nyugati hatalmak 1923-ban erre Romániát kényszerítették.

Az 1923. évi román alkotmány kimondja: „Romániában az ortodox egyház a nemzeti egyház, a görög katolikus egyház

pedig elsőbbséget élvez az összes többi felekezetekkel szemben."

Az ortodox papok nemcsak a szószerűen tartottak kisebbségellenes beszédeket, hanem a parlamentben is. Így pl. Kolozsvár ortodox metropolitája a következőket mondta: "... elérkezett a döntő idő, hogy cselekedjünk, hogy az erkölcstelenségnek idegen és kártékony fészkeit felszámoljuk!"

A II. világháború végén, Románia 1944 augusztusi kiugrása után, a román ortodox egyház Erdélyben erőteljes térítő tevékenységbe kezdett. Földet, hadimunka alól való felmentést, oroszországi fogolytáborokból való kiszabadítást ígért azoknak a magyaroknak, akik ortodox vallásra térnek át. Ez ellen Márton Áron római katolikus püspök nyilvánosan tiltakozott.

A totális kommunista hatalom megteremtése után, az 1948. évi tanügyi reform során közel ötezer oktatási intézményt államosítottak. Viszont továbbra is megmaradtak az ortodox szerzetesrendek és nővérek intézményei. Az ateizmus tehát csupán a kisebbségi egyházak irányába volt állampolitika Romániában.

Ebben az időben számos magyar papot az utcán raboltak el. Több magyar nemzetiségű papot ítéltek el, végeztek ki, ill. kínoztak halálra Románia hírhedt börtöneiben. Egy hosszú lista áll rendelkezésre.

Befelé forduló egyház lévén az ortodox egyház, a szocializmus éveiben tömegbefolyását egyrészt úgy őrizte meg, hogy elszigetelődött, nacionalista, sovinszta vonalat hirdetett meg, és az „igazi románoknál” nem tűrt meg semmilyen más vallást. Tehát akár csak a román kommunista politikai hatalom, az ortodox egyház is a nacionalizmus terjesztője volt, és miként egész története során kiszolgálta a hatalmat, sikerült pozícióit s vagyonát a szocializmus éveiben is megőrizni.

A totalitarista kommunista diktatúra időközben elorozta a nemromán egyházak, elsősorban a római katolikus egyház javainak és мүkincseinek jelentős részét, de így tett a protestáns egyházak javaival is. A 80-as években, a még meglévő egyházi мүkincseket felleltározták és „megőrzésre” Bukarestbe vit-

ték. Ugyancsak ebben az időszakban, egyetlen éjszaka alatt összegyűjtötték a magyar egyházközségek anyakönyveit. Pusztulni hagytak, vagy leromboltak számos műemlék-templomot.

Az 1989. évi „véres farsang”, azaz a hatalomátvételt szolgáló puccs után, a neokommunista államrendben az ortodox egyház újra biztosította magának hegemóniáját. Érdekei a demokratikus folyamatok késleltetését, a nyugati világ felé való nyitás megakadályozását igényelték. Hiszen, ha a demokrácia játékszabályai szerint a törvények szavatolták volna az egyházak egyenjogúságát, elveszítette volna diktatórikus hatalmát. Törvényszerű volt tehát, hogy az ortodox egyház igyekezett odahatni, hogy az 1992. évi választásokon, a Kárpátokon túli Romániában a lakosság többsége, a papok felhívására, a neokommunista vezetésre szavazzon. Ez pedig az ortodox egyház pozíciójának megerősödéséhez vezetett.

Az egyházakkal szembeni megkülönböztető politikát meggyőzően bizonyítja, hogy amíg az ortodox egyház jelentős támogatást kap például templomok építésére, és a többségben román görögkatolikus egyház az 1992. évi választások előtt vagyonát visszakapta, mindezekről a román hatalom a kisebbségi magyar és más egyházak esetében hallani sem akar.

A kultuszminisztérium államtitkárságának égisze alatt folyó tárgyalásokon lényegi kérdésekben az egyházi törvénytervezet tartalmáról nem sikerült megegyezni. Így például a hatalom visszautasította azt, hogy a törvénytervezetet olyan egyházi szakbizottság véleményezze, amelyben minden egyház képviselője jelen van.

Teoctis ortodox pátriárka a bukaresti megbeszélésen kijelentette, hogy két kérdésben nem lehet semmiféle engedelmény. Először a törvénynek tartalmaznia kell, hogy az ortodoxia nemzeti vallás. „Az ortodox vallás a nemzetvallás.” Ez ellen a katolikus, a protestáns egyházak mellett tiltakoztak a görög katolikus, az örmény ortodox, a neoprotestáns felekezetek is, ahol a hívek egy része az ortodox egyházból származik. Ezek rá-

mutattak arra, hogy például Lengyelországban a hívek több mint 98%-a katolikus és mégsem nyilvánították nemzetinek.

Mit is sérelmeznek Romániában, a készülő kultusztervezet előírásaiból a katolikus és más kisebbségi egyházak?

Először is azt, hogy a törvénytervezet olyan diszkriminatív megfogalmazást alkalmaz, miszerint „az ortodox egyház a nemzeti egyház”.

Ez értelemszerűen másodrendűvé sorolja a nemromán egyházakat. Továbbá, hogy az ortodox egyház hallani sem akar magyar felekezeti iskolák visszaadásáról, mert úgymond „ez hátrányos helyzetbe hozná Erdélyben a román gyermekeket”. A hatalom ugyancsak késlelteti a Bukarestbe elvitt egyházi мүkincsek visszaadását.

A kisebbségi egyházak azt is sérelmezik, hogy a különböző hitközségek parókiái mindössze 5 hektár földet kaptak vissza, a városi hitközségek pedig egyetlen hektárt sem, miközben egyes magánszemélyek 10 hektár szántóföldet igényelhetnek vissza.

Úgy tűnik, hogy a Vatikánt a decembert követő fejlemények egyáltalán nem érték váratlanul. Az első lehetséges pillanatban kinevezett püspökök személye arról tanúskodik, hogy a római katolikus egyház alaposan felmérte a helyzetet. S hogy lényegében intézmények egész sorát tervezte meg, és tartotta e terve-

ket készenlétben olyan időkre, amikor megvalósulásukra lehetőség nyílik.

Valami azonban sokakat meghökkentett.

Dr. Jakab Antalt, gyulafehérvári megyéspüspököt – saját kérésére, előrehaladott korára és megrendült egészségi állapotára való tekintettel – nyugdíjazták. Felmentették az egyházmegye kormányzása alól. Ez még talán rendben lett volna, hiszen az utódjául kinevezett Bálint Lajos személye biztosíték volt arra, hogy Márton Áron szellemi öröksége nem kerül ebek harmincadjára, dr. Jakubinyi György segédpüspök pedig mindenben segítette, kiegészítette őt az egyházmegye kormányzásában. A meghökkentő az volt, hogy miközben Róma imponáló nagvonalúsággal tekintett el más egyházfők nem is sokkal régebbi és mindenképpen túlzottnak látszó politikai kompromisszumai fölött, dr. Jakab Antal püspököt, akit a kommunista diktatúra kerék tizenkét évig tartott börtönben (börtönéveiből több mint két esztendőt olombányában töltött), aki rendíthetetlen hűséggel tartott ki Márton Áron püspök mellett – szinte észrevétlenül küldték nyugalomba. Hűségét még egy nyilvánosan elhangzó pápai elismeréssel se jutalmazták. Azok után, hogy Jakab püspök megmentette a fehérvári teológiát, szembe mert szállni a diktatúra által elrendelt numerus

clausussal, és a templomrombolási kísérletek ellen határozottan mert és tudott tiltakozni!

És mindeközben az ortodox papok a házszentelések alkalmából nyomást gyakorolnak híveikre, aláíratják velük, miszerint kérik azt, hogy az ortodox vallást nemzeti vallásnak fogadja el a törvény.

Ez a gyakorlat emlékeztet bennünket a totalitarista diktatúra ama eljárására, amikor a Szentszék felvetette, hogy a moldvai katolikus magyarok a

misét magyarul is hallgathassák, és akkor hatalmi sugallatra a janicsár papok rendőrökkel járták a csángók házait és kényszerítették őket, hogy írjanak alá olyan íveket, amelyekben tiltakoznak a magyar nyelvű istentisztelet ellen, mint a Románia belügyeibe való beavatkozás ellen. Aki nem írta alá, azt a rendőr elvitte és megverte. A helyzet azóta sem sokat javult.

Nyilvánvaló tehát, hogy a román nacionalista hatalommal egy követ fújó ortodox egyház

SEGESVÁR

tudatosan akadályozza egy olyan egyházi törvény megalkotását, amely szavatolhatná az összes felekezetek jogegyenlőségét, megteremthetné annak az anyagi, gazdasági feltételeit, hogy a kisebbségi egyházak a híveik lelki gondozásához, az oktatáshoz, azonosságuk megőrzéséhez szükséges feltételekkel rendelkezve hivatásukat maradtalanul elláthassák.

***

A csángó százvezrek századok óta kérnek magyar papokat, Róma – sajnos – e kérésüket nem hallgatta meg soha. Legutóbb a Szentatya budapesti látogatásakor 1000 moldovai csángó magyar kérte, hogy számukra magyarul tarthassák az istentiszteletet, de ezen a téren a mai napig sincs áttörés. Ma, 1994-ben még mindig azt terjesztik a moldovai papok, hogy a magyar nyelv az őrdög nyelve. Az is megtörtént nem is olyan régen, hogy amikor az egyik fiatal pap újmiséjén (primicia) magyarul szólt a jelenlevő magyar hívekhez, asszisztáló társa az oltárnál letépte magáról a miseruhát, ledobta a földre, és abbagyta az istentiszteletet.

Ezek persze szélsőséges esetek, de nem hunyhatunk szemet fölöttük. A közvélemény holmi körülhatárolatlan román nacionalista erőket és az erőszakkal elrománosított csángó papságot okolta-okolja ezért. Felületesen. A román (világi), nacionalista erők legfennebb támogatták-támogatják az effajta törekvéseket. A csángó papság nagy része pedig nem önindítatásból, hanem Róma akaratát közvetítő főpapjai utasítására követ el mindent, hogy az évszázadok óta Moldovában élő magyarok elfelejtsék anyanyelvüket. Jászvásár – Iasi – megyéspüspöke, vagy Bukarest nemrég beiktatott érseke gyűlölné talán szülei – ősei – anyanyelvét? Aligha. Dehát a Szentszék akarata és szándéka szerint kötelesek eljárni! A Szentszék pedig római katolikus román hívőket is akar: ha már Moldovában, vagy másfelé élő románok nem hajlandók elhagyni ősi hitüket, a görögkeleti vallást, akkor mondjanak le a Moldovában élő magyarok – anyanyelvükről.

Ugyancsak mély megdöbbenést váltott ki – nemcsak vallási, hanem tudományos körökben is – az a nemrégiben kiadott pápai bulla, amelyben a Nagyváradi Püspökség határait az ország jelenlegi határaihoz igazította.

Vezető egyházi személyiségek kifejtették a Vatikánban, hogy a jelenlegi helyzetben nem tartják alkalmasnak az egyházmegyék kettéosztását. Azt is hangoztatták, az Ad Limina látogatáson, hogy az Erdélyi Érsekséget emelje a Szentatya metropolita érsekséggé, s így legyen Gyulafehérvár fennhatósága alatt Várad, Szatmár, Temesvár is.

A Vatikán arra törekszik, hogy az állammal, mint hatalmi szervezettel jó viszonyt építhessen ki. Ez jelenti számára a megmaradást. Ami elvész, azt természetes veszteséggént könyveli el. Legyen az egy népcsoport, vagy néhány intézmény, épület. Politikája sokban hasonlít az elmúlt rendszer internacionalizmusára. Félő, hogy a katolikus internacionalizmus süllyesztőjében népek, katolikus hívek tűnnek el.

Az intoleráns ortodox román egyházpolitika ellenére Erdélyben, a sokszázados ökomenikus szellem tovább él, sőt gazdagodik.

Összegezve elmondhatjuk, hogy az erdélyi magyar katolikus és más keresztény egyházak hordozzák továbbra is Romániában a tolerancia európai szellemét.

Erdély csak az első világháború után került az akkor igen fiatal, még alig 60 éves Romániához. Akkor, amikor – nagyon-nagyon finoman fogalmazva – egyes nagyhatalmak rövidlátása feldarabolta Magyarországot, s a Kárpát-medencében mesterségesen létrehozott 3 államot, Csehszlovákiát, Jugoszláviát, Romániát. Csehszlovákia azóta megszűnt létezni. . .

Hogy Jugoszláviában mi zajlik, gondolom senkinek sem kell bemutatni. Az ottani viszályért, tömeggyilkosságokért, borzalmakért egyrészt az egykori nagyhatalmak, másrészt a mostaniak a felelősek. A harmadik ilyen ország Románia, aminek – ha nem változtat gyökeresen belpolitikáján és valláspolitikáján is – szétbomlása programozottnak vehető. Hogy ez mikor következik be, az egyelőre nem tudható, mint ahogy senki nem sejtette

előre a Szovjetunió robbanásszerű összeomlását. Romániában a belső feszültségek olyan nagyok, hogy léte bármikor olyan katasztrófába fordulhat, amelynek borzalmait sokszorosan felülmúlhatják a Jugoszláv eseményeket. Erre az eshetőségre Európának, a közös Európának fel kell készülnie! Ne-hogy olyan készületlenül találja felelős vezetőit, mint a Szovjetunió esetében.

Az etnikai tisztogatás nemcsak tarkolóvással, hanem más módszerekkel történhet és történik. Bizonyíték erre, hogy az 1945-ben Romániába visszatért több mint 400 ezer zsidóból már csak mintegy 7 ezer maradt, gyakorlatilag ma Románia „Judenrein”. A mintegy 900 ezer százból, akik 700 év alatt egy csodálatos kultúrát építettek fel, akik 1945-ben az országban éltek, ma már csak néhány tízezer tengeti életét. A hivatalos román propaganda hisztérikusan cáfolni igyekszik és mindent felhasznál arra, hogy leplezze, hogy Romániában igenis etnikai tisztogatás folyik. Gyilkolni nemcsak a testet lehet, hanem a lelket.

A következő kiszemelt népcsoport a magyar, mindegy hogy milyen vallású, akár katolikus, akár protestáns.

(Elhangzott Bemben, az Institut GLAUBE IN DER 2. WELT éves közgyűlésén.)

ATZÉL FERENC

Báró Atzél Ede emlékezete

E pár sorban báró Atzél Edére emlékezünk, és mindazokra, akik próbálták átmenteni a magyarságot és mertek álmodni arról – és tenni is érte – hogy talán sikerül.

Magyarország jövője szempontjából *végzetes* hiba volt – bár Sztálin kiszámíthatatlanságát is bele kell kalkulálni – 1941. június 23-án figyelmen kívül hagyni Molotov intését: a Szovjetuniónak sem követelése, sem támadó szándéka nincs Magyarországgal szemben, és nincs észrevétele erdélyi revíziós törekvéseivel kapcsolatban.

1944. október 9-11 közötti moszkvai tárgyalásán Eden és Churchill tudomásul kellett vevie az új szovjet európaképet, hogy a sikeres előrenyomulást *tartós jelenlétté* akarja változtatni Közép- és Kelet-Európában. Benes pedig abba az irányba befolyásolta Sztálint, hogy Magyarországot példásan meg kell büntetni, és egész Erdélyt a románoknak kell adni.

Magyarország és a magyar nemzetrészek sorsa tehát 1941. június 24-én dőlt el, amikor megszakította a diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval.

Másik *végzetes* hiba – Ady után *szabadon* – hogy mi mindig, mindénről lekésünk. Románia már 1944 áprilisában elfogadta: Moszkvával kell tárgyalnia a fegyverszüneti feltételekről. Horthy csak szeptemberben törődött bele ebbe.

Végzetes, mert Románia augusztus 23-án, két nappal megelőzve De Gaulle párizsi bevonulását, kiugrott a háborúból.

Ma is vitatják: helyes volt-e magyar részről kiadni a paran-

csot Dél-Erdély visszafoglalására?

Innen menekült báró Atzél Ede a második bécsi döntést követően a magyarokat törvényen kívül helyező román politika elől Észak-Erdélybe, s lett a Magyar Nemzeti Ellenállási Mozgalom egyik vezetője. Szándéka: kitörni a ostromgyűrűből; elkerülni, hogy az eljövendő béketárgyalásokon a magyarságot kollektív bűnösként kezeljék, s azt mérjék rá – a kisanthant szándéka szerint – mint a németekre: a kitelepítést.

Szeptember 13-án Tordánál a lehetetlenre vállalkoztak: feltartóztatni a *karasznaja armiját*. A helyszínen Atzél Ede felismerte ennek lehetetlenségét – a három hétig tartó állóháború ellenére –, és megdöbbsentette a következőkénny: a város magyar férfilakosainak kiirtása és deportálása.

Az erdélyiek kétségbeesve kérték, követelték – a helyzetfelismerésben mindig előtte jártak az anyaországnak – sürgősen lépjenek ki a háborúból.

Atzél Ede szeptember 20-án, bírva a Kiugrási Iroda támogatását társaival kalandos úton elindult Moszkvába, hogy megtudakolja: milyen jövőt szánnak Magyarországnak, s hogy tájékoztasson: Horthy fegyverszünetet kíván kötni.

Montgomery John Flournoy, egykori budapesti amerikai követ Magyarországot „vonakodó csatlósnak” nevezte, azaz, hogy 1920-ban kényszerítették, s revíziós törekvéseihez Németországtól várható támogatást. A világnak azonban nem „vonakodó”, hanem egy „utolsó csatlósra”-ra volt szüksége, nem ellenálló nemzetre és magányos hősökre, hanem egy „bűnös nemzet”-re.

Magányos hős volt Atzél Ede is. A mások szemében kalandorságnak nevezett vakmerősége az egykori végvári védőkhöz hasonlatos. Erdélyi volt és arisz-

tokrata, ami azt jelenti, hogy demokrata, jó gazda és toleráns. Életét szigorú becsületkódex szabályozta, az, hogy a hazáért mindent oda kell adni: pénzt, fegyvert, életet.

Horthynak azonban nem sikerült, ami a fiatal román királynak, a szembefordulás a hitleri Németországgal, s a román hadsereg október 6-án megkezdte hadműveleteit Magyarországon. (Igaz, szovjet kötelékben, amiről történései majd elleledkeztek, értelmisége meg úgy tudja, Románia megnyerte a háborút.) November 17-én Budapest ostromába kapcsolódtak be.

Atzél Ede, mint a fegyveres ellenállás egyik vezetője, egyidőben, hogy a kolozsvári 24-es felderítők tiszti és legénységi állománya a Dunántúlon úgy határozott: nem folytatja a háborút, 1944. december 3-án fontos küldetéssel érkezett a szovjet katonai parancsnokságra Gödöllőre.

Valakinek azonban úgy volt kívánatos, hogy ne Teleki Pálra, Bajcsy-Zsilinszkyre és Atzél Edére emlékezzen a világ, ha a magyarság háborús szerepléséről volt szó. Megpróbáltatásainak sora sem ért véget: elrendelték a 17-70. közötti személyek katonakötelezettségét, a zsidók gettóba zárását, Erdélyben a Maniu-gárdisták, Délvidéken Titó partizánjai bosszúhadjárata következett.

Az élet rendje, hogy Antigone eltemesse szerettét, az emberek gyászolják családtagjaikat és sírjukra virággal küldjenek üzenetet. Atzél Edét hiába kereste családja. 1945-ben eltűntnek nyilvánították. A Wallenberg-rejtély után az Atzél-rejtély is megoldásra vár.

Addig is, amíg feltárulnak az NKVD levéltárainak titkai a nemzet kötelessége, hogy hőseinek emlékét méltóan ápolja.

(A szerk.)

A templom azé, aki építette

Az Úrnak 1994. esztendejében, épp azon a szeptember 25-én, mikor Szárazajtán a román önkéntesek által lefejezett, kivégzett 13 ártatlan magyar ember és asszony szörnű halálának ötvenedik évfordulóját siratták, Csíkszeredában nagy hűhóval román ortodox püspökséget avattak-szenteltek. Ott, ahol az erőltetett román betelepítések évtizedei után is néhány ezer román ember él. Óhatatlanul el kell gondolkodnunk azon – ha egyáltalán lehet logikát és igazságot találnunk Románia politikájában –, hogy a moldvai csángó magyarok számára szigorúan tilos magyar papot küldeni. Am az ortodox román egyház mindig az állampolitika megvadító kiszolgálója volt, akár a román történettudomány. Néhány szót tehát az egykori templomokról.

Egy alkalommal arra lettem figyelmes – 1941-ben – apám és anyám beszélgetésekor, hogy a híres Panitot emlegetik. A Marosvásárhely melletti kis falu hírnevét igencsak öregbitették a népszerű vidéki EMGE (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület) rendezvényei. Itt mutatták be a vidéki gazdák tenyészállataikat, terményeiket, itt vetélkedtek ifjaik a sportban, játékokban.

Hát azon a régi délelőttön ennek a falunak a küldöttsége járt apámnál, 1941-ben. Ő volt akkor a megye és a szabad királyi város főispánja. Hát a panitiak annak az ortodox román templomnak a lebontására kértek engedélyt, illendően, amelyet nem sokkal azelőtt a román királyság parancsára épített a falu, a saját költségén és munkájával.

Valamikor a trianoni erőszakos döntés után a román parlament hozott egy törvényt, melynek értelmében ha egy településen öt román ember élt, akkor ezek kérésére ortodox templomot kellett építeni. Mi történt Paniton a harmincas években? Más magyar falvakban is hasonló volt a képlet. Paniton, nyilván, volt két román csendőr, továbbá egy román tanító és román jegyző. Már csak hozni kellett Bándról egy jó pénzért áttérített cigányt, az már öt lélek. Jöhetett a templom. Hamarosan megépítették a község lakosságával a falu közepébe, azt fölszentelték

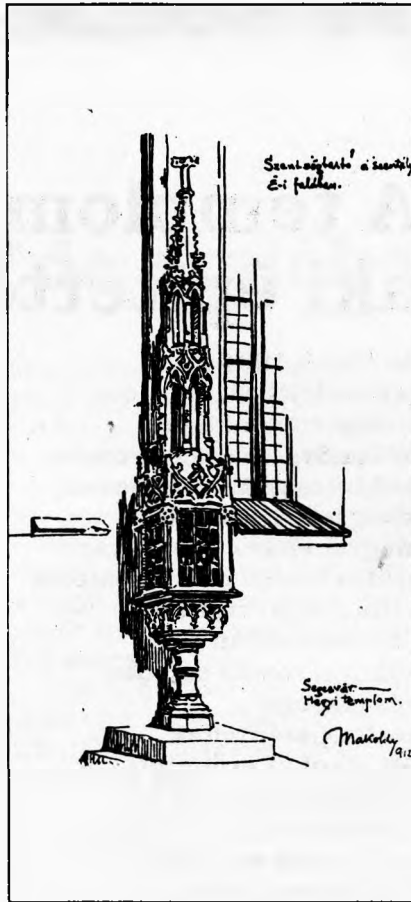
nagyszakállú pópák sietős keresztányásokkal.

Paniton és más, hasonló sorsra jutott erdélyi magyar falvakban a lakosság nem az Isten házáat, más emberek templomát tisztelte a maga építette szent otthonban, nem is tehette azt. Gátolta ebben meggyalázott nemzeti önérzete, valamint kicsúfolt állampolgársági minősége. Az erdélyi magyarság a vallási türelmet, más hit tisztelét már kisgyermek korában megtanulta a szülői háznál. A lakosságot mélyen sértette és megalázta az a gátlástalan pimaszság, amivel az új román uralom bánt vele. A nép ahányszor ezekre a templomokra tekintett, újból éreznie kellett a kiszolgáltatottság és a félelem béklyóit.

Nos, azon a nyáron, 1941-ben aligha ült össze a paniti ortodox egyházmegye tanácskozássra Észak-Erdély kérdésében, elszelleltek mind az öten. . .

A munka és az ünnepelni való annyira fölgyúlt, hogy az emberek igen elfoglaltak voltak. Futott a hír: *Jönnek a honvédek!*

Egy idő után emlegetni kezdtek, hogy a román templom dolgát is dülőre kéne vinni. Ahogy apám mondta, annyira természetesnek látták az ajánlott megoldást, hogy a hatósági kért is csak a formáság kedvéért vállalták. Mikor a főispántól azt hallották, hogy ebben a kérdésben csak maga a belügyminiszter adhat engedélyt, azt is úgy

magyarázták, hogy hát világos, paniti dologban nem is adhatják lejjebb!

Ám a Budapestről érkezett válasz hideg zuhanyként hatott: a miniszter, *Keresztes-Fischer Ferenc* azt válaszolta, sajnálja és megérti a kérelmezőket, de kívánságukat nem teljesítheti. A felszentelt román templom lebontását a románok megboszszulnák a dél-erdélyi magyarokon, akik a kezükön maradtak.

A megdöbben paniti küldöttség szótlanul szekerezett hazafelé. Az úton nem sokat beszélgettek, erről hiába faggatták őket a csendőrségen, sziguranacán a háború után ismét a románok. A megoldás úgy gurult eléjük, akár érett dió a héjából: Azt a templomot ők építették, a sajátjukból, tehát az övék. És az ember, ha van valamije, abból ő parancsol. Hát ki-ki hazaviszi, ami az övé. Mindenki tudja, mennyi pénze van a román templomban, milyen dologit vitt belé, ajtót, ablakot. Kőműves, ács, asztalos, mind a faluból került ki, mindenki tudja, mennyi téglát s egyebet vitt kényszerítve az építkezéshez.

De hát így nehéz elosztani,

ezért a templomot el kell bontani, hogy a maga tulajdonát mindenki hazavihesse!

Egy hónap sem telt el belé, apámnak jelentették, hogy Paniton nincs már templom, egy éjjel széthordta a falu népe. A kérdőre vont jegyző, a gyermekkori barát, szabadkozva felelte, hogy ő éjjel aludni szokott, s nem román templomot őrizni.

Jó három évtized múlva mesélte el nekem ez a jegyző, *Csommoss Pali* bácsi azt az estét. A falubíró kopogtatott nála, üldögéltek, beszélgettek. Búcsúzásakor különös hangsúllyal mondta a bíró, hogy *aztán jó mélyen aludjék éjszaka a jegyző úr, s még megismételte: jó mélyen.*

Mert este megelevenedett a falu, olyan nyüzsgés támadt, hogy még a hold is elcsodálkozott azon. Fogatok tódultak az ortodox templom köré, de volt ott talicska, minden, amivel szállítani lehetett. És ott volt mindenki, aki vinni tudott bár egy téglát, cserepet, amit a magáéból odavitt egykor. Rendben, a falu mesterembereinek irányítása mellett folyt a bontás. Az asszonyok kezében ott volt a lista, hogy ki mit vihet el, amit adott és ami az övé.

És ki lehet mondani egyenesen, hogy eszmei célja is volt ennek a bontásnak: az idegen, ellenséges elemet kellett kivetni a magyar falu ősi testéből.

MIKÓ ISTVÁN

Moldova, vágyaink országa!

Merre tartunk mi, moldovaiai? Mi lesz elkerülhetetlen számunkra a jövőben?

A történelem a status quo változásának története. A nagyhatalmi politika évtizedek óta megpróbálja befegyasztni a történelmi mozgásokat, közben hibás döntéssel maga építi be azokat a rugókat, melyek a mozgást elkerülhetetlenné teszik. A mozgások aztán nagy kataklizmák, véres, esetleg vértelen, fegyveres vagy gazdasági robbanás nyomán elkerülhetlenné válnak. És szététesik az örökkévalónak szánt mű!

A legyőzhetetlennek kikiáltott „szocialista tábor” gyors szétbomlása, a világ egyhatodán megdönthetetlennek hitt szovjet birodalom összeomlása, az évezredes álmoként „megvalósult” délszláv konglomerátum szétesése, az első világháború után a demokrácia bástyájának kikiáltott Csehszlovákia kettéválása után, a már látható nyugat-európai repedések (baszkok függetlenségi törekvései stb.), mind azt bizonyítják, hogy az 1920- és 1940-ben bebetonozott európai status quo végleg felbomlik.

Felvetődik a kérdés, mi lesz Romániával, mely az első világháborút követő békediktátumok szüleménye, mint az azóta széthullott kortársai – megvalósítható-e Nagyrománia?

Románia, 1923-as alkotmányában és azóta is minden – még a kommunista „alkotmányokban” is Ceausescuval bezáróan, de a mostani alapokmányban is egységes román nemzetállamnak deklarálta magát. Ezáltal ma is azt vallja és hirdeti, hogy minden terület, ahol románok élnek, vagy ahová évszázadok során románok költöztek, függetlenül a román lakosság számarányától, ősi román föld, Nagyrománia szent földje, mint az ősi dák birodalom jogutódja.

Hasonlóan gondolkodhatnak más népek is a térségben – talán megalapozottabb történelmi jog szerint – ahol nyelvtestvéreik élnek (pl. Oroszország, Ukrajna, Bulgária, Magyarország, Görögország, Albánia, Törökország stb.) s azt leendő „Nagy” és természetesen „homogén” országuk részének tekintetik. Tragikus példa erre a „Nagyszerbia” álma, mely sokszázezer ember, köztük szerb tízezrek életébe került már eddig s bebizonyosodott, hogy a XX. század végén megvalósíthatatlan. Bebizonyosodott az is, hogy illúzió a „homogén” nemzeti állam”, melyet Romániában Ceausescu hirdetett meg nyíltan és hirdettek ma is követői, mint C. Vadim Tudor, Gh. Funar és szélsőnationalista pártjaik és azt hiszik, hogy ezt megoldják etnikai tisztogatással (szervezett pogromokkal, erőszakos asszimilációval kombinált etnikai elnyomás révén, menekülésre kényszerítő intézkedésekkel stb.). A történelem nem ismer „homogén nemzetállamot”, nem teszi lehetővé ilyen kialakítását különösen a jelenkorban, amikor a sokszínűség éppen előnye egy országnak és a legfejlettebb európai országokban igyekeznek ápolni és konzerválni az államon belüli „színfoltokat”, a kultúrák sokszínűségét. S ezt teszik nem humanitárius okokból, hanem gazdasági és politikai érdekből. Az egyesült Európába nem uniformizált és homogenizált, belső feszültségekkel terhelt országokra van szükség. Az ilyen országok sokáig kopogtathatnak eredménytelenül az Egyesült Európa kapuján. Sajnos az elvakult nacionalistákat csak önmaguk és hatalmi érdekeik érdeklik és nem is kívánnak kopogtatni.

Nézzük meg őszintén önmagunkat, kik vagyunk mi valójában románok? Jól tudjuk és minden gondolkozó

román felismeri, hogy nemcsak a nagyszámú nemzetiiség léte jelent megoldhatatlan problémát a román jövő szempontjából, de maga a román nép sem egységes. A minden románul beszélőt közös határok közé terelgetők egy hamis eszményt kergetnek, csak magukba néznek és úgy tesznek, mint Hitler, aki minden németajkú egy országba, illetve birodalomba kívánt egyesíteni. Tudjuk hova vezetett és milyen tragédiát okozott Németország számára.

Közismert, hogy egy svájci németnek, kevés köze van egy poroszhoz – ha tökéletesen értik is egymás beszédét – egy francia-nyelvű belgának a svájci franciához. Eszükbe sem jut, hogy egy országba kívánják terelgetni magukat és mindegyik becsüli a másikat, elismerve annak értékét. A sokszínűség, a történelmi hagyományok sokfélesége minden nemzetben belül külön és jövő fejlődésének alapja.

A történelem folyamán kialakult „román” nemzet sem egységesebb, mint a német vagy francia. Még nyelvben sem olyan egységes, ahogy ezt az „egységes nemzetállam” (stat national unitar) hirdetői elképzelik és hazudják. Neves román nyelvtudósok nagyon is megkülönböztetik az északi, erdélyi és balkáni román nyelvárásokat és értékeli és a legközelebbinek ismerik el a macedo-románokat, megleno-románokat, istro-románokat. Mindnek van kultúrája, irodalma – de célzatosan elhallgatták még létezésüket is, mert nem volt beilleszthető az „egységes román nemzet” képbe.

De a mai Románia területén élő románok sem egységesek. Sem történelmi hagyományaik, sem vallási-lelki kultúrájuk, de még nyelvük szempontjából sem annyira „homogénok”, ahogy ezt hivatalosan meghirdetik.

A mai Románia területén, leegyszerűsítve, három alaptípus különböztethető meg:

A legkarakteresebb a moldvai, ahogy emlegetni szokták: a szlávosan hömpölygő epikájú lélek, sajátos lágy-ságaival. Az irodalom és művészet számtalan gyönyörű példával bizonyítja ezt. Népművészetünk, népköltészetünk, építkezéseink, de államalkotói képességünk is jóval fejlettebb és jellegzetesebb, mint a balkáni régióhoz közeli románoké.

Mert egészen mások a déli (havasföldi és olténiai) románok, akik a balkánhoz hasonultak és nagyszámú cigányság keveredésével megáldott, ezért gyors, ügyeskedő, kereskedő és nagyon uralkodni vágyó tömeget képviselnek. Ravaszabbak és könnyedebbek és a szó értéke jóval kisebb, mint nálunk. A bizantin gondolkodás annyira vérükbe ivódott, hogy gátlástalanul forgatják véleményüket érdekeik szerint. A nagy Caragiale jellemezte őket a leghitelesebben. Ezek voltak mindig a leghazafibb hazafiak, a legnemzetibb nemzetiek, az ún. „nemzeti hazafiak”.

Harmadik típus az erdélyi románság, akiket 800 éven át a magyar és szász közelség, kulturális hatások befolyásoltak, alakítottak. Kultúrája leginkább nyugatos, vallásilag is átmenet az ortodoxia és a nyugati kereszténység között. Latinos kultúrája formálta ki nemzetudatát, mely aztán alapja lett az „összromán” nemzetudatnak, anélkül azonban, hogy az európai kereszténység és szellem értékeit, viszonyulási rendszerét elfogadta, megemésztette volna. A keleti és nyugati kereszténység – e két meghatározó erejű és értékű kultúrkör határvidéke éppen Erdély, de az erdélyi románság

éppen a déltek állandó nyomására, egyre jobban hasonul annak szemléleti rendszeréhez.

Tehát ezt az egymástól lényegesen különböző és történelmi múlttal rendelkező elemet fécelték össze Nagyromániában. A „nagyság” tudat málló erő, új feladatok és törekvések táplálója. Így alakult ki egy hamis és hosszú távon káros és veszélyes nemzettudat, mely látszólag csak bekebelezett kisebbségekre káros, de valójában többszörösen káros és veszélyes számunkra is. Mert a megnövesztett állam vezetőrétege a történelmünkben politikai eszközt faragott és legfőbb célja a homogenizálás lett s ezt egy keményen központosított államszervezet létrehozásával tudta érvényesíteni. Ez a centrum pedig a déltek kezén volt és így a döntéshozókat kapartintották kezükbe és maguk alá taposták úgy a moldvai, mint az erdélyi románságot. Ez a folyamat már Cuza fejedelem erőszakos eltávolítása után elkezdődött és nyomon követhető mind a mai napig.

Ritkán emlegetik, de tudnunk kell és fel kell ismernünk nekünk moldovalaknak, hogy a Moldvai és Valahiai fejedelemségek egyesülése nem volt egyértelmű és zavartalan folyamat. És nemcsak azért, – ahogy centrista történészek állítják – mert orosz érdekeket sértett volna. Nem. Jelentős moldovai szellemek – mint pl. Asachi – kultúránk egyik apostola – határozottan elleneztek. Ennek adott hangot egy másik nagy moldovai szellem Ion Creanga, néhány évvel később, amikor megírta a Mos Ion Roata si unirea című elbeszélését s ezt bizonyítják azok a küzdelmek, melyeket moldovai politikusaink és tudósaink folytattak a múlt század második felétől, miután észrevették sorozatos mellőzésüket a román politikai és szellemi életben. Elsorvadt az egykor virágzó moldovai kultúra, mely lépést tartott Európával (hiszen itt volt az első főiskola az Academia Mihaleana, európai hírű professzorokkal). De minden a provinciálizmusba szürkült a bukaresti dominanciája után és csak azok tudtak fejlődni, előre jutni, akik otthagyták szülőföldjüket s Bukarestbe költöztek. De ott is a mellőzöttek kategóriájába kerülve küszködtek. De nemcsak szellemi téren vált provinciálissá Moldova, hanem gazdasági téren is. Gazdasági ereje, potenciálja kihasználatlanul maradt, vagy a déltek gyarapodását segítette elő, valójában gyarmati szerepre volt kárhóztatva. Ha moldovai fellépett szülőföldje érdekében, hamar megkapta a szeparatista (separatist) jelzést, ahogy ezt már az egyesülés ellenzőire – politikusok, moldvai főpapok (Nicolae Istrati, Asachi si membri ai clerului moldovean) – rámondták. Ahogy Iorga is megállapította; az áldozatot a kisebbik ország hozta meg, aki ezáltal sok előnyt veszített. (. . . Jertia era mai mare pentru tara cea mai mica, cara prin aceasta pierdea si mai multe avantagii.)

Külön tanulmányt érdemel és vaskos kötetet tenne ki, annak felmérése, hogy mit veszített Moldova és lakossága az Egyesülés óta és az „egységes román nemzetállam” gyakorlata következtében és mit veszít ma is nap mint nap. Ennek feltárásakor azonban szakítani kell azzal a hamis nemzettudattal, melyet több mint másfél évszázada alakítottak ki és táplálnak ma is, mely szükségesnek tartja az állandó belső és külső ellenségképfaragást, a nemzetféltést, melyet egyes politikusok a maguk privilégiumaként kezelve, tömegbázis teremtésre használtak fel, s ha dilettáns és korrumpált tevékenységük miatt gazdasági és társadalmi területen válsághelyzet áll elő, bedobják, mint veszélyforrást a nemzetségek, s azok kirablása révén igekeznek levezetni a fe-

szültségeket. Ennek a mindegyre alkalmazott gyakorlatnak a következményeként vándoroltak ki az első és második világháború után a szászok, zsidók és magyarok százezrei és tették rá kezüket vagyonukra. Erre alapozva léptek most már sikeresen, kormányzati szintre jutva a nacionalisták, A Funar-féle PUNR és a C. Vadim Tudorféle Nagyrománia Párt vezetői.

Említté vált most a XX. század végén Románia, Európa egyik legnehezebben kezelhető beteg országává, ahol naponta előfordulhatnak sztrájkok, előbb zsidó, magyar, majd cigányellenes pogromok, országos méretű csalások, sikkasztások, (l. caritas-botrány) s egy olyan látszatdemokrácia, melyben az egykori Ceausescu-rendszert kiszolgáló nomenklatura utódpartjai, a legszükségesebb magyarellenes és antiszemita alapon szerveződött pártokkal fonódnak össze és gyakorolják a kormányzást.

A román nép megosztottságára jellemző és az érdeellentétek erősödését mutatja a román parlament utolsó ülésén vitatott kérdés. Ekkor egyes képviselők javasolták, hogy az ortodox egyház adja vissza azt az 1200 templomot és a jónéhány ezer hektár földet, melytől az 1948-as kényszerbeolvasztáskor a görög katolikus egyházat megfosztották. Követelték, hogy ezt törvényileg is szentesítsék visszaállítva ezáltal a görög katolikus, ugyancsak román egyház több évszázados jogait. Erre Teoctist román ortodox pátriárka a következőket üzentte: „A dolgok bármilyen erőltetése új Bosznia-Hercegovina kialakulását eredményezheti Erdély szívében.”

Nemcsak megdöbbentő, hanem elgondolkoztató ez az üzenet minden román számára és tanulságos nekünk moldovalaknak is. Hiszen ez egyenes következménye annak a centralista gondolkodásnak, melyet a déltek mindig is képviseltek s mely már két diktatúrát eredményezett a román történelemben: Antonescut és Ceausescut. Túl sok ez egy évszázadban.

Mert ha a román ortodox keresztények vezetője így viszonyul a döntő többségében román nemzetiségű görög katolikus testvéreikhez, hogyan várható el, hogy a mai államvezetés, mely még mindig a diktatúra szellemét és eszközeit alkalmazza, elfogadjon minket moldovalakokat egyenlő partnerként, meghagyva nehezen megszerzett függetlenségünket. Az ő felfogásuk szerint minden autonómia, önállóság románellenes és a polgárháború forrása.

Pedig a központosított, a déltek uralmát fenntartó „egységes román nemzetállam” koncepciója zsákutca. Csak az állami decentralizáció, a románság egyes részelt értékeivel megmentő, a feszültségforrásoktól mentes, önállóságukban együttműködő országrészek együttese juthat be Európába. Ha a bukaresti vezetés ezt nem érti meg és kemény központosított politikát követ – amilyenre megint készül – Románia nagyon sokára juthat be az európai népek családjába, elszigetelődik és állandó belső válsággal küszködve a harmadik világ hasonló összetételű és törekvését diktatúráinak színvonalára, a nyomorba süllyed.

A jelenben uralmat gyakorló **kormányzatot mintha ez nem érdekelné, inkább a szélső jobb felé nyit és szalonképessé kívánja tenni a legnacionalistább, sovínisztább pártokat, csak hogy parlamenti többségét biztosítsa. Ennek következménye egy szélsőjobb parlamenti diktatúra lesz, egy olyan látszatdemokrácia, mely parlamenti segédlettel biztosítja uralmát Románia lakossága fölött. Ez olyan hatalmi struktúra, mely a ceausizmus alapján áll. Ceausescu nélkül, de annak ún. nemzeti célkitűzését hajtja végre: Az egységes, homogén román nemzetállam megteremtését. A PUNR, programjában a történelmi román nemzeti egység megteremtése fogalmazódott meg. A Partidul Romania Mare pedig nyíltan meghirdette a Nagyrománia újratemetésének programját, mely egyértelműen a Moldovai Köztársaság bekebelezését célozza. Hazug félrevezetés tehát a román kormány legutóbbi nyilatkozata, mely cáfolja, hogy Románia részéről fenyegetés érne a Moldovai Köztársaság függetlenségét és területi integritását, sőt orosz fenyegetettséget emleget, azt a vádat, hogy a FÁK veszélyezteti Moldova függetlenségét. De a FÁK olyan szövetségi államrendszer, mely elismerte minden tagország szuverenitását, önálló államiságát, míg a centralizált román államrendszer nemcsak tartomá-

nyok, még megyék önállóságáról sem akar hallani, elutasítja az autonómia minden formáját és az államigazgatást csak a központi szervek által kinevezett tisztviselőkkel gyakorolja. Minden helyi kezdeményezést meggátol és törvénytelennek minősít, ami nem kapta meg a központi jóváhagyást. A Moldovai Köztársaság nem illeszthető be ebbe az államszerkezetbe, csak erőszakkal kapcsolható be, ahogy ez az első és második világháború alatt román katonai megszállás formájában történt.

Mi moldovaiak soha nem akarunk ismét a korrupció és kizárólagos hatalomra törő déliek uralma alá kerülni. Még jól emlékezünk az első világháború utáni évekre, a nyakunkra ültetett állami hivatalnokok uralmára, jól emlékszünk az 1940-ben elkövetett pogromokra, amikor zsidó, ukrán, orosz, cigány és még román lakosok tömegét gyilkolták le és rabolták ki a Bukarestből irányított csendőrök és német cinkosaik. Jól emlékszünk a megszállt Besszarábiában és Dnyeszteren túli tereületeken elkövetett gaztettekre, a haláltáborokra, a tömeges túszszedésre, gyilkosságokra és jól emlékszünk arra is, amikor a visszavonuló román hadsereg minden mozdítható értéket, a vasúti sínekkel bezáróan, összeszabolt és elvitt arról az országrészről, melyet Nagyrománia részének tekintett. Jól emlékszünk azokra a Bukarestből irányított nagyvállalkozásokra, részvénytársaságokra, melyek rabszolgaként dolgoztatták az itt élő román és más nemzetiségű lakosságot.

Nem véletlenül alakult ki tehát és fogalmazódott meg bennünk az a gondolat, hogy igenis, akarjuk Moldova egységét, de nem a jelenben hatalmi szerkezettel és alkotmánnyal rendelkező Románia keretében, hanem a Moldovai Köztársaság és az egykori Moldova-tartomány egyesülése révén. Ezt a gondolatot valljuk magunknak mi moldovai románok, a moldován politikusok nagy része (a Bukarest által fizetett ügynökök kivételével), e mellett a gondolat mellett döntött a moldovai nép a legutóbbi választásokon, de nemcsak nálunk, a Moldovai Köztársaságban gondolkodnak így, hanem az Egyesült Államokban működő Moldován Szövetség vezetői is. Ez a kérdés szüntelenül napirenden van. Nemrég jelent meg Kisinyovban a Patria Tanara című havilap, mintegy 300.000 példányban, mely – amint főszerkesztője Nicolae Rosca írta –, Nagy Moldova eszméjét fogja szolgálni. Amint kifejtette – mintegy válaszul a román hivatalosság félrevezető vádjára – ennek a gondolatnak semmi köze a sztálini koncepcióhoz. S ezt nem kell különösen bizonygatni egyetlen románnak sem, hiszen mindenki tudja, hogy Dragos Vodától és I. Bogdántól és a Musatinektől (de la I. Bogdan si musatini) egészen Cuzáig, vagyis a XIV. századtól 1859-ig Moldova Önálló államisággal rendelkező szuverén fejedelemség volt, független hadsereggel és kincstárral, önálló pénzzel és kormányzattal. Az egész terület a Kárpátoktól a Dnyeszterig és délen a Milcov folyóig terjedt, csak 1812-től választották le a Prut folyó és a Dnyeszter közötti területet.

Mi moldovaiak tudjuk, hogy évszázadokon át nem Munténia, Olténia és még Bukarest sem volt a román kultúra igazi központja, hanem Jászvásár. Nálunk vannak a világörökség részét képező legértékesebb emlékek és Moldova adott számos olyan fejedelmet, akit a kereszténység védelmezőjeként tartanak számon, köztük a nagy, szent uralkodót, Stefan cel Mare. De a moldovai uralkodók bőkezűsége tette lehetővé a legértékesebb történelmi művek születését, moldovai kolostorok őrizték olyan szellemi értékeinket, melyek most bukaresti múzeumok és könyvtárak kincsét képezik. Tehát nem Sztálin találta ki a Moldovai Államot, létezett az évszázadokon át, míg a déliek magukhoz nem láncolták és el nem sorvasztották értékét.

A Moldovai Állam életképességére és nagy lehetőségeire már a XX. század elején felhívták, amikor az Európai Egyesült Államok gondolata megfogalmazódott. Az ezen terven munkálkodók, már akkor megteremtették Moldova és a Fekete-tenger észak-északkeleti medencéjének bekapcsolását az egyesült európai vérkeringésbe. Ennek érdekében kidolgozták a Bécs-Beszterce-Tarnopol-Kisinyov-Odessa vasútvonal tervét, mely-

nek megvalósítását az első világháború kitörése akadályozta meg. Erre természetesen a háború után sem került sor, mivel Nagyrománia nem sokat adott északkeleti részének fejlesztésére és Nyugat-Európához való kapcsolására. Sőt, most sem! Minket moldovaiakat ugyancsak meglepett az a tény, hogy a mai román kormány 3,5 milliárd dollárba kerülő autóműút építését tervezi, mely 1500 kilométer hosszúságú autópálya megépítését irányozza elő Bukarest-Konstanca, Bukarest-Giurgiu, Bukarest-Pitesti-Nagyszeben-Nagylak között. Ez a terv említést sem tesz Moldováról. Talán igazuk van azon politikai elemzőknek, hogy a román állam véglegesnek fogadja el a két román állam: Románia és a Moldovai Köztársaság egyidejű létezését, ahogyan pl. Németország és Ausztria esete van?

Sokat mond az a tény is, hogy a Közös Plac általános vasút és műút 2000-ig terjedő építési és racionalizálási programja (5000 ill. 7000 km) Romániát nem is említi, mivel a töle keletre eső térségek európai felzárkózásának mintegy akadályát képezi. Ezzel szemben az Egyesült Moldovai Köztársaságnak, Erdélyen keresztül közvetlen kapcsolódási lehetősége van Nyugathoz. A meglévő vasútvonal kiegészítése és korszerűsítése esetén, már most megvalósítható a közvetlen vasútvonal kialakítása Kisinyov és Bécs között, ugyancsak többen vetik fel a Kisinyov-Jászvásár-Beszterce-Nagybánya-Debrecen-Bécs autópálya megépítésének gondolatát. Egy ilyen autótúton Kisinyovból mindössze 12 óra alatt Bécsbe lehet utazni. Ez lenne tehát a leggyorsabb csatlakozás a fejlett Európához és beláthatatlan fejlődési lehetőséget biztosítana moldovai térségünk számára.

Románia átszervezése, gyors decentralizálása gazdasági régiók alapján, a közép-európai béke biztosításának fontos feltétele és az összrománok egyetlen esélye a fejlett világhoz való felzárkózásra. Erre a Moldovai Köztársaság új alkotmányában lefektetett elvek mutatnak biztató példát, hogy a moldovai nép képes egy széles demokratikus alapokra helyezett államszerkezetet teremteni. A moldovaiak közismert türelmessége, mely történelmünk folyamán bizonyítást nyert, megbizonyosította, hogy képesek vagyunk más nemzetek és vallások számára minden tényleges jogot biztosítani. Megoldottuk a kényes és megoldhatatlannak látszó Dnyeszteren túli terület nemcsak közigazgatási és teljes autonómiájának kérdését. Megoldottuk a gagauzok autonómiájának kérdését is és a legkényesebb nyelvhasználati kérdéseket, mikor hivatalos nyelvként ismertük el az oroszok és gagauzok nyelvét. Olyan kérdéseket oldottunk meg, melyre Románia 75 éves fennállása óta képtelen volt, mert csak a nemzetiségek felszámolásának, kiüldözésének, a homogén román nemzet megteremtésének perspektívájában tud gondolkodni. Ezért Romániában nincs és nem is lesz nyugalom, míg ez az államkeret fennmarad.

Moldova hosszú ideig valamelyik másik ország vagy birodalom peremvidéke, kisméltott területe volt. Az újabban tervezett Nagyrománia is csak ezt a jövőt tartogatja számunkra. Az önálló, szuverén Egyesült Moldovai Köztársaság lehetővé teszi a saját erőből történő végleges felzárkózást a kontinens boldogabb, fejlettebb régióihoz. Nekünk moldovaiaknak ennek szellemében kell terveznünk jövőnket.

BOGDAN P. NISTOR

Már korábban megkezdődött, de most úgy látszik, újult erővel, tűzön-vízen ki akarják erősokolni, hogy ahol csak egy jelentkező is van a román tagozatra, ott mindenképpen szerezni kell még egy-két gyermeket, ha másképp nem lehet, hát „névelemzés” útján, mint egykoron a nagy előd, aztán a szülőket meggyőzni, hogy ők tulajdonképpen románok, csak elmagyarosították őket. Ki tudja nem akadnak-e újabb Vaslabánok a Vaslábiai közül? Eddig csak a Székelyföldről hallottunk ennek a módszernek az alkalmazásáról, most már más magyar tömegű helyekről is, legutóbb például a kalotaszegi Magyarvistáról.

Hogy az emberek ne figyeljenek ezekre a háttéri spekulációkra, közben hangzatos himnuszként kell folyton zengeni tévén, rádión és újságokban, hogy a magyarok „pozitív diszkriminációt” követelnek. Miközben mi bevalljuk, hogy *valóban* azt követeljük, az állam nem követel, nem kér, hanem „vesz, ragad”.

Mindebben az állam hűségese támogatóra talál. Miközben más egyházak javait jogtalanul bitorolja, addig az „államegyháznak” ajándékoz, hathatós támogatást nyújt, mint ahogy azt tette legutóbb a csikszere-dai ortodox püspökség és papnevelde felállítására, amelynek felavatására nem kevesebb mint 50 millió lejt adományozott a célból, hogy olyan legyen, mint az álom. Hadd lássák a székelyek, hogy hol a pénz, az erő, a hatalom. S mindezt egy olyan ősi székely városban, ahol egy-két évtizede még 95% magyarság élt. Lám, mire kellett a román prefektus a szinte tiszta székely megyében! Nem-sokára aztán jön az egyházi funkcionáriusok, papnövédek sokasága, mígnem egy szép napon bejelentik, hogy a román lakosság aránya elérte az 50%-ot.

S mindez az államközi alapszerződés megkötésének prelúdiuma. Erőfitogatás a javából. De látják-e ezt vajon a *másik oldalon*, tudomása van-e minderről a másik szerződő félnek is?

VASAS SAMU

Szellem idézés

Az utóbbi időben a szellemidézés újra divatba jött Romániában. Most legutóbb a tanügyi reform kapcsán például a huszas évek egykori hírhedt közoktatásügyi miniszterének, *Anghelescunak* a szellemét idézik meg a leggyakrabban. Mivel a cél most is a magyarfalás, jöhet a sátán a maga ötleteivel!

Anghelescu mai utódai sem találhatnak ki „jobbat”, mindenben követik elődjük példáját. Lezüllesztik a magyar iskolákat és tagozatokat azáltal, hogy az oktatási intézmények élére, ahol csak tehetik, román igazgatókat és aligazgatókat neveznek ki. Először elvégzik a tisztogatást egy iskolában, hogy aztán legyen mire hivatkozniuk.

Kolozsváron a hatos számú iskola volt a kezdet, aztán „doktrína szerűen” következett a többi városi és vidéki iskola. A cél világos: nincs aligazgató, nincs ellenőrzés, hadd legyen minél nagyobb a fejtelenség és az eredménytelenség, amíg a szülők belátják, hogy „okosabb” átadni gyermeküket a román tagozatra.

Ki védi meg az ügyvédnőt?

Erdélyben talán nincs is olyan magyar ember, aki ne ismerné *dr. Eva Maria Barki* nevét. A bécsi ügyvédnő évek hosszú sora óta megalkuvás nélkül küzd, hadakozik, érvel a kisebbségi helyzetben élőkért a nemzetközi szervezeteknél éppúgy, mint a sajtóban vagy a különböző tanácskozásokon, kongresszusokon.

Elég volt! – határozottatott el a bukaresti hatalom legbelsőbb berkeiben. Történt pedig az elmúlt év decemberében, hogy az osztrák rendőrség figyelmeztette az ügyvédasszonyt, nemcsak figyelje őt a román titkosrendőrség, de a hírhedt Securitate-utód meg is akarja *gyilkoltatni*.

A diktatúra módszerei tehát tovább élnek a mai Romániában, ez vitathatatlan. Legyen az akárki, s bárhol is éljen e Földön, ha valamiért nem ildomos tevékenysége a mindenkori román hatalom szempontjából – likvidálni kell! Így a *balkáni politika* hagyományos *végső megoldása*. Nemre, fajra, nemzetiségre való tekintet nélkül. Legyen az a személy Franciaországban élő román, bécsi nemzetközi jogász vagy temesvári lelkész. Vagy csupán egy régi könyv; hiszen eltűntették például a világ könyvtáraiból, gyűjteményeiből a román holocaustról tudósító *Carp*-kötetet is. Ilyen akciókra mindig akad hát pénz, akár kemény valuta is, a félnyomorban élő romániai adófizetők bérére.

De ki védi meg azokat a bátor embereket, akik még mindezeket is vállalván töretlenül tesszik a dolgukat. Felemelik a hangjukat a századvég genocidumai ellen, az emberi és kisebbségi jogok védelmében? Csak a nyilvánosság és a közvélemény teheti ezt. Ezért az Erdélyi Magyarság Szerkesztősége, amely megalakulása óta együtt dolgozik Eva Maria Barkival, hasábjain számos alkalommal közölte írásait, felhívja a művelt világ közvéleményét: védjük meg közösen a bécsi ügyvédasszonyt!

JÓZSA PÉTER

Eurovirgács a kisebbségeknek

Folytatva a Helsinkiben megkezdett rossz hagyományokat, államfői értekezletet tartott a magyar fővárosban az európai „biztonság és együttműködés” idejét múlt és tehetetlen fóruma, az EBEÉ. A politikai exhibicionizmus mostani megnyilvánulása újabb milliárdos kiadást jelentett Magyarországnak, minden haszon és nyereség nélkül. Ezt hozta nekünk euromikulás.

Amerikai típusú show-műsort láthattunk, főszerepben Jelcinnel és Clintonnal, akik egy kis nagyhatalmi „műbalhét” mutatnak be az unatkozó közönségnek.

A kisebbségi kérdés, a magyar és más európai nemzetségek helyzete elhallgatott, jelentéktelen és mellékes témája volt a megbeszéléseknek. A „trianoni bölcsék” mai utódai eltelve az általuk előidézett helyzet nagyszerűségével, semmit sem tettek a nemzetségi ellentétek igazságos rendezése érdekében. Gyávaságuk következményeként pedig hallgatólagosan elfogadott „európai normává” vált a nép-

irtás a szalonképes szerb tömeggyilkos Szlobodan Milosevics legnagyobb örömére. Csak remélhető, hogy ez a megalkuvó politika nem szolgál további biztatásként a balkáni tűzfészek kiterjedéséhez, vagy a Kárpát-medencei magyarság fokozottabb üldözéséhez.

Az értekezlet mindezek mellett is lehetőséget nyújthatott volna a határon túli magyarság érdekeinek következetes képviselésére, ha lett volna ilyen szándéka a magyarországi küldötteknek. De nem volt.

A tanácskozás egyetlen pozitívuma a rövidege volt. Csak két napig tartott. Ennyi ideig kellett elviselnünk Budapest közlekedésének részleges megbénítását és a többi kellemetlenséget. A magyar kisebbségek pedig azzal „vigasztalhatják” magukat, hogy ezúttal elmaradt Trianon ismételt megerősítése, de továbbra is az EBEÉ kivert ebei maradnak. . .

VARGA IMRE

Funarko

A múlt év végén az RMDSZ kezdeményezte Gheorghe Funar felfüggesztését kolozsvári polgármesteri tisztségéből. A Román Nemzeti Egységpárt elnöke egy - még a Ceausescu-korszakban sem alkalmazott - lakástörvényi előírás ürügyén újabb magyarellenes lépésre ragadtatta magát. Mindezek mellett Funar egész sor magyarellenes kormányzati és törvényhozási lépést sürgetett. Követeléseik között szerepelt az RMDSZ-képviselők külföldi útjainak tiltása, a szervezet pénzügyeinek ellenőrzése, a magyar újságok költségvetési támogatásának megvonása.

Ami bizonyos: Funar nem gyengeelméjű. Lázítani, „hergelni” szándékozott ezzel a magyarokat, hátha beugranak és kikaparják neki a gesztenyét. Egy józan ember számára nevetségesek a hírhedt polgármester ezen intézkedései. De megteheti és

hatalmi pozícióból. Nemcsak a magyarság, de a román kormány számára is veszélyesek az efféle Funar-fricskák. Persze, varjú a varjúnak nem vájja ki a szemét. Mire ezek a sorok megjelennek, már régen túl leszünk az 1994-es esztendőn, csak Funaron nem sikerül túladni. Amilyenek a vezetők, olyan az ország. És fordítva. . .

A román kormány tehetetlen is egyben ezen „közép-hatalom” birtoklóival szemben. Tudnak főnökeik ballépéseiről. Mozgatják lábánál fogva a kormány, a miniszterelnök székét. Ha elvesztik hatalmukat, félő, hogy a bosszú prédájává válnak. Ezt ők is jól tudják és mindent megtesznek azért, hogy hatalmon maradjanak. Ehhez, ha nem elégséges már a félrevezetett tömegek támogatása, az államhatalmat, a kormányt próbálják meggyőzni, miszerint ők a legilletékesebbek a vezetői állások bitorlására, mert lám. . . ezek a magyarok külföldre utazgatnak és veszélyben az ország integritása. A veres-kakas meséjén nevelkedett nép már csak heccből is megdobjálja a sást, pedig már régen nincs, bár egy tyúkja se'.

Lassan a fennhéjázó funarok nacionalizmustól sovinizmusig feszített, egünket belepó lobogóikba bonyolódnak végképp.

Addig is járjunk a földön.

BÁGYI BENCZE JAKAB

Erdély történeti kronológiája

(XVII.)

1530

február. Szapolyai János király Somlyai Báthori Istvánt nevezi ki erdélyi vajdának. Tisztségét haláláig, 1534-ig viseli.

június 19. János király tordai táborából felszólítja a még Habsburg Ferdinánd ellenkirály oldalán álló szász városokat – Szebent, Brassót és Segesvárt –, hogy térjenek hűségére, s ekkor biztosítja kiváltságait. Ha viszont nem hódolnak meg, sereggel vonul ellenük.

nyár vége. A járványtól sújtott Brassó városa több heti ostrom után megnyitja kapuit János király csapatai előtt.

december vége. János király a budai országgyűlésen kormányzóvá választott addigi kincstartónak Luigi (Ludovicus) Gritti velencei származású török üzletembernek – Ibrahim török nagyvezír bizalmasának – adja bérbe az erdélyi gazdaság kulcságazatát, a sóbányászatot.

1531

január. A Ferdinánd-párti Segesvár is megadja magát János király csapatainak.

az év folyamán. Pestisjárvány pusztít Erdélyben.

1534

augusztus 1. Gritti kormányzó több hónapos isztambuli tartózkodás után – mely ottani pozícióinak megrendülésével zárult – magyar, török és havaselvi román csapatokkal a törösvári

szoroson át visszaérkezik Erdélybe, s Brassónál ül tábort. Célja a Magyarország feletti főhatalom megszerzése.

augusztus 11. Batthyány Orbán, Gritti fővezére saját lovásával és janicsárok támogatásával a Fogaras melletti Felméren éjszaka rajtaüt János király egyik legtekintélyesebb és legnépszerűbb hívének, Czibak Imre váradipüspöknek s egyben erdélyi alvajdának a táborán. Czibakot – akit ellenfelei által megvesztegetett saját udvari papja vezetett félre – rövid küzdelem után megölik, levágott fejét Grittihez viszik.

augusztus 27. A Medgyesre bevonuló Grittivel szemben a polgárok ellenségesen lépnek fel, s elzárják előle a város egy részét. Hamarosan (még szeptember 12-e előtt) a város falai alá érkeznek az erdélyi rendeknek, s Czibak Imre rokonainak csapatai és ostrom alá veszik a kormányzót.

A Gritti által behívott Petru Rares moldvai vajda Gritti megsegítése helyett váratlan fordulattal az ostromlók mellé áll.

augusztus 31. János király Budán letartóztatja Hieronimus Laski erdélyi vajdát, Gritti kormányzó segítséget kérő követét.

szeptember 28. A Medgyest ostromló csapatok rohammal beveszik a várost. Grittit és híveit felkoncolják.

november 12. előtt Szapolyai János Maylád Istvánt nevezi ki erdélyi vajdává. Tisztségét 1541-ben történt török fogságba kerüléséig tölti be.

az év folyamán Kolozsvár főterén megkezdődik Enyedi Wolphard Adorján kolozsvári plébános, püspöki vikárius, gyulafehérvári kanonok, valamint jeles humanista és jogtudós házának építése, mely 1541-re készül el. Az épület az erdélyi reneszánsz városi háztípus

egyik kiemelkedő példája. Homlokzata háromtengelyes, magas tetőzettel, az emeleten 3 ablakkal, a földszinten 2 ablakkal és széles félköríves kapuval. Nyílászkeretei, melyek a toszkán ornamentumfaragás hatását mutatják, a kolozsvári kőfaragó céh mestereinek munkái. (Az épület csaknem eredeti formájában 1894-ben történt lebontásáig áll fenn.)

1535

január 2. Tartományi gyűlés kezdődik Marosvásárhelyen (ekkor Székelyvásárhely). Az ország katonai erejének növelése céljából a rendek kötelezik a székely nemeseket, hogy azokat a jobbágysorba süllyedt közszekelyeket, akik maguk adták magukat jobbágyságra, 15 napon belül bocsássák vissza korábbi szabad állapotukba, hogy szabad emberként katonáskodva, a királyt s az országot szolgálják.

június 24. Székelyek gyűlése Marosvásárhelyen. Általános hadfölkelést rendelnek el, meghatározva az egyes rétegek fegyverzetét is. A székely előkelők (primorok) miként a nemesek, kötelesek jó lovakat, vértet, sisakot, kardot, dárdát és pajzsot hadra készen tartani, a lófők lovat, sisakot, dárdát, pajzsot, kardot, harci csákányt vagy buzogányt, avagy íjat; a közszekelyek pedig legalább tört és harci szekercét.

1536

az év folyamán János király az erdélyi ezüsbányákat bajor vállalkozóknak adja bérbe.

1538

szeptember 18. Erdélyi országgyűlés Kolozsvárott. A törökkel való háború megelőzése érdekében elhatározzák, hogy Szulejmán szultán jóindulatát ajándékokkal vásárolják meg. A király százezer forintot ajánl meg, s kétszázezret kér az országtól. Az összeg előteremtése érdekében portánként 1 forintos adót vetnek ki.

szeptember 28. A Szulejmán szultán által Moldvából elűzött vajda, Petru Rares Erdélybe menekül, s már korábban beküldött családjával együtt Csicsó várában (Csík-szék) nyer menedéket.

november. Fráter György váradi, Statileo János gyulafehérvári és Frangepán Ferenc egri

püspök s kalocsai érsek sürgetésére János király nyilvános hitvitát rendeztet Segesvárott szegedi Gergely ferencesrendi szerzetes és a Kassáról fogolyként ide hurcolt Szántai István protestáns prédikátor között. Szántai oly meggyőzően védi a római egyházi tradíciókkal szemben a Szentírásra alapozott meggyőződését, hogy a vita során Rezeni János, a király udvari orvosa nyíltan a reformátor pártjára áll. A két döntőbíró, Kálmáncsehi Sánta Márton és Enyedi Wolphard Adorján, gyulafehérvári kanonokok – mivel titokban szintén Szántainak adnak igazat, de ennek nyílt megvallását egyelőre nem vállalják – az ítélelhetozatal előtt megkísérlik visszaadni megbízatásukat a királynak. Végül az uralkodó a főpapok rábeszélése és fenyegetőzése ellenére is bántatlanul engedi visszatérni Szántait Kassára, a vele jött ot-tani polgárokkal együtt.

Ez az első magyarországi nyilvános hitvita.

az év folyamán János király Maylád István mellé Balassa Imrét is erdélyi vajdává nevezi ki.

1539

december 21. János király főméltóság viselői, Maylád István és Balassa Imre erdélyi vajdák, Kendi Ferenc tárnokmesterrel

Almás várában egy hét pontból álló szövetséglevelet írnak alá, hogy uruktól független, új-irányt adjanak az erdélyi politikának. Kölcsönös védelmet fogadnak egymásnak, és fejedelmválasztás esetére közös együttműködésre kötelezik magukat. Az összeesküvésbe később magyar nemeseket és székely előkelőket is bevonnak. Követeket küldenek Ferdinándhoz, valamint a havaseli vajdához, azok segítségét kérve. Küldöttséget menesztenek a török portára is, hogy felajánlják Erdélyt 12 ezer arany adóval a szultánnak.

az év folyamán Brassóban megkezdí működését Johannes Honterus szász lelkésznek, az erdélyi reformáció későbbi vezéralakjának nyomdája.

(Folytatjuk)

**Összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD**

„...amit erő vagy hatalom elvesz,
azt idő és kedvező szerencse ismét
visszaadhatják. De amiről a nemzet,
félve a szenvedésektől, önként
lemondott, annak visszaszerzése
mindig nehéz és mindig kétséges...”
DEÁK FERENC

Hírek – Postabontás

Az Aradi vértanúkra emlékezünk. A Kárpát-medencéből számos emlékező érkezett az ökümenikus istentiszteletre, dr. Gyulai Endre szegedcsanádi megyéspüspök homilájára. Több magyar párt és társadalmi szervezet képviselője koszorúzott az emlékműnél.

Október harmadik hetében rendezték meg a Székelyföldi Napokat Budapesten. Az eladással egybekötött székelyföldi árube mutatót az anyaország más városaiban is megrendezték.

***

A Magyar Szellemi Védegylet az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 38. évfordulója alkalmából a budapesti Szabadság téri református templomban rendezett ünnepélyt október 21.-én. Az ünnepélyen került sor a „Rendületlenül” kitüntetések évi átadására. A nemzeti szellem megőrzéséért, a magyar kultúra és művészet, a sajtószabadság és a nemzeti értékek ápolásáért vehették át a díjat: Benedek István professzor, Bíró Zoltán, Kardos Ernő (Szabó Dezső egykori titkára), Csúcs László, Réti Miklós. Ratkó József költőt posztumusz díjban részesítette a védegylet.

Ünnepi beszédet mondott Hegedűs Loránt református püspök és az est díszvendége, Tőkés László református püspök.

Népcsoport védelem Európában címmel rendezték meg Budapesten, október végén a szintén Budapesten rendezett EBEÉ-konferenciához kapcsolódó FUEV információs értekezletet.

A rendezvény napirendi pontjai között szerepelt: Autonómia a gyakorlatban, kulturális autonómia Magyarországon. Több nemzetközi politikus és szaktekinetly egybehangzó véleménye volt, hogy csak az autonómia biztosításával lehet megteremteni a kelet-európai békét.

Az ősz folyamán a vármegye Galériában, az Erdélyi Művészetért Alapítvány szervezésében tizenhét sepsiszentgyörgyi képzőművész tárlatát tekinthették meg a látogatók.

Ugyanebben a galériában nyitották meg december első napjaiban Maszelka János székelyudvarhelyi festőművész kiállítását is.

***

Az Erdélyi Magyarok Egyesületének szervezésében került bemutatásra az Erdélyi Művészetért Alapítvány, valamint a Kárpát-medencei kapcsolatok című kulturális hírlevél. Meghívott vendég volt Hajdú Demeter Dénes, az Alapítvány elnöke és a kiadvány szerkesztője.

Újjászületőben az Erdélyi Műemlékvédelem címmel tartott előadást a Kolozsvári Mű-

szaki Egyetem tanára, dr. Szabó Bálint, az Erdélyi Magyarok Egyesülete Molnár utcai székhelyén.

***

Kiskunfélegyházán (Magyarország) október 15–16. között ülésezett a „Közép-Európa mint perspektíva” konferencia, amelyen a térség jövőjéért aggódó különböző szakterületeken működő civil szervezetek küldöttei vettek részt. A konferencia megvitatta Közép-Európa jelenlegi helyzetét és problémáit.

A konferencián többek közt megállapítást nyert, hogy térségünk biztonságának legnagyobb rövid távú kockázatát a meg nem oldott nemzetiségi problémák és konfliktusok jelentik.

A kisebbségi jogok gyakorlati érvényesüléséhez nem elegendő az egyéni, emberi jogok deklarálása. Előfeltétele ennek a hatalom lebontás, a hatalom megosztás, a kollektív jogok biztosítása törvényi és nemzetközi garanciákkal.

***

A Magyar Nemzeti Tájékoztatási Alapítvány és a Magyar Tájékoztatási Egyesület báró Atzél Ede, a magyar nemzeti ellenállás hőse és áldozata tiszteletére december 3-án rendezett emlékestet Gödöllőn. Köszöntőt mondott dr. Gazsi József, a budapesti Hadtörténelmi Intézet történésze. Visszaemlékező beszédet mondott Katona Szabó István író.

***

Megalakult a **MAGYAR KÖZÍRÓK NEMZETI KÖZÖSSÉGE** (Ismerteés és felhívás a következő lapszámunkban)

Felhívás

Az ezredforduló közeledtével a Pesti Szalon Könyvkiadó igyekszik megszervezni Balogh István (1890–1956) miniatúra festő első budapesti gyűjteményes kiállítását.

Tudomásunk van arról, hogy Balogh Istvánnak számos munkája a nagyváradi megyei múzeum tulajdonában van, és ismerjük a nagyváradi magángyűjtőknél található munkákat is. A múzeum és az általunk ismert magángyűjtők valamennyien készségesen kölcsönöznék egy budapesti kiállításra Balogh István műveit; ugyanakkor tudjuk, hogy ezt a kiállítást csak akkor szabad megrendezni, ha bemutathatók a zseniális miniatúristának azok a munkái is, amelyek eddig nyilvánosság előtt nem szerepeltek.

Sokan tudnak arról, hogy létezik Adynak, Babits Mihálynak, Juhász Gyulának egy-egy kötete, amelyet az ezerkilencszáztíz éves évben, egy-egy példányban Balogh István illusztrált. De beszélnek más művekről is, hiszen Balogh, megszakításokkal, a nagyváradi nyomda könyvtervezője volt a század első évtizedében.

Felhívással fordulunk mindazokhoz, akik Balogh István művekkel rendelkeznek (miniatúra, akvarell, rajz, illusztráció stb.), hogy jelentkezzenek, amennyiben a birtokukban lévő munkákat egy 1995-ös kiállítás keretében bemutathatónak vélik. A szervezők az ilyenkor szokásos, és szükséges garanciákat természetesen biztosítják.

A jelentkezéseket, leveleket és Balogh Istvánról minden információt a következő címre kérjük: Kőrössi P. József, 1064, Rózsa u. 80. I. em. 1.

***

A Magyar Történelmi Társulat és a Politikátörténeti Alapítvány rendezésében 1994. november 30-án tudományos konferenciát tartottak a Romániai Magyar Népi szövetség születésének évfordulóján. A konferencia előadásai a korabeli nemzetközi viszonyok, a romániai belpolitika számos új mozzanatára, a romániai magyarság jelenlegi helyzetére hívták fel a figyelmet.

***

A román Parlament december 13-án leszavazta azt az indítványt, mely betiltotta volna a nem román zászlók használatát és a nem román himnusz éneklését. Az indítvány megszavazása esetén az ez értelemben törvénytörő polgárokat, akár több évi börtönbüntetésre is ítélték volna.

Felhívás

Felkérjük mindazokat, akik a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen tanultak, küldjék be címüket az Erdélyi Magyarság Szerkesztőségébe (1016 Budapest, Naphegy u. 29. IV. 3.). A Bolyai Tudományegyetem létesítésének 50. évfordulója alkalmából találkozóra kerül sor az egyetem végzettségi körében. Jelentkezését szeretettel várjuk!

Előkészítő Bizottság

A PRIMOR KIADÓ

AJÁNLATA

Katona Szabó István

MAROSVÁSÁRHELYI KRÓNIKA

1900–1990

MAROSVÁSÁRHELY.

A közeljövőben jelenik meg a Primor Kiadó gondozásában Katona Szabó István MAROSVÁSÁRHELYI KRÓNIKA 1900–1990 című monográfiája, melyben a szerző a század elejétől a marosvásárhelyi ezerkilencszázkilencvenes pogromig tárja fel a város tragédiákkal terhelt, küzdelmes sorsát. A város 20. századi története az erdélyi magyarság sorsát jelképezi.

Tekintettel arra, hogy a mai kiadási viszonyok között a könyv 1.000 példányban jelenik meg, Marosvásárhely iránt érdeklődők csak ügyjuthatnak hozzá, ha megrendelésüket eljuttatják a kiadóhoz: 1016 Budapest, Naphegy u. 29. Az ötszáz oldalas kötet ára (áfával) 678,-Ft.

***

Dr. UNGHVÁRY SÁNDOR az erdélyi és egyetemes magyarság kiemelkedő alakja 1994. december 4-én, hosszú szenvedés után elhunyt a Colorado (USA) állambeli Buena Vistaban. Halálával nemcsak az amerikai magyar emigráció kiemelkedő alakját, hanem a magyarsáért őszinte áldozatokat hozó, nagy tudású, igaz hazánk fiát veszítettük el.

A szerk.

Adományok az Erdélyi Magyarország 21. számához

Zirkult Károlyné	Dunakeszi	1.312,- Ft
Dr. Parádi Enikő	Szigethalom	3.120,- Ft
Pánczél Tivadar	Budapest	1.000,- Ft
Dr. Péter Árpád	Farkasgyepű	1.000,- Ft
Kegyés Attila	Répcelak	1.000,- Ft
Sándor Pálné	Budapest	1.000,- Ft
Czibur László	Sopron	1.000,- Ft
Dr. Kovács Beatrix	Nyíregyháza	10.000,- Ft
Dr. Czako József	Németország	5.000,- Ft
Borsat-Kozma Olga	USA	50,- USD
Stephan Kristály	Németország	100,- DEM
Kovács József	Németország	102,- DEM
Suzanne Telekt	USA	10,- USD
Török Katalin	Svájc	5.000,- Ft
Zoltán Bíró	USA	100,- USD
Böröcz József	Svájc	60,- CHF
Adalberto Lassu	Mexikó	10,- USD
Stichting Witze Mulder	Németország	200,- DEM
Kiss Károly – elkész	(Vadásd-Erdély)	
1994. évi jövedelmének		
3%-a (kb. 25 DM		
= kb. 30.000 lej)		25,- DM
A Küllömlenti és a		
Görgényi Református		
Egyházmegyéek közossége		
- közvetlen gyűjtésből		15.000,- Ft
Tamás József	Gyulafehérvár	50,- DEM
Sándor Ödön	USA	100,- USD
Zolcsák István	Brazília	100.000,- Ft
Szigethy Béla	USA	50,- USD
Erdet János	USA	10,- USD
Fodor Albert	USA	20,- USD
Bányai László	Balmazújváros	2.000,- Ft
Dr. Lázár József	Budapest	1.500,- Ft
Dr. Baló József	Budapest	400,- Ft
Vályi László	Franciaország	5.000,- Ft
Erdélyi Szövetség	Budapest	150.000,- Ft
Eva Marta Barki	Ausztria	100.000,- Ft
Dr. Szócs Árpád	Kanada	100,- USD
Török István	Svájc	100,- CHF
Dr. Tarr Ferenc	Nyíregyháza	6.312,- Ft
Dr. Mészáros József	Budapest	5000,- Ft
Gyöps Miklós	Budapest	5000,- Ft
Varga László	Budapest	1000,- Ft
Szentkirályi Miklós	Budapest	3000,- Ft

Ezúton mondunk köszönetet a határainkon kívül élő egyházi személyeknek, akik támogató leveleikkel siettek szerkesztőségünk segítségére.

Továbbá köszönjük az idézett adományozóknak, hogy lehetővé tették e lapszám megjelenését.

A szerk.

Az Erdélyi Magyarország Külföldi Képviseletet:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65 th street 2B
New York, NY, 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
P.O.Box 2222,
Strawberry Hills NSW 2012
Tel.: 02-3191740
Fax: 02-3182638

Ausztria:

Österreichische Landerbank
Aktiengesellschaft, Wien
Konto-Nr.: 243-190-514/01

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100 Serraing
Tel.: 41-36-72-46

Brazília:

Livraria D. Landy Ltda.
Rua 7 de Abril 151,5/50
(Cep 01044-000) Sao Paulo
Tel.: 255-3272, 255-1953
Fax: 11255-1953
C. Postal 794301059-970
C. Postal 189401064-970

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortenslavej 12, 1857 Frederiksberg C

Franciaország:

Societe Balaton-IMPEX
67 Boulevard Pateur, 75015 Paris
Tel.: (1) 40-47-01-70
Fax: (1) 43-22-62-84

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB, Leiderdorp,
Postabank No. 653 557
Tel.: 071/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Kárcsony, Pannonia Books Ltd.
P.O.Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416) 5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Adams, Hungarian Book Agency
87 Sewsardstone
Road London E2 9 HN
Tel.: 44-81-980-9096
Fax: 81-938-0633

Németország:

Postgroat München,
Konto Tandex 173-809
BLZ 700 100 80
Tel.: 089/717055
Fax: 089/18811

Olaszország:

Maria Toti Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 132.
Tel.: 41/1/341-88-69
Zürcher Kantonalbank
Kto. Nr. 1118 0298.950 Zürich

Svédország:

János Járay
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Híd a jövőbe

A párkányi Duna-híd sorsunk szimbóluma: a hazugság és a rombolás jelképe. Mementó és számonkérés.

A híd összeköt, a párkányi hidroncs viszont elválaszt.

Térségünk, a Kárpát-medence gazdasági, szellemi egységének megteremtése nemzetek feletti, közép-európai érdek. A 20. századi történelem ezt az egységet megbontotta. S hogy az ítélet teljes legyen, a párkányi hidat 1919-ben felrobbantották. Országaink akkori vezetői azonban a politikai feszültségek ellenére is tudták, hogy az élet parancsának engednek, mikor néhány év múltán a hidat kijavították, majd a harmincas években helyreállították.

A híd második, 1944-es felrobbantása óta nem néhány, hanem ötven hosszú esztendő telt el. Ez sem volt azonban arra elég, hogy a Párkányt Esztergommal, Magyarországot Csehszlovákiával összekötő híd felépüljön. Ez alatt az ötven esztendő alatt ugyanis az ország vezetői nem az élet, hanem a hazug ideológiák parancsának engedelmeskedtek.

A hazugság szétválaszt, a híd összeköt.

Éppen ezért az ötvenesztendei hazugság ellenében **javasoljuk a párkányi híd mielőbbi felépítését**. Hogy ez az újjászülető híd ezentúl az igazság, a szolidaritás és a baráti kéznyújtás jelképe legyen.

Ennek érdekében a Magyarok Világlapja **mozgalmat indít**, s egyetértésben a Duna mindkét partján élőkkel, pártokkal és egyesületekkel, a párkányi és esztergomi önkormányzatokkal, felszólít és kér mindenkit, aki szíven viseli ennek a térségnek egészséges fejlődését, aki fontosnak tartja, hogy az eredményes párbeszéd újra meginduljon, éljen Magyarországon, Szlovákiában vagy a világon bárhol, csatlakozzék mozgalmunkhoz és adományaival segítse a híd megépítését.

A Magyarok Világlapja Alapítvány a híd építésére érkező adományokra **bankszámlát nyit**,

a bérkező összegeket a Magyarok Világlapjában havonta **név szerint regisztrálja**,

gondoskodik arról, hogy a **tízezer forint feletti adományozók** neve a híd pillérjén szereplő támogatók listájára kerüljön,

a befizetőknek **hivatalos igazolást küld**, hogy adóalapjukból vagy adójukból az adományozott összeget le tudják vonni,

s az így összegyűlt összegeket az építkezés megkezdésére a **híd-bizottsághoz továbbítja**.

A Magyarok Világlapja Alapítvány

Bankszámláink: MHB 314-11743 (forint)

MHB 228960 1352 (USD)

MHB 228960 7351 (DM)

Emlékezzünk Temesvárra!

A gyertyák az 1989 decemberi hatalomváltás áldozataiért égnek.
De mi változott valójában...?